

BIDRAG TIL
 FYENS STIFTS LITTERÆRE SELSKABS
 HISTORIE

Af Johannes Pedersen.

Ingen kan give sig af med kirkens eller skolens forhold paa Fyn i første halvdel af 1800-tallet uden gang paa gang at støde paa navnet: *Fyens Stifts litterære Selskab*. Men efterslægten har ladet det blive „et ukendt land“; mange har kendt navnet, men hvad det indeholdt og betød udover, „at det nok var noget fra oplysnings-tiden – noget rationalisme“, har ingen brudt sig om at vide; hvad det egentlig var for et selskab, og hvad det har betydet i Fyens og i Danmarks litterære historie, burde gøres til genstand for en kyn-dig undersøgelse. Selskabets arkiv ligger paa Landsarkivet i Odense og venter paa sin mand.

Biskop *Engelstoft*, der var det litterære selskabs sidste formand, har i: *Samlinger til Fyens Historie og Topographie III*, 245 ff., der udsendes af selskabet, fortalt om *dets virksomhed*, og i tidsskriftet: *For Literatur og Kritik*, som selskabet udgav i aarene 1843–1848, findes der: *Efterretninger* om dets historie (i I. bd., s. 119, 223, 311 og 414, II. bd., s. 400. IV. bd., s. 405, VI. bd. I. hefte og 4. hefte). Om *Stiftsbibliotheket*, der var nøje knyttet til det litterære selskab, skrev bibliothekar *N. Jensen* 1847 sin: *Efterretning – fra dets Stif-telse 1813 til Landemodet 1847*. Men siden 1865 har ingen taget sig for at fortælle om *Fyens Stifts litterære Selskab*.¹⁾

Sammen med pastor *Paludan-Müller* i Kerteminde og provst

Lütken i Lumby havde biskop *Plum* 1815 stiftet dette selskab, der ved sit første møde den 17. maj valgte guvernøren over Fyn, prins *Christian Frederik* til sin præses, mens biskoppen blev vicepræses. Formaalet var at fremme oplysning og videnskabelighed især inden for stiftet, og der er ingen tvivl om, at det i løbet af 1800-tallet kom til at betyde en hel del ved at vække interesse for og ved at understøtte litterære opgaver. Det var stiftet af gejstlige og havde et stærkt islæt af theologiske og kirkelige emner i sine publikationer; men det gav sig ogsaa af med andre emner og især med historiske og topografiske undersøgelser. Historikeren *Caspar Paludan-Müller*, der fra 1829 til 1853 var lærer ved Odense Kathedralskole, blev i 1832 medlem og var de følgende aar utvivlsomt selskabets virksomste medlem.

Selskabets *ordentlige* (Ϸ: aktive) medlemmer betalte et aarligt kontingent paa 2 rbdlr. og forpligtede sig til ved de ordinære møder (der skulde være 6 om aaret) at *yde aandelige bidrag* (d. v. s. oplæse en afhandling hvert 3. aar); mens de *overordentlige* (Ϸ: passive) betalte 4 rbdlr. i aarligt kontingent. Til mødet 30. juni 1815 var der anmeldt ikke færre end 7 foredrag; en skriftkomité skulde antage eller afvise de anmeldte afhandlinger. En tid blev selskabets møder holdt i Kathedralskolen, og man samledes kl. 11 formiddag; i december 1841 foreslog adjunkt *Kofoed-Hansen*: „at henlægge Møderne til Aftenstunden, naar Maaneskin haves“.

Foruden ved mødernes *videnskabelige forhandlinger* virkede selskabet ved at udsætte *præmier* for at fremskaffe nyttige og tidsvarende skrifter og ved at bekoste eller understøtte udgivelsen af historiske undersøgelser, oversættelser o. s. v. Fra 1816 havde Fyens Stifts litterære Selskab saaledes understøttet udgivelsen af *Grundtvigs* oversættelse af Saxo og Snorre med frivillige gaver – i aarenes løb ialt 4000 rbdlr. Ogsaa ved udsendelsen af *Wilsters* oversættelse af Iliaden medvirkede selskabet.

Afhandlingerne, der blev oplæst ved møderne, kunde være skrevet paa dansk, tysk eller latin; og de maatte ikke indeholde noget,

„som angaaer private Stridigheder“. Var selskabet interesseret i at faa et medlems antagne arbejde udsendt i trykken, kunde det ske „enten ved et navngivet Tilskud, eller ved et arkeviis beregnet Bidrag, dog i begge Tilfælde ikke over ti Rigsbankdaler for Arket, eller ved Overtagelse af alle Trykkeomkostninger“.

Fra sin første tid blev selskabet styret efter en række temmelig løse bestemmelser, men kort før biskop *Plums* død 1834 blev der vedtaget en nøjere udformet lov, der i løbet af 1838 atter blev revideret og under 25. januar 1839 fik kongelig sanktion. I sin embedstid som biskop, 1834–1848, var *Nicolai Faber* Det litterære Selskabs vicepræs; og da prins *Christian Frederik* 1839 blev konge afløste kronprins *Frederik* ham som selskabets præs.²⁾ –

Meget forskellige var de opgaver, det litterære selskab gav sig af med gennem aarene, og meget forskellige var de forfattere, der vandt anerkendelse indenfor selskabet og dermed ofte i videre kredse. Der blev udgivet *læsebøger* for at fremme *oplysningen* blandt *almuen*; der blev drevet *videnskabelige studier* af vidt forskellig slags. Undertiden brødes synspunkterne; burde selskabet søge at virke saa vidt ud i folket som muligt, eller burde det mere lægge vægt paa, at dets skrifter kunde staa for videnskabelig kritik; burde dets linje være en *almen videnskabelig*, eller burde det fortrinsvis give sig af med *emner fra Fyns historie og topografi*? – Kun nogle faa navne skal nævnes; foruden stiftets bisper var mange præster virksomme medlemmer. *Lütken* i Lumby og *Rohmann* i Rønninge kan nævnes. Flere af Kathedralskolens lærere som *Kalkar*, *Paludan-Müller* og *Kofoed-Hansen* var med. Og fra fynske gaarde: *Bülow*, *Sanderumgaard*, *Bille-Brabe*, *Hvedholm*, og historikeren *Vedel Simonsen*, *Elvedgaard*.

Med denne korte orientering som indledning skal her fremdrages nogle træk af *Fyens Stifts litterære Selskabs historie*. – Først skal forhandlingsprotokollens første side optrykkes. Saadan kom selskabet igang.

„1815 d. 17. Maj holdt Undertegnede et Møde paa Stifts-

bibliotheket i Odense, for i Forbindelse med denne, ved en Deel af Stiftets Indvaaneres Sammenskud oprettede Oplysningsanstalt, at stifte en Forening til Videnskabeligheds Fremme, under Navn af „Fyens Stifts litterære Selskab“. En Plan, hvortil Hr. Amtsprøvt Lütken i Lumby og Sognepræst i Kjerteminde, Hr. Paludan-Müller, begge Riddere af Danebrog, havde leveret Hovedpunkterne, blev i denne Henseende overvejet, og med nogle Forandringer vedtaget, saaledes som den her er vedtaget, paa Vilkaar at indstilles til Approbation af Præses. Ved at vælge denne Embedsmand for Selskabet, forenedes (!) sig Stemmerne til den Bøn, at Hans Højhed Prinds Kristian Frederik af Danmark, som Gouvernør over Fyen, vilde naadigst paatage sig Selskabets Præsidium. De Tilstedeværende gave skriftlig Erklæring, om de ville være ordentlige eller overordentlige Medlemmer, hvilket Dokument iligemaade er vedlagt Protokollen, og viser, at 17 ere ordentlige og 6 overordentlige Medlemmer. De nedsatte derpaa ved Valgsedler en Kommittée af Tre, nemlig: Biskop Plum, Professor og Rektor Hejberg og Amtsprøvt Lütken, som forfattede Listen over de øvrige Mænd af Stiftet, der forventes at kunne og ville medvirke til Udførelsen af Selskabets Plan. Hertil lovede enhver af de Tilstedeværende inden otte Dage at forsyne Kommittéen med sin særskilte Liste over de ham som saadanne bekendte Stiftets Mænd.

De valgte iligemaade en Kommittée af 3, nemlig Stiftsprøvt Tetens, Biskop Plum og Professor Hejberg til at foreslaae de i Fædrenelandet udkomne Skrifter, hvis Prøvelse Selskabet nærmere maatte beslutte, paa det at Forslag dertil kan fremlægges i næste Samling, hvilken, ifølge Vedtægterne holdes Dagen før Landemodet, som er Tirsdagen den 27. Juni d. A. Til Slutning meldte Biskoppen, at Hs. Excell: Hr. Geb: Konferents R. Bülow Storkors af Danebrog og Kommandør af Nordstjerneordenen, i Dag har tilskrevet ham at ville skjænke 1000 Rbdlr. N. V. som Fond for Selskabet og desuden 200 Rbdlr. til en Præmies Ud-

sættelse for en Afhandling, hvorom Hs. Excellence nærmere vil bestemme sig. Selskabet erkjendte med Taknemmelighed denne nye Prøve paa vor bekjendte Videnskabernes Mæcens Gavnlighed".

Ablefeldt Laurvig (Tranekær). Cederfeld de Simonsen (Stiftamtmand. C. D. E. Reventlow (Brahetrolleborg). Paa Hr. Geh. Conf.R. Bülow's (Sanderumgaard), Prof. Andresens (Sognepr. i Vissenbjerg), Adj. Mülertz' (Odense) og egne Vegne. Plum (Biskop). H. Knap (Sognepr. Brahetrolleborg). Tetens (Stiftsprovst). M. T. Bredsdorff (Sognepr. i Vester Skerninge). C. O. Andresen (Sognepr. i Bogense). Heiberg (Rektor i Odense). Bjørn (Overlærer ved Kathedralskolen). Robde (Rektor i Nyborg). A. H. Steenbuch (Sognepr. i Søndersø). J. Paludan-Müller (Sognepr. i Kerteminde). J. K. Jacobsen (Regimentskirurg i Odense). P. V. Lütken (Amtsprovst, Lumby). Carl Bardenflet (Major i Odense). H. Guldberg (Oberstløjtnant, Odense). Hofman (Hofmansgave). Bille Brabe (Hvedholm) ved rektor Heiberg.³⁾

Forøvrigt skal selskabets første aar under biskop Plums ledelse ikke gennemgaas her. Tiden var stærkt præget af tanker om bondefrigørelse og folkeoplysning; de mænd, der virkede for at faa det litterære selskab igang, var fast overvist om, at fornuft og fremgang hørte udadskilleligt sammen og altid vilde følges ad; og de nærede dyb mistillid til alt det, de betegnede som mysticisme og sværmeri; de vilde gerne fremme *videnskabelighed*, ja vel allerhelst *dyrke* videnskab, men stadigt i forbindelse med det praktiske liv. De ønskede ikke at blive i studerekamret; drevet af en brændende *gavnelyst* bragte de deres tanker ud blandt folk. Paa alle omraader ønskede de at sætte noget i gang. Over det litterære selskabs virke i de første 20 aar kan der næppe findes noget bedre motto end de ord, adjunkt Kalkar satte over en tale, han holdt 1830: *Folkeoplysningen er Statens sikreste Værn.*⁴⁾

De følgende 20 aar i selskabets liv, c. 1835–c. 1855, skal derimod belyses nærmere, dels ud fra det litterære selskabs arkiv, dels ud fra breve i Rohmanns arkiv. Det var i den tid, synspunkterne brødes stærkest; biskop Faber var selskabets vicepræsæs, mens Chr. Kalkar, Caspar Paludan-Müller og J. L. Rohmann i selskabets tjeneste fik udgivet historiske samlinger af stor værdi.

Nicolaj Faber havde siden 1820 været præst paa Fyn; i aarene 1820–1826 i Allested-Vejle i Svendborg amt, derefter indtil 1830 i Middelfart, hvorfra han forflyttedes til Odense som stiftsprovst. Her tog han virksom del i det litterære selskabs sammenkomster og fremførte ivrigt sine ideer.⁵⁾ Biskop Plum var fyldt 70 aar og lod aabenbart gerne den meget yngre stiftsprovst føre baade ordet og pennen ved møderne.

I Allested havde Faber truffet paa folk, der søgte til de gudelige forsamlinger og ogsaa forsøgte at faa ordnet møder i hans sogn. Men da det i hans øjne kun var sværmeri, oprør mod den kirkelige orden og ugrundet kritik af præsteskabet, der dog baade havde kirkens og kongens kald til at virke, gjorde han, hvad han kunde for at spærre dem adgangen til sine sogne. For at modvirke dem, men vel ogsaa for at tilfredsstille den religiøse trang, de var udtryk for, holdt pastor Faber første gang i 1825, men ogsaa i de følgende aar, fra marts til november bibellæsninger i sine kirker. Sønnen, adjunkt Faber, skriver om sin far ved hans død, at han fra først til sidst stod fast som statskirkens forkæmper i den overbevisning, at den *bellige skrift er den eneste og tilstrækkelige trosregel*, og at han havde held og velsignelse af sine bibellæsninger i Allested.

For saa godt som alle danske præster var spørgsmaalet om de gudelige forsamlinger aktuelt paa den tid; mange ansaa dem for en saa stor ulykke for land og kirke, at de mente, den verdslige øvrighed burde gribe ind imod dem – efter forordningen af 13/1 1741, der især vendte sig mod de omrejsende prædikanter. Nogle

af Grundtvigs disciple kom blandt de opvakte og tog del i deres møder, mens Grundtvig selv ganske vist hævdede, at ogsaa de opvakte skulde have frihed til at samle sig, men ellers i høj grad misbilligede deres gudelighed.

Et brev, pastor *Subr, Tved* ved Svendborg, skrev i foraaet 1832, giver os indtryk af, hvordan der blev holdt gudelige forsamlinger, og af, hvordan folk – ogsaa præster – bedømte dem.

„Her paa Egnen lide vi forskrækkeligt af de saa kaldte Hellige. De drage omkring fra Sogn til Sogn og prædike. Her har de kuns været een Gang, men i *Skaarupore* har de ret opslaget deres Paulun. Det begynder ellers at tage en alvorlig Vending med dem, da det oftere kommer til Haandgribeligheder, i det at de, for som de kalde det at lide for den H. IX., gjør dem endog Umage for at faae Prygl. Igaar Aftes var der saaledes svært Opløb i *Svendborg*, da Folket havd adspredt en Forsamling, og *Skomager Svendsen*, en meget hellig Mand, traadte op imod dem; hans Hellighed var saa stærk, at han hverken brød sig om Politie eller Mængden. Det var at ønske, at man kunde udfinde den rette Maade at behandle disse Mskr. paa. En Deel af dem ere Bedragne, men vist er det, at de fleste af deres Prædikantere ere Bedragere. Gud veed, hvem der leder dem. Afladskræmmere ere de Alle.“⁶⁾

For stiftsprovst Faber var der ingen tvivl om, at *bibellæsninger i kirken* var det bedste middel til at vække aandeligt liv og kirkelig interesse i menighederne og til at modvirke den fare, der truede fra de gudelige forsamlings side. Og det var ham magtpaaliggende at faa sine tanker og sine erfaringer bragt videre. Det faldt ham da ind, at hvis det litterære selskab vilde udskrive en konkurrence om et skrift om bibellæsningens betydning, kunde baade interessen vækkes for spørgsmaalet, og der kunde skaffes landets præster en vejledning i sagen. For Nicolai Faber var der ikke langt fra tanke til handling; i august 1832 sendte han biskop Plum sit forslag.

I selskabets forhandlingsprotokol staar der fra mødet den 13. august 1832 blandt andet:

„Priisspørgsmaalet vedtoges saaledes, som det i Stiftsprovstens Skrivelse til Selskabet af 12te d. M. var fremsat, nemlig saaledes: „Da det efter den hellige Skrifts almindelige Udbredelse i vore Dage maa ansees utvivlsomt, at dens *Forklaring og Indprentning* ved *Bibellæsning* maa være ikke blot hensigtsmæssig, men særdeles vigtig, saa troer Selskabet, at en videnskabelig Udvik-

ling af Bibellæsningens Væsen, Vigtighed, Nødvendighed, dens Forhold til offentlig og huuslig Andagt, den retteste Tid og Maade til dens Iværksættelse paa nærværende Tid vil være af nogen Interesse og stifte sandt Gavn. Selskabet fremsætter derfor som Priisopgave Besvarelsen og Udførelsen af denne Udvikling. – Afhandlingerne indsendes anonymt med Devise og Navneseddel inden d. 1. Mai 1833 til Selskabets Vicepræs, Biskoppen over Fyens Stift.“

Den udsatte pris var paa 200 rbdlr. rede sølv, og Selskabet skulde have ret til at udgive og uddele den afhandling, der blev tilkendt prisen. Af Selskabets medlemmer skulde der nedsættes en komité paa fem til at bedømme de besvarelser, der indkom.⁷⁾

Saa var sagen i gang; prisspørgsmaalet blev bekendtgjort, saa interesserede kunde tage fat paa opgaven. Bedømmelseskomitéen blev nedsat; den kom til at bestaa af rektor *Saxtorph*, amtsprovst *Lütken*, adjunkt *Mülertz*, pastor *L. Westengaard* og dr. *C. H. Kalkar*.

Ved det litterære selskabs møde den 24. juni 1833, hvor prins Christian Frederik var til stede, kunde bedømmelseskomitéen fremlægge resultatet af konkurrencen. Der var ialt indkommet 6 besvarelser; een havde helt misforstaaet spørgsmaalet og kunde derfor ikke komme i betragtning; af de fem øvrige var ingen helt tilfredsstillende, men komitéen mente, at forfatterne af nr. 4 og 5 gennem avisen burde opfordres til at omarbejde deres besvarelser; „hvorfors tillige bestemtes, at der indrømmedes den af Forfatterne, som ei erholdt den fulde Premie, et Accessit og 100 Rbdlr.; til Omarbejdselsen indrømmedes ½ Aar“, hedder det i forhandlingsprotokollen.

Bedømmelseskomitéens fem medlemmer havde udtalt sig saaledes:

„Hvad Spørgsmaalets *theoretiske* Side angaaer, da have begge Forfatterne behandlet denne grundigen, og der kan vanskeligt i denne Henseende tillægges nogen af dem afgjørende Overvægt; derimod har Forfatteren af No. 5 fuldstændigen udviklet Bibellæsningens Forbindelse og Samvirken med de fleste af de øvrige til Menneskets aandelige Vækkelse og Udvikling gennem hele Livets sigtende Foranstaltninger. Hvad Spørgsmaalets *praktiske* Side angaaer, da har vistnok ogsaa Forfatteren til No. 4 fremsat mange gode og vel motiverede Forslag, der i det Mindste paa mange Steder og i mange Tilfælde kunne anvendes til Bibellæsningens heldige Fremgang, og han røber sig derved som en Mand, der er bevandret i det Practiske af Ungdommens Underviisning og ikke

mangler Erfaring ogsaa i den præstelige Virkekreds; dog maae han især i denne Deel af Spørgsmaalets Behandling vige for Forfatteren af No. 5, hvis Forslag, umiskjendeligen vise en Mand, som ved fleersidig Erfaring er nøie kjendt med Skole og Kirke, med Mennesket, med Huuslivets og Samfundslivets mangehaande og ofte i een og samme Stat til forskjellig Tid og Sted høist forskjellige Forhold, og denne Erfaring har han nyttet ved de af ham fremsatte Forslag til Udøvelsen af Bibellæsningen.

Imidlertid finder Committéen dog, at disse Afhandlinger, skjønt de begge have meget Værd, *ikke* kunne i deres nærværende Skikkelse tilkjendes Præmien eller af Selskabet udgives i Trykken, fordi No. 4 har blandt andet, især hvad den sidste Deel angaaer, fattet sig *alt for kort*, derimod No. 5 har medtaget mange Gjenstande f: Ex. om Conventer og Landemoder, symbolske Bøger, litteraire Hjælpemidler m. m., der kun staae i en fjern og løs Forbindelse med Opgaven, ligesom denne Afhandling *i det Hele trænger til Forkortelse*.

Odense, d. 23. Juni 1833 i den til disse Afhandlingers Bedømmelse af det fynske litteraire Selskab udnævnte Committée.

Saxtorph. Lütken. Müllertz. L. Westengaard. C. H. Kalkar." 8)

Biskop *Plum*, der var gammel og svagelig, var ikke med til dette møde, saa stiftsprovst *N. Faber* førte i hans sted protokollen; efter at forhandlingerne var sluttet, havde stiftsprovsten som punkt 10 tilføjet en bemærkning om konkurrencens udfald, som han var meget misfornøjet med. Der stod:

„Ifølge Nr. 5 tillod Stiftsprovsten sig at afgive følgende Erklæring. Han maatte nemlig angive sig som Forfatter af Priisbesvarelsen Nr. 5. Committéen sees at have erklæret Afhandlingerne Nr. 4 og 5 begge grundige i theoret. Henseende, men har givet Nr. 5 Fortrin i practisk Henseende. Dersom altsaa Committéen havde andraget paa, at Forf. af Nr. 5, hvis Skrift unægteligen har erholdt den fordeelagtigste Dom, under Vilkaar at give sin Afhandling en noget forandret Form, da kunde tildeles Premien, da vilde Stiftsprovsten naturligviis have underkastet sig denne Betingelse; men da nu begge Afhandlinger, uagtet det Nr. 5 tilkjendte Fortrin, skulde underkastes en ny Censur, saa er Ligheden i Kampen nu ophævet, da ogsaa den hele practiske Del af Afhandl. Nr. 5 vil og let kan komme til Forfatterens Kundskab af Nr. 4; under disse Omstændigheder føler han ikke at kunne have Tid eller Iver til en ny Censur og tager derfor sin Afhandling tilbage.“

Næste dag sendte prins *Christian Frederik* biskop *Plum* følgende meddelelse:

„Efter Protokollens Oplæsning igaar efter endt Forhandling i det Litteraire Selskab fandtes Dr. Faber, som førte Protocollen, at have tilført en Erklæring angaaende den af Committeen, der skulde bedømme Afhandlingerne om Bibellæsningen, med Nr. 5 betegnede Afhandling, til hvilken han erklærede sig at

være Forfatter, men ei mere at ville concurrere til den udsatte Præmie. Denne Erklæring afgaves saaledes, efter at de Forhandlinger, der havde motiveret Selskabets Beslutning under Nr. 5, vare sluttede, og dens Indførelse i Protocollen maa med Føie anses som en Uregelmæssighed. Jeg fandt det ikke passende, efter at Forhandlingerne, som sagt, vare sluttede at forlænge en Discussion, der skulde omstøde en tagen Beslutning og maa erklære, at jeg maa ansee Dr. Fabers Tilførsel i Protocollen, som om de nei stod der. Selskabets Vicepræs ville derfor indføre Selskabets Beslutning under bemeldte 5te Post. Dr. Faber som Forfatter af Afhandlingen Nr. 5 maa det staa frit at føre sig den af Selskabet tagne Beslutning til Nytte, hvis han, som jeg meget ønsker, for Sagens Skyld endnu vil fremme sin Afhandlings Udgivelse.

Denne min Skrivelse ville Vicepræsens vedlægge Protocollen.

Odense Slot, d. 25. Juni 1833.

Christian Frederik."⁹⁾

Stiftsprovst Faber havde følt sig krænket over komitéens afgørelse og maatte give udtryk for sin vrede. Prinsens skrivelse havde ikke sat ham i bedre humør, og med blandede følelser tænkte han nok paa, at den skulde oplæses ved næste møde.

Den 29. januar 1834 var det litterære selskab atter samlet; en halv snes dage før var vicepræsens, biskop Plum, som stiftsprovsten sagde: ved en aldeles blid og rolig død henslumret. Der blev sagt smukke mindeord om den afdøde biskops store betydning for selskabet. Referatet fra forrige møde blev oplæst sammen med guvernørens skrivelse. Forskellige sager blev behandlet, og under punkt 6 naaede man til skriftet om bibellæsning. Der blev fremlagt et *andragende* fra stiftsprovsten „om et muligt Bidrag til hans Skrifts Udgivelse“. Med mange ord om, at det personlige dog her maatte vige, og at selskabet alene burde have det saglige for øje, forelagde andrageren sin egen ansøgning. Allerede i august 1833 var den indsendt; komitéen havde anbefalet, at selskabet betalte halvdelen eller højst $\frac{2}{3}$ af trykkeomkostningerne; mens biskop Plum havde foreslaaet selskabets præsens at understøtte udgivelsen med 200 rbdlr. „Stiftsprovsten tilføjede, at hans Skrift kom til at udgjøre over 18 Ark, trykt med saa tætte Typer som *Maanedskriftet for Litteratur*, og at han havde ladet 600 Exemplarer trykke i det Øiemed for Sagens Vigtigheds Skyld at uddele gratis, hvad der ikke kan

sælges“. Dr. Kalkar havde været saa venlig at meddele ham sine bemærkninger til manuskriptet, saa det nu fremførte spørgsmaalene paa en mere populær maade, mens konkurrenten rimeligvis var gaaet en mere videnskabelig vej. – Selskabet vedtog derefter at bevillige 200 rbdlr. til understøttelse af udgivelsen af Fabers skrift.¹⁰⁾

Bedømmelseskomitéens *andragende* om, at det andet manuskript, der nu efter tidligere forslag var omarbejdet, skulde tilkendes den udsatte pris, blev ogsaa forelagt. Adjunkt *Mülertz*, der var forflyttet til Nyborg, deltog denne gang ikke i bedømmelsen. Indstillingen til prisen lød saaledes:

„Den os af Hans Høiærværdighed Hrr. Biskoppen under 30te October dette Aar tilsendte og herved tilbagefølgende udvidede, og i det 3die Afsnit, eller dens practiske Deel tillige omarbejdede Afhandling om Bibellæsning etc. med Motto af Riimkrøniken have vi gjenne læst og sammenlignet § for § med den herved ligeledes tilbagefølgende først indsendte Afhandling og fundet, at Forfatteren: 1. har benyttet de ham givne Vink ogsaa i Afhandlingens *theoretiske Deel*, og at de derved ogsaa i denne Deel fremstaaede Udvidelser og Forandringer efter vor Formening maa i det Hele ansees som Forbedringer. – 2. har efter Selskabets Opfordring udførligere og mere detailleret udarbejdet *den practiske Deel*, og efter vor Formening udført dette Arbejde saaledes, at neppe nogen Religionslærer vil deri savne, ei blot almeengjeldende, men endog sjelden speciel paa de forskjellige Local-Forhold anvendelig Veiledning til med Held at virke paa sin Menighed med Bibellæsning. Med den anden af Selskabet Opfordredes, Høiærværdige Hrr. Doctor og Stiftsprovst *Fabers* Fratrædelse fra Concurrence, maa Committeens Dom gaae ud paa at bestemme denne Afhandlings *absolute Værd*, og den maa i denne Henseende i det væsentlige henvise til sin over den først indsendte Afhandling givne Erklæring, der ved de i denne senere foretagne Forbedringer og Udvidelser med end større Føie kan anvendes paa denne: *at Forfatteren fra Spørgsmaalets theoretiske Side har behandlet det grundigen; og da Forfatteren nu ogsaa paa Selskabets Opfordring har med Flid og Fuldstændighed behandlet dets practiske Side, saa maa hans udarbejdede, forbedrede og for en stor Deel omarbejdede Afhandling ansees at have den absolute Værd, at den af Selskabet udlovede Belønning kan saavel efter dets første Indbydelse til almindelig Concurrence som efter dets senere specielle Opfordring til Omarbejdelse tillægges dens Forfatter.*

Odense og Lumbye, d. 11te Decbr. 1833.

Saxtorph. V. Lütken. L. N. Westengaard. C. H. Kalkar.“¹¹⁾

Efter en kort drøftelse om, hvorvidt komitéens afgørelse gjaldt med eller uden medlemmernes sanktion, blev det vedtaget at følge

denne indstilling og at lade prisskriftet trykke i 600 eksemplarer paa selskabets bekostning.

Den 17. februar 1834 holdt det litterære selskab et ekstramøde. „Seddelen med Devisen af Riimkrøniken aabnedes, og Forfatteren befandtes at være *J. L. Rohmann*, Sognepræst til Tønning og Træden ved Skanderborg.“¹²⁾ Søren Hempels tilbud om at trykke prisskriftet i 600 eksemplarer paa *godt, valset* papir for 13 rdlr. pr. ark blev antaget. Alle selskabets medlemmer skulde have et eksemplar af skriftet gratis, og det skulde sendes til hvert pastorat i Fyens stift. Forfatteren skulde have fri raadighed over 200 eksemplarer, mens Hempel skulde ordne salget af dem, der saa var tilovers. Prisen i boghandelen skulde være 8 sk. pr. ark. Ogsaa titelbladets ordlyd blev bestemt. „*Forsøg til en Udvikling af Bibel-læsningens Væsen, Vigtighed, Nødvendighed, dens Forhold til offentlig og Huus-Andagt, den retteste Tid og Maade til dens Iværksættelse af J. L. Rohmann, Sognepræst til Tønning og Træden. Et af det fynske litterære Selskab udgivet Priisskrift*“, skulde der staa.

Med udgifterne, der skulde udredes inden næste termin, forholdt det sig saaledes. Præmien til forfatteren og trykning og indbinding af skriftet vilde beløbe sig til c. 345 rdlr. I kassen var der alt i alt 474 rdlr.; saa restbeløbet slog ikke til til de 200 rdlr., der var lovet stiftsprovsten til understøttelse af udgivelsen af hans skrift. Protokollen fortæller beroligende, at kammerherre *Benzon* havde lovet at lægge ud, hvad der manglede.¹³⁾

Saaledes udkom i 1834 to skrifter om bibellæsning, det ene, Rohmanns, prisbelønnet, det andet, Fabers, understøttet af Fyens Stifts litterære Selskab.

Baade Rohmann og hans hustru havde nær tilknytning til Fyn; de var begge født i Svendborg. I Tønning kæmpede de med store økonomiske vanskeligheder; i sin præstegerning kendte han ogsaa problemet: de gudelige forsamlinger og havde 1832 udsendt et lille skrift: *En Røst fra Jylland til Christne i Danmark*, hvori han hen-

vender sig til landsmænd, hvem „reen aandelig Christendom, borgerlig og huuslig Fred og Enighed“ ligger paa hjerte, men som tillige mener, at den ukyndige kan gøres til dommer i spørgsmaalet om, hvad der er kristendom, og som foragter gudstjeneste og præster ved at danne „egne andægtige Forsamlinger“. Han omtaler, at der i en række aar er rettet mange skældsord og beskyldninger mod danske præster, som om de var meenedere og kættere, uværdige og farlige folk. Paastanden om, at al kristendom maa bedømmes efter den apostolske trosbekendelse, er aldeles uholdbar. „Hvor kunne I forledes til, som Mange for ikke længe siden have gjort i Fyen at løbe om fra By til By, at vække Opsigt i Stæderne, at samle Folk udenfor Eders Forsamlingssteder, og volde Forstyrrelse og Uro, uden at betænke, at Gud ikke er Forvirringens, men Fredens Gud (1. Cor. 14.33.).“ Er kirkerne ikke gode nok? Hvorfor vil de dog sætte sig op mod al kirkelig og verdslig øvrighed? Og han slutter sit lille skrift, som han begyndte det med mottoet: „I ere ikke døbte i *Clausens* eller i *Lindbergs* – men – i Christi Navn (1. Cor. 1.13.).“

Saa kom i samme aar bekendtgørelsen om prisspørgsmaalet, det fynske litterære selskab havde udsat; han vilde prøve; 200 rdlr. var ogsaa penge, og de trængte saa haardt til dem. Det er let at forstaa, der var stor glæde i Tønning præstegaard, da meddelelsen om udfaldet naaede dertil i februar 1834.

Pastor Rohmann sendte sit lille skrift til professor *H. N. Clausen* og modtog som svar i oktober et meget venligt og opmuntrende brev, hvori det blandt andet hed:

Kiøbenhavn, d. 10de October 1834.

„Ret hierteligt takker jeg Dem, høistærede Hr. Pastor! for den Maade, paa hvilken De i i Deres ærede Skrivelse af 12te f. M. er kommen mig imøde; det hører for mig til de bedste Velsignelser i Livet at vide mig i Samfund med Mænd, som ere vaagne og varme for Christendom og christelig Videnskab; og endnu mere takker jeg Dem for det skjønne Bidrag til at fremme et vigtigt Anliggende paa den rette Maade, som De har givet i det Skrift, De har havt den Godhed at tilsende mig. Jeg har ikke læst det endnu; men jeg har læst Meget i det, og overalt har jeg følt mig tiltrukket og tilfredsstillet af den selvstændige, klare gennemførte og udtrykte Tænkning af en sand videnskabelig

Aand, der er afpræget baade i Indhold og i Form. Dobbelt høit maa jeg anslaae disse Fortrin, naar jeg udmaler mig det Billede af Deres udvortes Vilkaar, hvoraf Deres Brev indeholder nogle Omrids. Imidlertid tør De sikkert være rolig for Fremtiden, forsaavidt som det er Bekymring for det daglige Brød, der tynger Sindet; vor Geistlighed maatte staae paa et langt høiere Trin, eller dens Bestyrelse paa et langt lavere Trin, end det er Tilfældet, dersom et Skrift som Deres skulde være et Phænomen, som ikke vakte den gunstigste Opmærksomhed for dets Forfatter."

Professoren skriver i et følgende brev:

„Deres Bog om *Bibellæsning* har jeg nylig meddeelt *Conf. R. Ørsted*, da han ved Leilighed yttrede for mig, at han ikke kjendte den. De burde ikke undlade at sende den til Cancelliherrerne, om endogsaa Ø. er den Eneste, der modtager den for at læse den, ogsaa til *Prinds Christian*." ¹⁴⁾

„Bestyrelsen for Bibelselskabet for Horsens og Omegn" sendte Rohmann en tak, fordi han med sit lille skrift deltog i at fremme bibelselskabets *nyttige* og velgørende maal. Blandt de 8 underskrifter findes adjunkt *Balles* og consistorialraad *Rosings*. – Tilligemed en meddelelse om at have modtaget Rohmanns ansøgning om embedet i Vejle-Hornstrup takkede ogsaa biskop *Paludan-Müller* for skriftet om bibellæsning. ¹⁵⁾

Vel det interessanteste brev, Rohmann modtog i anledningen, var det, der kom fra pastor *Bredsdorf i St. Jørgensbjerg* ved Svendborg. ¹⁶⁾ Det berører flere aktuelle begivenheder i fyensk kirkeliv og skal gengives her, selvom det ikke direkte har forbindelse med det litterære selskabs historie.

„St. Jørgensgaard, d: 26 Sept. 1834.

Høistærede Hr. Pastor Rohmann!

Efter Deres Anmodning sendes herved med Pakkeposten de mig forhen tilsendte Manuscripter, som jeg har læst med Fornøielse! De Prøver, De deri har givet paa Bibellæsning, ere efter mine Tanker meget hensigtsmæssige, og kunne passende tiene til at oplyse de i Deres Priisskrift fremsatte Regler. Hvad jeg i mit forrige Brev anførte med Hensyn til det Spørgsmaal, hvorvidt der kan ventes Afsætning af et saadant Skrift, havde allene sin Grund i den Betragtning, at det som oftest er nødvendigt ved et Skrifs Udgivelse at overvie, om Trykningsomkostningerne kunne dækkes. Dersom det skulde blive befalet, at der overalt skal holdes Bibellæsning, da vil jeg ogsaa troe, at Deres Samling

af Bibellæsninger, eller rettere, en fortsat Samling, analog¹⁷⁾ med *Wegeners catechetiske Magazin*, fra Deres Haand, vil finde mange Kiøbere.

Deres Priisskrift er paa det litteraire Selskabs Bekostning bleven uddeelt til samtlige Præstekald i Fyen. Dette maae fornøie Dem som et Beviis for, at man erkjender Skriftets Vigtighed og Værd.

Hvad jeg først skrev om *Biskop Faber* til hans Hæder er end videre bleven bestyrket hos mig, da jeg nu ved hans Visitats her i Herredet har lært at kiende ham personlig. De har vel seet, at *Lindberg* har foretaget en Reise i Sielland og Fyen for at opflamme Sværmeriet, og især for at arbeide paa det saa kaldte Sognebaands Løsning, men blev standset ved en Advarsel fra Cancelliet. Han som i sin nordiske Kirketi[d]ende, har angrebet *Biskop Fabers* Character, havde den Uforskammenhed at besøge ham.¹⁸⁾ Da Biskoppen foreholdt ham, hvor ubilligt han havde handlet ved at tillægge ham onde Hensigter, og ved [at] sætte hans Handlinger i ufordeelagtigt Lys, gav han til Svar at slige personlige Angreb vare nødvendige for at give de ellers tørre Materier mere Liv. —

Den høie Bekostning som vore Conventer efter *Lindbergs* Mening skulde foraarsage *Biskop Faber*, vil dog, haaber jeg, ikke blive Biskoppen til nogen Byrde. I det mindste er det vist, *Sunds* Herreds Convent ikke koster, hverken ham eller Præsterne noget. Vi samles paa *Svendborg* Raadhuus, afgjøre vore Forretninger i 2 à 3 Timer, og drage derefter hver til sit uden at have udgivet en Skilling for Conventets Skyld. Paa Onsdag samles vi femte Gang, og ved eet Møde til kunne vi blive færdige.

Der findes i vort Herred Præster af begge Partier, men endnu har ingen ubehagelig Strid fundet Sted, og vi ere bestandig bleven eenige om Resultatet, fordi vi eengang for alle have vedtaget det Princip, at i *Alterbogen* bør det Gamle med nogen Omarbeidelse beholdes ved Siden af det nye; og at Præsten bør beholde Frihed til at vælge, med Hensyn til Tid og Sted, og til Vedkommendes Ønske. Denne Frihed synes at tilfredsstille ethvert Partie, og vil, dersom den af Regieringen approberes, stoppe Munden paa dem, der raabe paa Sognebaandets Løsning.

Den skønne Psalme, som De meddeelte i Deres Brev, fandt jeg særdeles god og opbyggelig. De bør vedblive at arbeide i dette Fag. Jeg troer, at Deres Biskop, som ogsaa har Talent for aandelig Poesie, vil opmuntre Dem til det samme. Han vil ogsaa bedst kunne bedømme Deres Arbeide.

Megen Tak for Deres Deeltagelse i den Bredsdorfske Families Glæde. At min Brodersøn har været saa heldig at kunne beholde sin Faders Kald, det har fornemmelig *Prinds Christian* udvirket hos *Hans Majestæt*. Den høie Pension vil i Grunden ikke falde min Brodersøn besværlig at udrede, da hans Fader formodentlig igjen vil betale ham omtrent det samme for at boe hos sin Søn og have Kost og Pleie hos ham. Alligevel er det godt, at den er saaledes bestemt for det [mulige] Tilfældes Skyld, at Sønnen kunde døe før Faderen. [En] Pleiesøn *Chr. Møller*, som er forlovet med *Line Bredsdorf* er nu ogsaa befordret til et Kald i Jylland.¹⁹⁾ Min Broder kan saaledes i dette Efteraar have den [Glæde] at vie sin yngste Søn og sin yngste Datter.

Lev bestandig vel, kiære Hr. Rohmann! Gid De snart maa see Deres Ønske

opfyldt [og] opnaae et bedre Embede. Jeg tvivler ikke om, [at] jo Deres litteraire Bestræbelser, og den almindelige Agtelse, som De derved forhverver Dem, vil blive et kraftigt Middel til Deres Befordring.

Deres hengivne

Chr: Job: Bredsdorf." 20)

Saaledes lærte *J. L. Robmann* allerede i sin Tønning-tid det fyenske litterære selskab at kende; han skulde siden som præst i Rønninge stifte nøjere bekendtskab med det.

Stiftsprovst Faber blev Plums efterfølger som biskop i Odense og derved tillige vicepræs for det litterære selskab. Mødet i juni 1835 var særlig festligt; prins Christian Frederik var til stede, men de 25 medlemmer, der var samlet, huskede maaske særligt, at *Adam Oehlenschläger* var der; protokollen fortæller:

„Professor *Øhlenschläger*, som paa denne Tid opholdt sig i Odense og var tilstede, blev af Præsens foreslaaet optagen som overordentligt Medlem i Selskabet, hvilket Forslag med Glæde modtoges af alle Tilstedeværende. Professor *Øhlenschläger* oplæste flere Stykker af sit Sørgespil: *Socrates*, hvilket med særdeles Interesse hørtes, og Præsens bevidnede Digteren Selskabets Tak for den Samme forundte skønne Nydelse.“ 21)

I disse aar forhandlede selskabet nogle gange om *Stiftsbibliotheket* og dets lokaler samt om muligheden af at oprette en *læseforening* i byen. — Ogsaa i det litterære selskab blev aaret 1836 præget af *reformationsjubilæet*. Ved mødet den 29. januar forelaa et forslag fra *dr. Kalkar* om, at selskabet som minde om dette aar skulde udgive „et Skrift, der især kunde indeholde nøiagtige Aftryk af nogle sjeldne Bøger eller smaae Skrifter fra hiin Tid, af Indhold sigtende til Reformationen. *Klosterbibliotheket* eier adskillige Saa-danne, som fortjente at fremkaldes for Dagen og tillige derved bevares, da de ellers fortærede efterhaanden af Tidens Tand kunne befrygtes aldeles at forsvinde.“ 22) *Dr. Kalkars* forslag var dateret den 17. januar, og *biskop Faber* gik ivrigt ind for tanken. Han forelagde det for prins *Christian Frederik*, der den 26. januar yttrede, at forslaget burde fremmes, saa der udsendtes et skrift

paa 12 à 16 ark i kvartformat, dediceret til kong Frederik VI, forsynet med „en Indledning, der fremstillede Reformationens Fremskridt og Virkninger i de siden 1536 forløbne 300 aar“. Den gamle sprogdragt burde bevares; bekostningen kunde anslaaes til 300 rdlr., „dog at derved den Sparsomhed, som Selskabets Værdighed og den højtidelige Anledning tillader, iagttages“. – Biskoppen straaledede af iver, men blev aabenbart noget afsvalet under mødets forløb. Han førte selv protokollen, der lyder saaledes:

„Hr. Dr. *Kalkar* bemærkede, at ved *Præsens*'s udvidede Forslag var det Propo-
nerede i flere væsentlige Stykker forandret, saa at det ikke længere kunde
ansees at være det samme; Proponenten havde tilbudt Selskabet et Arbejde af
ham selv; men ved at foreslaae en Committée ved hans Side, der skulde tage
Deel i det egentlige Arbejde, fremkom en væsentlig Forskjellighed fra det,
som var proponeret. *Vicepræsens* bemærkede hertil, at Talen egentligen var
om at udgive et Arbejde, der kunde dels være gavnligt dels et hæderligt
Vidnesbyrd om det litterære Selskabs Virksomhed. Nu var det altid hæderligt,
naar Selskabet ved *pecuniære* Midler fremmede Arbejdet af en Enkelt, men at
det vist maatte ansees endnu ønskeligere, naar selve Arbejdet ved *en Lejlighed*
som denne udgik fra flere Medlemmers *Samvirken*; thi i dette sidste Tilfælde
blev Arbejdet i højere Grad det litterære Selskabs eget Værk, fremgaaet ved
Foreningen af dets intellectuelle Kræfter, i første Tilfælde var kun Een virk-
som, alle de øvrige Medlemmer litterær uvirksomme; deres Deeltagelse bestod
blot i det pecuniære Tilskud; en Deeltagen af Flere var tillige et Mittel til
at fremkalde og nære det litterære Liv i Selskabet, hvilket var baade vigtigt
og ønskeligt.

Dr. *Kalkar* bemærkede hertil, at han med al Beredvillighed skulde gaae
tilhaande, dersom Nogle af Selskabet vilde træde sammen og forene sig om at
udføre det af ham Foreslaaede eller noget Lignende, alt forsaavidt Kloster-
bibliothekets Statuter tillode; men *at han ikke vilde arbejde sammen eller i*
Forening med Flere. – *Vicepræsens* tillod sig at bemærke, at et ikke ubetydeligt
Arbejde bestod i at *afskrive og besørge trykt* gamle og sjeldne Skrifter i den
gamle Dragt, hvor altsaa Bogstav for Bogstav maatte confereres; dette Arbejde
maatte antages i højere Grad at blive betryggende, naar flere litterære Mænd
i Selskabet hver afskrev Sit, corrigerede det ved Trykningen, og hver saaledes
indestod for Sit. Hr. Dr. *Kalkar* vilde under alle Omstændigheder blive den
første og fortrinligste i det hele Arbejdes Udgivelse; de Fleres Deeltagelse var
betryggende med Hensyn paa Nøiagtigheden, lettende med Hensyn paa Arbei-
dets Besværighed for Een, og som forhen meldt oplivende for det litterære
Liv i Selskabet, hvorfor *Vicepræsens* antog, at Hr. Dr. *Kalkar* vilde indrømme
Sagens Udførelse paa denne Maade. – Hr. Dr. *Kalkar* henholdt sig til sin
forrige Yttring om velvillig Bistand, hvis Flere vilde paatage sig Arbejdet, men
at han havde sine *subjective Grunde* til aldeles ikke her at kunne arbejde i

Fællesskab med Nogen. *Vilde Selskabet ei modtage hans Arbeide alleene, saa trak han sig ganske tilbage.* – Vicepræsens bemærkede, at under disse Omstændigheder havde Selskabet kun Valget mellem 2 Dele, enten aldeles at lade Arbeidet falde, efterdi det ikke kunde antages, at Nogen kunde bringe Arbeidet istand, naar Dr. K. paa den Maade trak sig tilbage; han var Bibliothekar, han kjendte Biblioth. Indhold aldeles nøie; han var allerede inde i meget herhid Hørende; naar han altsaa ei var Medarbeider, vilde Vanskelighederne ved et saadant Arbeide ei kunne overvindes; eller indrømme Dr. Kalkars Paastand, at han vil være den ene Arbeidende, baade hvad Afskrivning, de historiske Notitser etc. angaaer.“²³)

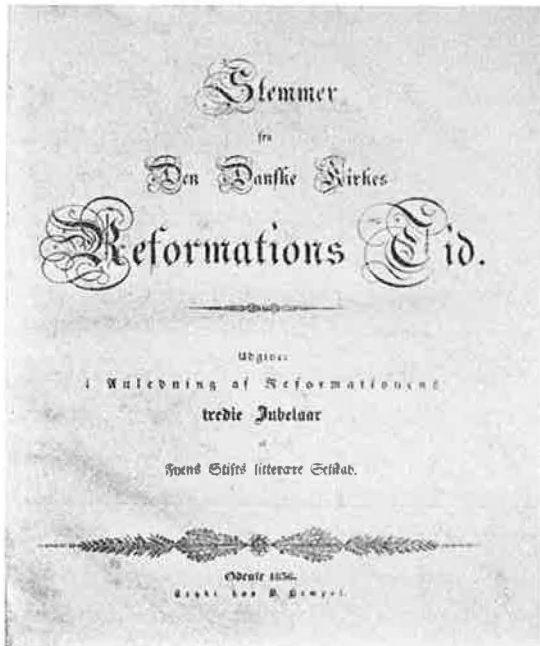
Derefter vedtog forsamlingen, at det paatænkte arbejde skulde overlades til dr. Kalkar alene, dog saaledes at der blev nedsat en komité, der skulde være med til at bestemme, hvilke skrifter der skulde aftrykkes, men ellers kun være raadgivende, saavidt dr. Kalkar ønskede det. Komitéen fik følgende medlemmer: amtsprovst *Lütken*, pastor *Westengaard*, biskop *Faber* og, da *Paludan-Müller* undslog sig, pastor *Heiberg*. – Der blev ved samme møde forhandlet om en del andre ting; blandt andet var der foreslaaet, at der ved 2 overordentlige møder skulde holdes *litterære diskussioner*, og at der skulde anskaffes en *voterekasse*, saa man i visse tilfælde kunde stemme *ved kugler*. – Forøvrigt røber protokollen, at biskop *Faber* havde den morsomme sædvane i anmærkninger efter referatet at „snakke med sig selv“. Det emne, han ved denne lejlighed især drøfter med sig selv, drejer sig om, hvorvidt vicepræsens burde lade sig vælge ind i en komité; han havde jo lige ladet sig vælge. Nej, i almindelighed burde han ikke, og dog, alligevel i dette tilfælde! Biskoppen kunde da ikke være udenfor! Referatet fra dette møde giver os tydeligt billedet af biskop *Faber* og dr. *Kalkar* overfor hinanden – tegnet af biskoppen. –

Næste gang selskabets medlemmer samledes, den 29. august 1836, var Kalkars skrift næsten færdigt; han oplæste nogle stykker af det. *Fortalen* om anledningen til, at skriftet blev udsendt, havde *Kalkar* selv skrevet, men indledningen var efter aftale med *Kalkar* forfattet af biskop *Faber*; mens præses havde formet *dedicationen* til kongen.

„Titlen bestemtes saaledes: *Stemmer fra den danske Kirkes Reformationens Tid. Udgivet i Anledning af Reformationens tredie Jubelaar af Fyens Stifts litterære Selskab.*“ Omkostningerne maatte forhøjes fra 300 til 500 rbdlr., „dog at al mulig Sparsomhed iagttages.“²⁴⁾

Ved mødet 30. januar 1837, hvor 16 medlemmer var tilstede, meddeltes det, at der af reformationsskriftet var foræret 465 eksemplarer bort; kun 25 var i handelen til en pris af 2 rbdlr. stykket. Mangfoldige taksigelser strømmede ind; kongehusets tak blev overbragt af præses; der var takkeskrivelser fra kancelliet, fra universitetsdirektionen, fra landets biskopper, fra de theologiske fakulteter i København, Kiel, Berlin og Kristiania – og fra mange andre. – Et lille vidnesbyrd om, at bogen blev læst, findes i Rohmanns arkiv; den tidligere Faaborgpræst *P. R. Wøldike*, der fra 1827 var præst i Hammer-Lundby paa Sjælland, skrev i efteraaret 1836 til vennen i Tønning: „*Stemmerne fra Reformationstiden*, som fyenske lit. Selsk. har udgivet, morer mig meget i disse Dage; den *Christen Pedersen* skriver dog herligt og kraftigt om den levende Tro og om Guds Ord.“²⁵⁾

De følgende aar blev ogsaa i det litterære selskab meget brydsomme for biskop Faber. Hans egne skrifter og skriverier saavelsom samtidens omtale og meddelelser giver os et tydeligt billede af en mand, der i høj grad virkede *inspirerende* paa sine omgivelser; han satte noget igang, og han fik mange sat i gang. Han havde talrige planer og ideer; det gjaldt i kirkens liv, naar han fik ordnet præstekonventer i stiftet, og naar han sled i det med ritualsagen; det gjaldt i skolerne og seminarierne, og naar han fik sammenkaldt til sangfester. Det gjaldt ogsaa, naar han stillede sine forslag eller greb andres forslag i det litterære selskab. Han var besat af det, hans samtid kaldte *en utrættelig virkelyst* og talte idelig om *det nyttige samvirke* og om, at livets iboende kraft skulde udfolde sig blandt mennesker, saa de ikke mere var enere, men foreninger.

Titelblad fra 1836.

Samtidigt var der ved hans fremtræden og væren noget, der paa mange virkede højst *irriterende*. At en politisk modstander som stænderdeputeret C. H. Hansen ligefrem vrængede ad biskop Fabers snakkesalighed og selvbehagelighed, bør der ganske vist ikke lægges stor vægt paa;²⁶⁾ men biskop *Mynsters* skøn plejer man dog at kunne regne med, og der er ingen tvivl om, at han fandt Fabers bindstærke betænkninger om ritualet utaaleligt vidtløftige og ganske værdiløse.²⁷⁾ Og selv mænd som dr. *Kalkar* og *Paludan-Müller*, der forsvarede biskoppen mod C. H. Hansens angreb, havde svært ved at tage det litterære selskabs vicepræsers alvorligt, naar han udkastede sine planer eller omformede andres; naar han selv vilde være med i alt, hvad der skulde ske, naar protokollens referater tidt fortalte mere om biskoppens tanker end om, hvad der virkelig var sket, eller naar alt skulde forebringes prinsen, for at hoffets solskin kunde skinne over Fyns biskop.

Jo, biskop Faber var baade *inspirerende* og *irriterende*. Og modgang og modsigelse virkede af og til helt lammende paa ham; en tid i hvert fald trak han sig saa, som han selv sagde, *med al resignation* tilbage. Han var en mand, der befandt sig bedst *paa højderne*, hvor der skete noget, og hvor folk lagde mærke til ham; han brød sig ikke om at færdes *paa det jævne*.

Men det var biskop Faber og det litterære selskabs møde i januar 1837, der skulde fortælles videre om. For sidste gang var selskabets vellykkede reformationsskrift omtalt. Da fremførte vicepræsæs et forslag om, at det litterære selskab hvert aar skulde udsende „en kort Oversigt over Litteraturens forskjellige Præstationer.“ Da protokollen er skiftende i sine vendinger om, hvad det skulde være for en oversigt, maa det vel ogsaa have staaet noget uklart for biskoppen. Hans første tanke synes at have været, at det skulde være en lidt ændret fortsættelse af biskop *Plums: Efterretninger om den udenlandske nyere theologiske og pastorale Litteratur*, som i 1818-1833 var udsendt i Landemodeakterne; en bemærkning af borgmester *Reimuth* om, at selskabet vel ikke var for theologer alene, ændrede forslaget, saa det kom til at gælde ogsaa andre videnskabsgrene. „Flere maatte være Medarbejdere, saaledes at Enhver tog sit Fag“. I protokollen, som Faber selv førte, stod, at det skulde være „et kort Recit aarligen om de vigtigste Frembringelser *især* (var indføjet senere) i den udenlandske Litteratur“, og det kunde jo tyde paa, at biskoppen mente, at indenlandsk litteratur ikke helt skulde udelukkes. Da sandsynligvis flere vilde købe det, behøvede det ikke at blive saa dyrt. Der blev valgt en *komité* til at overveje forslaget og udforme det, saa det kunde forelægges et ekstramøde i april; den kom til at bestaa af: *Kalkar, Paludan-Müller*, generalkrigskommissær *Abrahamson* og præsterne *Laub* i Ryslinge og *Westengaard* i Odense.²⁸⁾

Dateret den 6. marts 1837 modtog biskop Faber en kort meddelelse fra komitéen, underskrevet af dens fire medlemmer, (*Laubs* underskrift manglede) om, at den nu havde endt sine forhandlin-

ger og kunde forelægge selskabet sin motiverede drøftelse, naar der blev sammenkaldt til det bebudede ekstramøde.

Biskop Faber havde ventet, at komitéens betænkning var blevet tilstillet ham og skrev under 14. marts et brev til dr. Kalkar, hvori han anmodede om at faa den; det var sædvane, og det paabød lovenes § 6 og § 20; han havde jo ogsaa som vicepræs sine forpligtelser overfor selskabets præs. ²⁹⁾)

Biskoppen var vel endnu ikke klar over, at det trak op til uvejr, men det gik utvivlsomt op for ham, da han under 20. marts modtog *en privat og venskabelig meddelelse* fra dr. Kalkar om,

„at Comitteen ikke anseer sig berettiget at sende sin Betænkning til andre, men maa ansee det for sin Pligt at fremlægge den for Selskabet selv i dets Møde; derimod kunne vi naturligviis intet have imod, at Deres Høiærværdighed som *Proponent* privat bliver bekjendt med Comitéens Betænkning som den, der nærmest har Interesse for Sagen. Jeg ønskede derfor helst, at D. H. frafaldt Begjæringen *qua Selskabets Vicepræs*, hvilken vilde blive nægtet, men ønskede den privatim; thi jeg forudser, der vil blive Strid om denne Sag, og ligesom vi begge har viist, at vi ikke frygte for en Kamp, hvor det gjelder de for Menneskeheden vigtige Sager og Sandheder, saaledes har jeg den fuldkomneste Overbeviisning, at D. H. ligesaa meget som jeg ønsker at undgaae enhver Smaakamp, som sjelden føre til noget gjennemgribende Resultat. Saa fremt De har fattet Deres Beslutning om det her omskrevne, hvilket jeg gjerne vilde have privat paa den mildeste Maade, staaer Comitteens Svar paa Skrivelser af 14de Marts eller en privat Meddelelse om Comitteens Votum til Deres Høiærværdigheds Tjeneste.“ ³⁰⁾)

Paa denne henstilling svarede biskop Faber i et 4 foliosider langt privatbrev, dateret: „Odense Bispegaard, den 22. Marts 1837“. Han havde udbedt sig komitéens betænkning for at kunne opfylde, hvad især lovens § 20 forpligtede ham til. Naar dr. Kalkar *for at undgaa strid* ønskede, at han privat skulde skaffe sig oplysning om betænkningens indhold, maatte han dertil svare:

„Jeg kan af Deres Brevs hele Tone og den roesværdige Iver for at undgaae Kamp skjønde at det Spørgsmaal: om Comitéens Betænkning bør sendes til Vicepræs for af ham at forelægges Præs, har været betragtet af Comitteen som en Slags Æressag og ikke som en til Forretningernes Gang hørende Orden, altsaa som en Anmodning, man maatte ansee aldeles ubeføiet, altsaa aldeles vise tilbage; ja, at man derfor næsten har rustet sig til Kamp paa Liv

og Død. Deres Høiærværdighed kan imidlertid være ganske rolig, hvad mig angaaer; for saadan Sag griber jeg hverken til Hjelm eller Skjold end sige til skarpe Vaaben. Kun maa jeg finde det lidt besynderligt, at De viser mig en Udvei til at undgaae Kamp, som jeg skal betræde, men at Committéen selv synes, at *den* ikke kan eller bør gjøre et saadant Skridt. Det er, som ofte, her Tilfældet, at man ikke tager i Betænkning at gjøre store Fordringer til Andre, men synes reent at slaae en Streg over disses Contrafordringer. Dette mener jeg in casu i høi Grad at finde Sted. Imidlertid skulde jeg ikke have i nogen Maade videre lagt Vægt eller anvendt Tid og Skriven paa en saadan i Grunden ubetydelig Formalitetssag, dersom ikke Selskabet havde sin Præses, mod hvem jeg som Vicepræses har Forpligtelser, og det saaledes in casu ikke kan staae i min Magt at eftergive Rettigheder, jeg maa antage ifølge Lovene at tilkomme ham. Jeg maa altsaa bede om Committéens officielle Svar, hvilket jeg maa formode af Deres Brev at være i Deres Hænder."

Saaledes afviste biskop Faber dr. Kalkars henvendelse, og derefter fremførte han overfor de 4 komitémedlemmer, de to præster og de to lærere ved Kathedralskolen, „til hvilke jeg staaer i Embedsforhold“ – „nogle ikke aldeles uvigtige Bemærkninger, som gribe ind i vor hele gjensidige Færd og Virken“. Under henvisning til sit i 1832 udsendte: *Forsøg til et Overblik paa Skolevæsenet i Danmark*, s. 47–54 boltrer vicepræses sig i nogle vidtløftige betragtninger om, hvordan arbejdsglæde og aandelig driftighed segner og sygner hen, hvor *formalitetsprincippet* bliver raadende, mens der bliver en fri, glad og frejdig forening af kræfterne, hvor det hedder: „Brødre lader os virke sammen; Maalet være vor Hovedsag“. Den frejdig virkende kraft er det absolut nødvendige, formen det relativt fornødne. Hvordan har dog komitéen, der kendte biskoppens iver for glad samvirken med præster og lærere, nu med haardhed kunnet hefte sig ved lovbud.

„Saa var der da ikke Een, der havde Hjerte til at sige: mine Herrer! der kan maaskee i Lovene være et Udtryk, der kan synes at hjemle Committéens Ret til at holde sin Betænkning tilbage for selv at fremlægge den i Mødet; men her bør Nidkjærhed for selve Sagen gjælde mere end ængsteligt Hensyn til Formalitet. Saa var der da ikke Een, som erkjendte min Virken fra den Side, at han vilde frikjende mig for den Mistanke, at min Begjæring om at erholde Committéens Votum skulde kunne udspringe af tiltagen Myndighed, man burde vise Modstand! Saa skulde det befrygtes, at jeg som vitterligen i mit Forhold til Geistlighed og Lærerstand er fjern fra, skjøndt hertil havende mangt et Lovbud for mig og ihænde, at hævde paa den formelle Vei min

Auctoritet paa trykkende Maade, skulde i et litterært Selskab have ved min Anmodning havt Hævdelsen af Vicepræsens' Auctoritet for Øie. — — — At formedelst Tidernes Forandring Formalitetsprincippet med deraf flydende dominerende Fremgangsmaade vilde stræbe at gjøre sig gjældende iblandt os, har jeg forudseet; at det med saa stor Lethed vilde lykkes, har jeg ikke kunnet formode. Men saa Meget er vist, at dets Følge ikke kan udeblive, nemlig at en glad og freidig Samvirken vil føle sig hemmet". Biskoppen nærer dog det haab, at formalitetsprincippet ikke i fremtiden faar lov til at fortrænge *ædel gensidig tillid*, „og da det maa være mig vigtigt og dyrebart at bevare Fred og Glæde, Agtelse og Tillid i Embedsforhold, men jeg tør befrygte at mulige i Committéen fremhævede Anskuelser kunne staae i Opposition hertil, saa udbeder jeg mig af Deres Velvillie, at nærværende mit Brev maa komme til Hr. Pastor *Vestengaards*, Hr. Pastor *Laubs* og Hr. Adjunct *Pal.-Müllers* Kundskab." —³¹)

Hvorfor er det femte medlem i komitéen, generalkrigskommissær *Abrahamson*, ikke nævnt i denne skrivelse, spørger man sig. Er det alene, fordi han som militær er udenfor biskoppens raaderum i kirke og skole; eller er det tillige, fordi biskoppen mener, at oppositionen i denne sag særlig udgaar fra ham?³²)

Under henvisning til sine forpligtelser overfor præses udbad vicepræs sig altsaa komitéens betænkning tilsendt. Nogle faa dage efter modtog biskop Faber med en skrivelse fra komitéen, dateret 23. marts, det ønskede votum, som begge her skal optrykkes.

Komiteéns brev:

„Deres Høiærværdighed har i Skrivelse af 14. Martz forlangt det Votum tilsendt, som den Comitée har affattet, hvilken blev nedsat i Anledning af den den 30' Januar fremsatte Proposition. Komiteén har bemyndiget Undertegnede, der har den Ære at være dens Formand, paa dens Vegne at svare, at det *forekommer* den at ligge i alle litteraire Samfunds Natur, at de Comiteer, som Selskabet selv udnævner, deels have at gjøre Selskabet Regnskab for dens Forhandlinger og deels ikke uden udtrykkelig Forudbestemmelse kunne ansee sig berettigede til at forelægge sine Betænkninger for Andre end Selskabet. I nærværende Tilfælde kunde der være desto større Tvivl for Comiteen, om den er berettiget dertil, som dens Commissorium lyder paa, „at den skal afgive sin Betænkning saa betids, at den i et Extramøde kan drøftes." Analogien af § 6 i Loven taler ogsaa for, at Comiteen bør *anmelde* for Vicepræsens, men ikke forelægge ham sine Forhandlinger. Hvad den af Deres Høiærværdighed paa-bæraabte § 20 angaaer, da nævner den, „at Vicepræsens skal maanedlig til Præsens indberette, hvad der til Selskabet er indkommen", men til Selskabet kan Comiteens Dom ikke siges at være indkommen, førend den er forelagt dette; dernæst, „at han afhandler med ham Alt, hvad der til Selskabets Tarv

maatte findes fornødent". Men derunder kan formeentligen ikke indbefattes en Comités Votum, som paa ingen Maade kan siges at angaae Selskabet, førend dette Votum er kommen til dets Kundskab. — Endskjøndt Comitéen altsaa har næret Tvivl om, hvorvidt den var berettiget til at fremsende sit Votum, saa har den dog ikke paa Grund af *sine* Tvivl, villet undlade at opfylde Deres Høiærværdigheds i Deres ærede Skrivelse af 14de d. M. yttrede Ønske og bemyndiget mig til herved at vedlægge Comitéens Votum med et Bilag.

Odense, d. 23. Martz 1837.

Paa Comitéens Vegne

Kalkar." 33)

Komitéens betænkning om biskop Fabers forslag:

„Ved det Møde, Fyens Stifts litteraire Selskab holdt den 30te Januar d. A. blev det foreslaaet, om det ikke kunde være et værdigt Formaal for Selskabets Virksomhed, at der aarligen udkom en kort Oversigt over Litteraturens vigtigste Præstationer. Det bærede Undertegnede med det Hverv at tage dette Forslags Muelighed under Overveielse, samt drøfte den Maade, hvorpaa dette Foretagende kunde iværksættes. Idet Comitéen med største Omhyggelighed har gjort denne Sag til Gjenstand for sine Forhandlinger, tillader den sig at bemærke, at den kun har taget Hensyn til en Oversigt af den udenlandske Litteratur. Vel omtaler den herved som Bilag følgende Udskrift af Protocollen: „især den udenlandske Litteratur“, men deels kunde Comitéen, efter den danske Litteraturs Beskaffenhed og Midlerne for dens Udbredelse, slet ikke ansee det for et Formaal for Selskabets Virksomhed at give en Oversigt af denne, deels forekom det ogsaa Comitéen, at det under Selskabets Forhandlinger d. 30. Jan. aldeles ikke kom til Omtale, at der meentes andet end den udenlandske Litteratur, og den maatte altsaa ansee det Udtryk: „især“ for at hidrøre fra en Unøiagtighed i Redactionen med Hensyn til det gjorte Forslags senere skriftlige Affattelse.

Comitéen erkjender med Proponenten, at en saadan Oversigt af Litteraturens vigtigste Frembringelser var et særdeles værdigt Formaal for Selskabets Virksomhed. Ikke alene vil det være hæderligt for Selskab[et] at udbrede litteraire Kundskaber i en vid Kred, men der vilde dermed ogsaa afhjælpes et Savn, som især i Provindserne føles af de Videnskabelig-dannede. En slig Meddelelse burde altsaa ei indskrænke sig til en enkelt Litteratur f: Ex. den theologiske, fordi den *baade* udgik fra et Selskab, hvis Formaal ei er en enkelt Videnskabsgreen, men Videnskab i Almindelighed, og var beregnet paa Læsere af de forskjelligste Slags, for hvem foruden deres eget Fag Videnskabernes Udvikling interesserede. [!] *Dernæst* maatte den være overensstemmende med Selskabets *Værdighed* saavel i udvortes som indvortes Henseende, tilfredsstillende de Fordringer, man kunde gjøre til et Skrift, et *litterært* Samfund udgav især i vore Dage, hvor Videnskabens Fremskriden er stor og omfattende. *Endelig* maatte en saadan Meddelelse ogsaa leveres for en saadan Priis, at man torde vente at finde mange Subscribenter blandt de Videnskabelig-dannede. Comitéen, som har overveiet alle Vanskeligheder kan derfor ikke ansee det gjorte Forslag for udførligt efter Selskabets nærværende Midler. — Thi idet den først med

hine Betingelser for Øie har undersøgt Maaden, hvorpaa et saadant Foretagende kunde tænkes passende udført, maatte den foreslaae: 1. At d. Meddelelser, der leveredes, vare *Anmeldelser* af Litteraturens vigtigste Skrifter, men ingenlunde *særskilte Afhandlinger* eller *Oversættelser* af enkelte litterairiske Frembringelser. Medens der nemlig for Anmeldelser lader sig tænke en bestemt og nogenlunde nøiagtigen afstukket Grændse, ville Afhandlinger eller Oversættelser vanskeligen kunne bestemmes til et overkommeligt Omfang og Oversigten af Litteraturen derved indskrænkes. Ogsaa følger det af den No. 3 foreslaaede Form for disse Meddelelser, at de i Reglen maa være korte, ikke gaae ud paa at angive Alt, hvad der udkommer, men kun paa at anmelde de vigtigste Skrifter, med mindre enkelte Skrifter eller Afhandlinger gjør Epoke, fremkalde videnskabelige Forhandlinger, da Relationerne i saa Fald maatte blive udførligere. – 2. Den anden Gjenstand for Meddelelserne maatte være *Udsigter over Litteraturens mest indgribende Fag*. Uden at have saadanne Udsigter vilde man ikke kunne tilfredsstille det Savn, Anmeldelsernes nødvendige Korthed og indskrænkede Omfang vilde efterlade. De maatte altsaa gjøre sig det til Opgave at følge Litteraturens Gang i visse Momenter og sætte Læseren paa den Standpunct, at han ved Hjælp af den kunde faae et bestemt Overblik over Videnskabens Retning. – 3. Saadanne Meddelelser kunde bedst leveres i et *Tidsskrift*, hvilket, saavidt muligt, skulde udgives til fastsatte Tider. Tidsskriftets Størrelse maatte i det Allermindste være 32 Ark aarligen. Et mindre Arketal vilde aldeles ikke kunne tænkes at opfylde den angivne Hensigt. – 4. *Redactionen* af dette Tidsskrift maatte overdrages til en Comitée, der var Selskabet ansvarlig for, at Alt med Hensyn til Form og Indhold besørgedes overensstemmende med Selskabets Værdighed. Denne Comitée maatte i det Høieste bestaae af 5 Medlemmer, hvoraf een var den bestandige *Secretair*, som besørgede alt det Mechaniske og Administrative. Men da dette Hverv vilde paalægge Secretairen meget Arbeide, er det en Selvfølge, at han maatte honoreres. – 5. Redactionscomitéen maatte være bemyndiget til paa Selskabets Vegne, men paa eget Ansvar at antage faste *Medarbeidere*, hvis Navn[e] den maa være berettiget til at fortie for Selskabet. – 6. Antages Tidsskriftet ikke at tage sin Begyndelse, med mindere 100 Subscribenter melde sig, hvis Bidrag kunde beregnes til 200 rd. aarligen, og forudsættes det, at de i Udskriften af Protocollen angivne Tidsskrifter vare til *Medarbeidernes frie Brug*, hvorom der dog for Øieblikket ingen Sikkerhed haves, saa vilde Udgifterne være: a) Honorar for Medarbeidere henved 300 rd. b) Trykkeomkostninger (henved) 300 rd. c) De nødvendigste Tidsskrifter, som skulde holdes (henved) 300 rd.; (ialt) 900 rd. – Hertil kommer endnu Honorar for den No. 4 omtalte Secretair. Foruden altsaa hans nu ikke bestemmelige Honorar, vilde Tidsskriftet, med Fradrag af hine 200 rd., Subscribenterne tænkes at indbringe, for det Første koste 700 rd. aarlig, som Selskabet maa tilskyde for dette Foretagendes Udførelse. – Men en saadan Sum vilde langt overstige Selskabets pecuniaire Kræfter. Saa ønskeligt det altsaa end ansees af Comitéen, at Selskabet gav sin Virksomhed en bestemt Retning ved at arbeide for et Formaal, som det her omhandlede, saa indsee vi dog ikke, at dette kan udføres overensstemmende med Selskabets Værdig-

hed, saalænge dets Midler have den nærværende Beskaffenhed. – Men efter den omhyggeligste Overveielse kan Comitéen kun ansee hiint Forslag, naar det udføres i det *Omfang*, vi ovenfor have tilladt os at udvikle, for et værdigt Formaal for Selskabets litteraire Bestræbelse og maa beklage, at den anseer Udførelsen af Forslaget umulig.

Odense, d. 16. Martz 1837.

Kalkar. C. Paludan-Müller. J. Abrahamson. L. Westengaard. O. Laub."³⁴⁾

Straks efter at biskop Faber havde modtaget denne besked fra komiteén fandt han grund til at raadføre sig med selskabets præses, prins *Christian Frederik* om, hvordan han som vicepræses skulde stille sig til sagen ved ekstramødet i april. Dette brev var dateret den 25. marts, men ingen kopi af det findes i selskabets arkiv. Under 28. marts lod prinsen svare, at den omtalte sag som planlagt burde drøftes ved ekstramødet i april og endelig afgøres ved sommermødet, hvor Faber da *kunde tage sit forslag tilbage* og saaledes bringe sagen ud af verden.

Og videre hedder det i prinsens svar:

„At jeg maa bifalde, at Committéen har paa Vice-Præseses Anmodning afgivet Betænkningen til ham, uagtet Selskabets Love ikke udtrykkeligen bestemmer noget om, at deslige Committée-Beslutninger skulle afgives forinden Mødet, i hvilken de foretages; men deels bestemmer Beslutningen af 30. Jan., at Betænkningen skal *afgives, ei anmeldes*, saa betids, at den nøiere i et Extramøde kunde drøftes, deels vil Selskabets Forhandlinger, som saa sielent og ordentligviis kun tvende Gange om Aaret finde Sted, vinde ved, at Vice-Præsens og Præsens, som skulde lede Forhandlingernes Gang, i Forveien vare bekjendt med Sagerne, hvilke i et Tilfælde som dette ofte kunne behøve nøiere at drøftes, forinden de endeligen foretages i Møderne. – At disse Bevæggrunde vilde findes overveiende hos Videnskabsmænd, der fremfor alt have Opfyldelsen af Selskabets Formaal for Øie, turde jeg forudsætte.“ –

Saaledes var alle forberedelser truffet til en større holmgang ved ekstramødet, der holdtes den 26. april 1837. Der var mødt 15 af selskabets medlemmer. Mens deltagerne i forhandlingerne ellers nævntes ved navn i protokollen, anføres de ved dette møde i tredje person: komiteéns formand, et medlem af komiteén eller et medlem af selskabet. Straks efter at komiteéns brev til vicepræsens om, at det næppe var i overensstemmelse med lovene at aflevere betænkningen

til andre end til selskabet selv, var fremlagt, kom diskussionen i gang. Fra komitéens side bestred man den tolkning af loven, vicepræsens havde givet, og forlangte, at det nu sammenkaldte møde, der var beslutningsdygtigt, skulde vedtage, hvordan de omstridte §§ 6, 12 og 20 rettelig burde forstaas. – *Vicepræsens* hævdede, at hans tolkning var bestemt af beslutningen ved mødet den 30. januar; i den hed det nemlig, at betænkningen skulde udarbejdes saa betids, at den kunde drøftes ved et ekstramøde for endelig at afgøres ved sommermødet; derfor, mente vicepræsens, kunde selskabet heller ikke i dag tage nogen beslutning om forstaaelsen af de omstridte lovparagraffer. – Da rettede et komitémedlem det spørgsmål direkte til biskop Faber, om selskabet da virkelig var indkaldt til i dag for alene at høre komitéens dom oplæst; var det tilfældet, saa havde man allerede foretaget sig mere, end man var berettiget til, og da var det bedst, at denne betænkning snarest blev oplæst og mødet hævet. – Det gav et medlem af selskabet anledning til at klage over, at der gik saa megen tid til *en blot formel drøftning*; han kunde kun være der en times tid og kunde aabenbart risikere slet ikke at faa komitéens betænkning at høre; og var det ikke for at høre den, mødet var sammenkaldt. – Et komitémedlem tog atter ordet og fremhævede, at det spørgsmaal, der nu var under debat *ingenlunde var af blot formel natur*, men ret beset var *et livsspørgsmaal for selskabet*; derfor ønskede han, at vicepræsens skulde udtale sig om, hvorvidt mødet kun skulde drøfte komitéens betænkning, eller om det tillige, som det hed i lovens § 17, kunde tage beslutning i opdukkende spørgsmaal. – Derefter udtalte biskop Faber, at han hidtil havde betragtet det litterære selskab fra et friere standpunkt, „hvorpaa alene *en glad Samvirken* til et godt Maal – kan trives“. *Aandens frihed til meddelelse* vilde hæmmes, hvis der i et møde kun kunde forhandles om det ene punkt, der var berørt i indbydelsen. – Men da et komitémedlem udfra denne udtalelse forlangte afstemning om, hvordan de omstridte lovparagrafer skulde forstaas, maatte biskoppen gøre opmærksom paa, „at

dette efter hans Formening ikke gik an“, fordi det i forrige møde blev bestemt, at den „nu under Discussion svævende Sag“ kun skulde drøftes ved dette møde, men afgøres ved sommermødet.

Først nu fremlagde og oplæste vicepræsens det brev, han havde modtaget fra præsens om denne sag. „Efterat dette Brev var oplæst bemærkedes af Adskillige, at Sagen vel nu herved maatte anses (for) afgjort; men at det formeentligen *ikke* kunde billiges, at slige Sager af Vicepræsens indstilledes til Præsens, fordi Enhver naturligtviis havde den Regard for Præsens, at naar han først havde yttret sig over Samme, var Selskabets Frihed i Discussionerne hemmet.“ Det forekom vicepræsens urigtigt. „Alle kjendte Præsens's humane Tænkemaade; det var saa langt fra, at han vilde træde hemmende ind, at han tvertimod ved sin Nærværelse tillod fri Drøftning.“ – Nogle udtalte nu, at sagen efter den fremlagte skrivelse maatte anses for afgjort, mens flere stærkt udtrykte deres misbilligelse af, at vicepræsens paa den maade hindrede selskabets diskussionsfrihed. – Vicepræsens, der fremhævede vanskeligheden ved at staa mellem præsens og selskabet, ønskede overfor de mange bebrejdelser, at navnlig § 20 i loven kunde faa en virkelig autentisk fortolkning. – Et medlem af komitéen gentog sit andragende om, at der skulde stemmes om, hvilken tolkning af §§ 6, 12 og 20, der var den rigtige; som tidligere afviste vicepræsens dette. – Efter at der igen var fremkommet en beklagelse af, at saa megen tid gik med diskussion af det formelle, mens der sjældent fremsattes litterære meddelelser, opfordrede et medlem af komitéen vicepræsens til at udtale sig bestemt om, hvorvidt han ansaa forsamlingen kompetent til at tage bestemmelse om fortolkningen af de omstridte lovparagrafer eller ikke. Det vilde vicepræsens ikke afgøre, sagde han; men han fremsatte det ønske, at spørgsmaalet om fortolkningen maatte udsættes til sommermødet. Og referatet af denne langtrukne diskussion slutter saaledes: „Da dette Forslag var af Vicepræsens fremsat *som et Ønske*, blev samme bevilget.“

Dermed naaede man frem til det, som skulde være mødets *hoved-*

sag. Komitéens betænkning over biskop Fabers forslag om udgivelse af en oversigt over videnskabelig litteratur blev oplæst. Derefter bemærkede vicepræsens, at han først kun have tænkt paa theologisk litteratur, og at han, da han blev klar over, at en saadan oversigt ogsaa maatte omfatte andre videnskabsgrene, nok anede, at hans forslag ikke kunde gennemføres; da nu komitéen var kommet til samme syn paa sagen, „saa tillod Vicepræsens sig at tage sin Proposition aldeles tilbage.“

Til vejs ende var mødet dog ikke naaet endnu. Dr. Kalkar tog ordet og fortalte, at han til mødet havde medbragt *to forslag*; det første om, at selskabet skulde afgive en autentisk fortolkning af lovens § 20; det spørgsmaal var nu uddebatteret. Men det andet vilde han forelægge nu, og det lød saaledes:

„Da flere af Lovens Paragrafer, efter Proponentens Mening kunne trænge til en Revision, hvorved Bestemmelserne kunde blive mere overensstemmende med Selskabets Tarv, saa foreslaaes det, at der maa udnævnes en Comité, der reviderer Lovene. Det vilde være ønskeligt, om denne Comité kunde blive saa tidlig færdig med sine Arbejder, at den kunde forelægge sin Revision for Selskabets ophøiede Præsens ved hans forventede Ankomst, for at den kunde drøftes, debatteres og antages i Sommermødet. Da denne Sag er af yderst Vigtighed for Selskabet, tillader Proponenten sig at foreslaae, at Comitéen i det Mindste maa bestaae af 5 Medlemmer.“

Saa kom diskussionen i gang igen. Flere paastod, at en almindelig revision af lovene dog maatte motiveres med en henvisning til de punkter, paa hvilke en revision var paakrævet. Heroverfor gjorde dr. Kalkar gældende, at da der var sammenhæng i loven, vilde det ikke være nok at rette paa enkelte punkter; der maatte en almindelig revision til. – Nogle nævnte, at selskaber undertiden havde en *fast lovkomité*, hvortil tvivlsspørgsmaal kunde henvises; men for det litterære selskabs vedkommende gjaldt, at, da lovene den 4. september 1834 var endelig vedtaget, blev lovkomitéen opløst. – Dr. Kalkar holdt nu fast paa sit, at der maatte en virkelig revision til; en lovkomité som fast instans kunde ikke udrette det, han ønskede. –

„Det forekom Vicepræsens paa en Maade fornærmende, eller i alt Fald særdeles nærgaaende for det dengang handlende Selskab, om nu de her forsamlede Medlemmer vilde underkjende hiint Arbejde saaledes, at en total Revision skulde besluttes; i ethvert Fald troede han, at man i det Mindste skyldte hine da medhandlende Mænd den Opmærksomhed, at man *motiverede* en Revisions Nødvendighed ved at paapege Steder, som trængte dertil.“

Man kunde jo ellers blive udsat for en idelig revideren. Vicepræsens maatte anse det for tilstrækkeligt, at der blev nedsat en lovkomité. – Dr. Kalkar kunde ikke indse, at der var noget fornærmeligt i at foretage en revision, naar den var nødvendig under de forandringer, der var foregaaet, siden loven blev vedtaget. Og selv om nogle medlemmer allerede var gaaet, ønskede han bestemt at faa sit forslag sat under afstemning. – Her er biskop Faber igen faldet for fristelsen til at indføre sine egne betragtninger i selskabets protokol. Han skrev:

„Vicepræsens, som troede ved sine Grunde og nedlagte Paastande om en anderledes motiveret Proposition at have gjort, hvad der stod i hans Magt til at hævede Selskabets Værdighed i den mulige Opretholdelse af de Love, som ved et ordentligt Møde vare drøftede og antagne, saae nu, at han ikke efter Lovene havde noget Middel til at standse Dr. Kalkars Paastand uden ved at beraabe sig paa Lovenes § 20 i Slutningen, som lyder saaledes: „Naar Præsens er fraværende, styrer Vicepræsens *efter foregaaende Aftale med hiin* Selskabets Forhandlinger. Han overveiede derfor eet Øieblik i sit Sind, om han i Kraft af denne § skulde decidere, at Sagen ikke kunne fremmes videre, før en foregaaende Aftale ved Correspondence med Præsens var erholdt, eller om han skulde lade Sagen gaae sin Gang; men da han saavel forhen som ogsaa i dette Mødes Begyndelse havde maattet høre Mishags Yttringer, fordi han havde berettet til Præsens, hvad efter hans Mening § 20 paalægger ham, saa maatte han befrygte bittere Anfald, dersom han nu vilde have benyttet den citerede Slutning af § 20 til at standse Forhandlingerne; han lod det derfor komme til Afstemning.“ –

Paa spørgsmaalet, om selskabets love burde revideres, stemte af de 11 medlemmer, der endnu var til stede, 6 for og 5 imod. Saa skulde der vælges en komité paa 5 medlemmer til at foretage revisionen. Dr. Kalkar udtalte, at det vilde være meget ønskeligt, om kammerherre *Iens Benzon* og *vicepræsens*, der begge havde været med til at affatte den nu gældende lov, vilde lade sig vælge ind i den nye komité. Kammerherren var imidlertid gaaet sin vej, og

vicepræsens afviste paa det bestemteste at modtage valg. Udfaldet af afstemningen var kun klar for de første fires vedkommende, nemlig *borgmester Reimuth, redaktør Thomsen, kammerherre Iens Benzon* og *adjunkt Paludan-Müller*; ved det følgende møde valgtes *generalkrigskommissær Abrahamson* som komitéens femte medlem.

Endelig kunde det langtrukne og bevægede møde sluttet. Det blev mærkeligt i selskabets historie ogsaa ved den tilføjelse *prins Christian Frederik* gjorde til protokollens referat.

„Foranstaaende Fremstilling, som af mig er anseet mere detailleret end for-
nødent var, er ifølge min Foranstaltning bleven redigeret kortere af Vicepræsens,
saaledes som pag. 150 og 151 udvise; denne kortere Fremstilling medunder-
skrevet af Iustisraad *Reimuth*, bliver da alleene at oplæse i næste Møde.“³⁵⁾

Mødet den 26. april 1837 fik saaledes et dobbelt referat i proto-
kollen, først et paa c. 13 foliosider, hvori biskoppen fortalte løst
og fast, og et meget kortere paa c. 2¹/₂ side, efter prinsens ønske
mindre detailleret. Biskop Fabers forslag om udgivelse af en over-
sigt over videnskabelig litteratur var ganske stille lagt hen som
uigennemførligt, men havde givet anledning til en indgaaende
forhandling om tolkningen af nogle lovparagrafer og derefter til
forslaget om en *revision af selskabets love*. Og denne revision var
selskabets hovedsag i aarene 1837 og 1838; ved mødet den 24. april
1838 kunde komitéen fremlægge sit forslag, og det blev derefter
trykt og udsendt til alle medlemmer. Protokollen omtaler ingen
diskussion om lovudkastet; ved mødet 29. november 1838 blev for-
slaget vedtaget, og efter at være sanktioneret af kongen blev det
trykt af redaktør Thomsen i 275 eksemplarer; *Love for Fyens Stifts
litterærere Selskab, allern. confirmerede d. 25de Jan. 1839*, hed det
lille hefte. — Fra disse aar kan endvidere nævnes, at der ved mødet
d. 9. januar 1838 forelaa en henvendelse til selskabet om under-
støttelse til oprettelse af en *læseforening* i Odense; dens formaal
skulde være: hos borgerstanden at vække sans for højere interesser
end de rent praktiske; men med 13 stemmer mod 2 blev ansøgningen
afvist.³⁶⁾ Ved referatet af mødet den 11. juni 1838 staar: „indført

efter Hr. Etatsraad *Adlers* (prins Christian Frederiks kabinetssekretær) under Forhandlingerne nedskrevne og af Selskabet approberede Optegnelser;"³⁷⁾ det kunde tyde paa, at der fra medlemmernes side har været rejst kritik imod biskop Fabers møde-referater; det er vel denne kritik, proprietær *C.H. Hansen* beskyldte Paludan-Müller for at have del i, da han i Fyens Stiftstidende, 18 $\frac{1}{2}$ 1838, skrev om biskoppens „*underlige Protocolføringer*“.³⁸⁾

Caspar Paludan-Müller var digterens ældre bror; 1827, kun 22 aar gammel, blev han cand. theol., og 1829 blev han *adjunkt ved Odense Kathedralskole*. I 24 aar virkede han som lærer her; han var skolemand, men af lyst og evne *historieforsker*. Hans historiske arbejder nyder endnu stor anseelse. „Den Modsigelsens Aand, der var i ham, den tunge Alvor og det lidenskabelige Sind er Slægts-træk; den aldrig hvilende Fremadstræben mod Erkendelse og Livs-forstaaelse, Trangen og Villien til at følge et Maal og ikke lade sig hæfte har han fælles med Faderen og ikke mindst med Broderen;“ saadan er han tegnet af *Ellen Jørgensen*, der i nyeste tid er den, der bedst kender *Caspar Paludan-Müller*.³⁹⁾

At han blev medlem af det fynske litterære selskab, siger sig selv. Flere skrifter fik han udgivet med understøttelse fra selskabet. Efter protokollens referater tog han i de første aar sjældent del i forhandlingerne; uden tvivl delte han gerne de synspunkter, dr. Kalkar gjorde gældende overfor biskop Faber.

I aaret 1839 traadte han kraftigere frem; straks ved det første møde, den 29. januar, oplæste han sine: *Tanker om det literære Selskabs Virksomhed for almindelig Videnskabelighed*. Den tid er forbi, hævdede han, da videnskaberne tilhørte enkelte lærde, der sluttede sig sammen i *societeter* og *akademier*. Nu findes der *foreninger* og *selskaber*, der samler sig om et afgrænset emne; herhjemme: *det danske selskab*, *det nordiske oldskriftselskab* og *selskabet for naturlærens udbredelse*; ogsaa her er det vel enkelte

medlemmer, der især arbejder med tingene; men de træder frem som et selskab, der vil sætte mange andre i arbejde.

„Vort litterære Selskab har fra sin Begyndelse ikke foresat sig nogen enkelt, bestemt Opgave, men anvendt sine Kræfter paa Vækkelse af videnskabeligt Liv overhoved; forsaavidt maa det henregnes til det førstnævnte Slags af litterære Societeter. Paa den anden Side har det dog ogsaa havt nogen Lighed med de specielle Samfund, idet dets Virksomhed, om end ikke ifølge nogen Lov eller uden Undtagelse, har indskrænket sig til *Fyens Stift*, hvilken Grændse saa meget mere bør betragtes som den oprindelig paatænkte, som dets Stiftere vedtog, at det skulde virke i Forbindelse med og ved Hjælp af det *fyenske Stiftsbibliotek*. Af og til har det ogsaa handlet som et Samfund i sit eget Navn; men denne Virksomhed, der, hvis den havde været stadig og rettet mod et bestemt Maal, uden Tvivl vilde i betydelig Grad have bidraget til at vedligeholde Medlemmernes og vække Publikums Deeltagelse, har dog kun været af ringere Betydenhed end Understøttelsen af enkelte Forfatteres Arbeide.“

Og disse skrifter har ikke kunnet interessere enhver; større undersøgelser og systematiske afhandlinger maa udgaa fra hovedstaden, hvor hjælpemidlerne findes. Selskabet har ikke haft et bestemt formaal, det kunde magte, og hvori saa mange som muligt af dets medlemmer kunde deltage.

„Selskabets nye Love, der i visse Henseender er en ny Organisation, opfordre til at overveie, om det ikke paa en naturlig maade kunde vinde en *gavnlig Indflydelse paa Videnskabernes Udvikling i vort Fædreland og afstikke sig en eiendommelig Virksomhed*, hvori en betydelig Deel af Medlemmerne kunde deltage uden noget byrdefuldt Arbeide.“

Skal han sige sin mening, kommer selskabet aldrig til at betyde noget for videnskabernes fremme ved medlemmernes afhandlinger alene; maaske er afhandlingerne nødvendige for medlemmernes skyld, skønt baade det at læse dem op og det at høre paa dem kan koste en del anstrengelse; men paa anden maade bør og kan selskabet virke for videnskabens fremme.

„Enhver Plet paa Jorden kan i en eller anden Henseende blive Gjenstand for den grundigste Lærdes, den genialeste Forskers Studium; og den Erkjendelse, der vindes ved et specielt Studium, er maaskee en lille, men derfor dog meget værdifuld, ægte Perle i Musernes Smykke. Om man end hensatte *Alexander Humbold* paa en øde Øe, kan man være vis paa, at denne Plet vilde afgive sand Berigelse for Naturvidenskaberne. En saadan *indskrænket*, men

værdifuld Virksomhed staaer ogsaa i vort Selskabs Magt. Det er et fyensk Selskab og bestaaer af Mænd fra vor Æ, der bedre end andre kjende eller have Leilighed til at lære den at kjende."

Dersom selskabet besluttede sig til ved siden af de enkelte medlemmers frivillige virke *grundigt at undersøge Fyn*, da kunde det *ved at gaa til bunds paa eet punkt* vinde sig et europæisk navn og videnskabens tak. Og dertil kunde ikke blot interesserede medlemmer, men alle fynboer, der brød sig om det, sættes igang. Hver egn har jo sin historie; der kan samles oldsager, indskrifter og dokumenter, som ogsaa er af betydning for landets almindelige historie; af arkiverne i Odense og paa de fynske herregaarde kunde der fremdrages meget værdifuldt materiale. Og det at selskabets præses, *prins Christian Frederik*, ogsaa er i styrelsen for det kongelige videnskabselskab vil forhaabentligt aabne adgangen til oplysninger fra dette selskab.

Men ikke blot historiske undersøgelser burde sættes i gang. *Naturvidenskaben* vilde have stor interesse i, at der samledes oplysninger om *Fyns klimatiske forhold*. Mange kunde paa den maade komme til at deltage i selskabets virksomhed; sandsynligvis vilde medlemmernes antal forøges, og selskabet i det hele derved faa større betydning.⁴⁰⁾

Fyens Stifts litterære selskab havde fra sin begyndelse et *dobbelt formaal*; det vilde *baade* fremme videnskab *i almindelighed* og give sig af med studier over Fyn i særdeleshed. I aarenes løb var snart det første og snart det andet understreget stærkest. Paludan-Müllers foredrag, som vi vilde kalde det, tilskyndede meget kraftigt til at lade de fynske studier blive hovedsagen. Der er ingen tvivl om, at det vandt varm tilslutning blandt medlemmerne og satte spor i selskabets virksomhed de følgende aar.

Om det helt var paa egen haand eller paa opfordring af og i samraad med andre medlemmer, at Paludan-Müller under 21. maj 1839 formede foredragets tanker til *et bestemt forslag*, foreligger

der ikke oplysninger om. Ved selskabets *sommermøde 3. juni* fremførtes det.

Paludan-Müller minder først om, at selskabets love nylig er omarbejdet. „At denne Forandring vil blive til Velsignelse, haabe vi alle; men i dette Haab ligger ogsaa *Opfordring* til at overveie, hvorvidt Selskabet kan modtage en ny Impuls.“

Forslaget gaar ud paa:

„at det litteraire Selskab forsøger at tilveiebringe en Samling af Aktstykker til den danske Histories Oplysning, der maatte findes i Fyen, og hvis dette lykkes, da foranstalte et Udvalg af dem udgivet i sit eget Navn; dernæst at overdrage Udførelsen af denne Plan til en *Committée*, som udnævnes i nærværende Møde og herefter i snart paafølgende Møde har at aflægge *Beretning* om sin Virksomhed, at foreslaae de til Sagens Fremme nødvendige Forholdsregler og derpaa indhente Selskabets Bestemmelse.“

Udførligt begrundet han sit forslag. Den nyere forskning samler med iver oplysninger om folkenes indre tilstand i forrige tider; trykte samlinger af dokumenter udsendes. Herhjemme saaledes: *Danske Magazin, Dänische Bibliothek, de submske samlinger* o. fl. Saa vigtige bidrag til saadanne samlinger, som geheimarkivet og haandskriftsamlingen i det store kongelig bibliotek kan give, findes ganske vist ikke i en enkelt landsdel; men af stor værdi for historieforskningen vil ogsaa de dokumenter fra middelalderen og fra nyere tid være, der gemmes rundt om i landet, selvom de mere belyser indre borgerlige og kirkelige forhold end de politiske hovedbegivenheder. – Utvivlsomt findes der paa Fyn mange diplomer, indskrifter og monumenter at fremdrage; men det er paa høje tid, hvis de skal reddes fra undergang. – Paludan-Müller minder om, at mange vigtige monumenter i *St. Knuds kirke* sporløst forsvandt ved istandsættelsen 1753, at den største del af arkivet i det gamle *St. Hans kloster* blev ødelagt i aarene mellem 1811 og 1832, og at alle de ældre pergamentsdokumenter fra *Graabrødre hospital* nu er aldeles tilintetgjort paa grund af uhensigtsmæssig opbevaring. Han nævner, at *raadstuearkivet* og *bispearkivet* kan levere interessante aktstykker til en samling, men at dog *Frøkenklostret* i Odense

ejer de fleste og værdifuldeste papirer, der nu er ordnet og registreret. – At samle og udgive de vigtigste af saadanne gamle dokumenter vil være en værdig og overkommelig opgave for det litterære selskab; dets forbindelser og anseelse vil bane vejen, og baade medlemmer og ikke-medlemmer bør opfordres til at give en haandsrækning. Og en meget værdifuld hjælp vil det være, at selskabets præsæs, *prins Christian Frederik*, vil interessere sig for dette arbejde.⁴¹⁾

Efter at dette forslag var oplæst, gik mødet i gang med at vælge en komité; den kom til at bestaa af dr. *Kalkar*, adjunkt *Paludan-Müller* og pastor *J. L. Rohmann*, der nu var kommet til Rønninge-Rolfsted. I de følgende maaneder opfordrer komitéén gennem de *fynske aviser* folk til at give oplysning om de historiske dokumenter, de enten selv ejer eller ved besked om. Selskabets præsæs tilskynder gennem skrivelse til *amtmand* og *biskop* verdslige og gejstlige myndigheder til at deltage i denne indsamling af historisk materiale, ligesom han retter henvendelse om sagen til *grever*, *baroner* og *stambusbesiddere*. – I to skrivelser, af 2/8 og 14/11 1839, giver komitéén beretning om arbejdets gang; den første er formet af *Paludan-Müller*, den anden af *Rohmann*.⁴²⁾ Opfordringen er blevet fulgt af mange, og den kraftigste støtte har sagen haft „i den Fyrste, hvis Præsidium er Selskabets bedste Hæder og skjønneste Forhaabninger“, skriver *Paludan-Müller*. Komiteén er blevet gjort opmærksom paa hundredvis af dokumenter og manuskripter; blandt dem findes interessante bidrag til Danmarks historie, som *kong Hans' historie* oversat fra latin af *Zacharias Jacobsen* og *Axel Gyldenstjernes* beretning om krigen mellem Frederik III og Erik XIV af Sverige; i *Karen Brabes* bibliothek opbevares et højst interessant haandskrift af gamle danske viser fra middelalderen. Af særlig lokalinteresse kan nævnes stadsprivilegier, benaadningsbreve og i Odense raadstuearkiv flere *gildeskraaer* fra 1400-tallet. Der er saaledes rigeligt stof til udgivelse af et udvalg aktstykker; men komitéén maa først ansøge præsæs om tilladelse til at benytte

Titelblad fra 1841.

det kongelige videnskabselskabs register over trykte aktstykker og dernæst bede selskabet om at bevilge honorar til en kyndig mand, der kan skaffe de nødvendige oplysninger fra dette register. — I *Robmanns skrivelse* hedder det, at den beretning, komitéen skulde aflægge om sit arbejde ved mødet i januar 1840, allerede nu er færdig og herved indsendes. 287 dokumenter, dels originaler, dels kopier, er gennemgaaet; der er foretaget fuldstændige afskrifter af 124, skrevet indholdsfortegnelse af 82 og register over 81. De ældste manuskripter er fra 1400-tallet, og de yngste fra 1700-tallet. Komitéen er overbevist om, at der kunde tilvejebringes en langt større samling, hvis der blev foretaget en nøjere undersøgelse af arkiver og samlinger. Men ud fra det, som er indsamlet, udtaler den:

„Det Bekjendtskab, vi have gjort med disse Documenter, har overbeviist os om, at en *fyenssk Samling af hidtil utrykte Actstykker til Oplysning af Fædrelandets indre Forhold i ældre Tider* upaatvivlelig lader sig tilvejebringe, om

end og et eller andet af disse Documenter muligens ved nærmere Undersøgelse maatte befindes allerede at være trykt; og vi kunne ei andet end *ansee Udgivelsen* af en saadan Samling baade *for ønskelig og tilraadelig*, hvorfor vi her ved anbefale Selskabet denne for Fædrelandets Historie ikke uvigtige Sags Fremme." –

Efter saaledes at have udført sit hverv, tillader komitéen sig at foreslaa selskabet følgende: 1. at selskabet beslutter sig til at udgive en samling aktstykker, 2. at udvalg og udgivelse overdrages til en komité paa 3 medlemmer, 3. at selskabet bevilger 300 rbdlr. til udgivelsen, 4. at der bevilges komitéen 50 rbdlr. til at fortsætte indsamlingen og 5. at selskabet atter offentligt opfordrer folk til at indsende dokumenter. –

Saa tidligt indkom denne udtalelse fra komitéen, at den kunde behandles ved mødet den 18. november. Til at bedømme den ned-sattes *en ny komité*; den kom til at bestaa af generalkrigskommissær *Abrahamson*, rektor *Saxtorph* og pastor *Hald* i Norup. Den skulde tage stilling til de 5 nævnte forslag.

Dateret Odense 29. november og Norup den 2. december fremsendes *bedømmelsen*. Selskabet burde beslutte sig til at udgive en samling aktstykker, hed det; det var et *nyttigt og hæderligt foretagende, der i saa høj grad interesserede alle medlemmer*. Det vilde være rettest at overdrage arbejdet med udgivelsen til de tre *dygtige og kyndige* mænd, der hidtil havde haft med sagen at gøre; og hvis de ønskede det, kunde selskabet jo udnævne to medlemmer til at hjælpe dem med arbejdet.

De ansøgte summer: 300 rbdlr. og 50 rbdlr. var snarere for smaa end for store. Der burde udsendes et bind paa c. 30 ark hvert andet aar; det vilde være rimeligt, at de ansøgte 50 rbdlr. bevilgedes straks, og at der for 1839–1840 blev beregnet 300–350 rbdlr. til 1. bind og for 1841–42 samme sum til 2. bind. Ogsaa en ny offentlig opfordring til at indsende dokumenter kunde anbefales.⁴³⁾

Den 3. december 1839 døde kong Frederik VI. At selskabets præses dermed blev Danmarks konge, gav biskop *Faber* anledning til at indkalde det litterære selskabs medlemmer til et møde den

12. december. Her blev det vedtaget, at en deputation skulde overrække den ny konge en adresse med lykønskning og med tak for de 24 aar, han havde været selskabets præses. Adressen blev forment af biskop Faber, og torsdag den 19. december overrakt kong Christian VIII af 10 medlemmer med vicepræses som ordfører. – Ved samme møde blev spørgsmaalet om en ny præses afgjort. Da kronprins Frederik under 10. december var udnævnt til guvernør over Fyn, valgtes han eenstemmigt, og ved det første møde i 1840 kunde det meddeles, at kronprinsen havde modtaget valget. –⁴⁴⁾

I disse aar er det forøvrigt planen om at udgive en samling aktstykker, der mest omtales i mødereferaterne; den blev aabenbart, som Paludan-Müller ønskede, en *ny impuls for selskabet*. Ved mødet den 30. januar 1840 fik den sidst omtalte komité's indstilling tilslutning paa alle punkter. Med to suppleanter: adjunkt Sick og Vedel Simonsen fik Kalkar, Paludan-Müller og Rohmann overdraget at sørge for den planlagte udgivelse. Og der var forslag fremme om, at indsamlingen af dokumenter skulde udvides til ogsaa at gælde Ærø – Als og Lolland-Falster. –

Ved selskabets møde den 25. marts 1840 var selskabets ny præses tilstede for første gang; der blev oplæst en beretning, dateret 23. marts, om komitéens arbejde, underskrevet af Kalkar og Rohmann. Da komitéens formand, adjunkt Paludan-Müller havde været i København siden sidst i januar blandt andet for at undersøge det kongelige videnskabselskabs register over trykte aktstykker, var der endnu ikke lagt nogen bestemt plan for arbejdet; men der var samlet en del oplysninger fra provsteretsprotokoller, gennemgaaet en del dokumenter fra gaardene Hellerup og Skovsbo og modtaget en del aktstykker vedrørende Ærø med bidrag til toldvæsenets historie „fornemmelig i Henseende til Snighandelen imellem Ærø og Fyen“.⁴⁵⁾

Faa dage efter modtog Kalkar og Rohmann et brev, dateret 20. marts 1840, fra Paludan-Müller i København. Efter at have modtaget meddelelse om selskabets beslutning i januar har han faaet

tilladelse til at gennemgaa det kongelige videnskabselskabs register der opbevares „*bos Copiist i Gebeime-Archivet, Hr. H. Knudsen*“. Det bestaar af korte indholdsfortegnelser over hidtil trykte aktstykker til Danmarks almindelige og specielle historie; det omfatter papirer fra det 8. aarhundrede til 1660, men er ikke helt færdigt, saa det kunde ikke med sikkerhed kontrolleres, hvor mange af de fynske aktstykker der var trykt før. Af de over 280 dokumenter, der var samlet, var kun 23 trykt tidligere, viste Paludan-Müllers undersøgelse.⁴⁶⁾

I den beretning, *Rohmann* paa komitéens vegne aflagde ved mødet den 2. juli 1840, hedder det, at formanden, Paludan-Müller, snart vil give selskabet en oversigt over resultatet af dens arbejde, der „nu er fremmet saavidt, at Actstykkerne og Documenterne kunne begynde at ordnes til Trykken“.

Under 19. juli indsender *Paludan-Müller* sin beretning om undersøgelserne i København og anmoder om at faa det honorar udbetalt, selskabet havde bevilget ham. „Med fuldkommen Vished“ kunde man ikke sikre sig imod, at et eller andet af de indsamlede aktstykker var optrykt tidligere, men kun trøste sig med, at det saa vilde fremkomme i en bedre udgave, da man ikke tidligere anvendte „den tilbørlige diplomatiske Nøiagtighed ved Aftrykningen, den man først i vore Dage har lært at sætte Priis paa.“⁴⁷⁾

Den 30. august kunde komitéen meddele, at dens arbejde nu var saa vidt fremskredet, at den agtede at *lade trykningen begynde*; derfor vilde den indstille til selskabets beslutning, at skriftet blev udsendt *i kvartformat*, at dets *titel* blev: *Actstykker til Danmarks Historie nærmest til Oplysning af indre Forhold samlede i Fyens Stift. Udgivne af Fyens litteraire Selskab*, at det blev forsynet med en *dedikation til kongen* skrevet af præses og med en *fortale* af komitéen, og at det tryktes i 500 *eksemplarer*.⁴⁸⁾

„Trykningen af selve Samlingen er netop i disse Dage bragt til Ende, saa at der nu kun staaer Titel, Dedication, Fortale og Register tilbage“ hedder det i en meddelelse fra komitéen den 18. ja-

nuar 1841.⁴⁹) Og ved mødet den 29. januar forelaa skriftet færdigtrykt sammen med: *Beretning og Forslag fra den til Samling af historiske Aktstykker og til deres Udgivelse af Fyens Stifts litterære Selskab nedsatte Committée*, dateret 26. januar 1841 og skrevet af dr. Kalkar. Komiteén fortæller om, hvor stort skriftet er blevet, og hvad det indeholder; foruden titel, dedikation, fortale, indholdsfortegnelse og register er det paa 24 *kvartark*; 197 *dokumenter* er aftrykt, dels fuldstændigt, dels i udtog. Det er trykt hos Søren Hempel og har kostet 12 *rdlr.* pr. ark med papiret til 500 *eksemplarer*; saa udgiften blev til trykningen *c.* 330 *rdlr.* Der var udarbejdet en udførlig fortegnelse over, hvem skriftet skulde sendes til i indland og udland. Videre hedder det:

„Det Arbeide, vi hermed fremlægge for det meget ærede Selskab, blev os overdraget i Mødet den 3die Juni 1839. Naar det betænkes, hvor megen Tid, der nødvendigviis maatte medgaae til Indsamling af Materialet fra Provindsens forskjellige Egne, til en ikke ubetydelig Correspondence, til Undersøgelsen om, hvorvidt noget af de os tilstillede Documenter var trykt, en Undersøgelse, der fornemmeligen maatte foretages i Kjøbenhavn, endelig til Planens Anordning og Drøftning, de enkelte Aktstykkers Bearbejdelse, samt til selve Trykningen og den vanskelige Correctur, saa paatrænger sig den Erkjendelse, at Arbeidets Udførelse i en forholdsviis saa kort Tid ikke vilde have været muelig, dersom ikke Selskabets ophøiede, forhenværende Præsens ved sin Interesse for Sagen havde vidst at meddele de Autoriteter og Private, fra hvem Materialer ere os sendte, en saadan Iver, som gjorde det mueligt for os at skride ikke blot til Samling, men ogsaa til Udvalg og Udgivelse af det Indsamlede.“

Komiteén beklager, at der i skriftet ikke er blevet plads til *en fortegnelse* over de dokumenter, der ikke er optrykt, men haaber, at den vil kunne optages i en mulig fortsættelse.

„Hvad iøvrigt *denne Fortsættelse* angaaer, da er det i hiin Beslutning af 3. Jan. 1840 ikke omtalt, at ogsaa den skal besørages og udgives af nærværende Committé. Vi maa derfor ansee det os overdragne *Hverv* for *endt* med den første Samling. Efterdi Selskabets Beslutning om hiin Fortsættelse er gjort afhængig af en inden Udgangen af Aaret 1842 anstillet Undersøgelse om Tilstrækkeligheden af de forhaandenværende Materialer, tillade vi os ærbødigst at foreslaae, at Valget af de nye Arbeidere, til hvilke Selskabet vil betroe den muelige Fortsættelse, udsættes et Fjerding- eller halvt Aar, indtil nærværende Samling har været nogen Tid i Publikum.“⁵⁰)

Efter at denne beretning var aflagt, fremsattes i mødet det ønske, at komitéen skulde fortsætte sit arbejde, saa at den inden udgangen af 1842 kunde gøre indstilling om udsendelsen af en ny samling aktstykker. – Med en trykt vignetprydet følgeskrivelse sendtes aktstykkerne derefter ud i verden – „til Sjælland, Norge, Sverrig og Rusland“, som det hedder i protokollen, ja, til videnskabselskaber og lærde mænd i Europa og Amerika. Og i de følgende maaneder strømmer taksigelser ind.⁵¹⁾

I løbet af 1841 tog komitéen atter fat for at forberede en ny samling aktstykker. Selskabet udsendte en ny opfordring til at indsende dokumenter og bevilgede komitéen 50 rdlr. „til Bestridelse af Omkostninger ved Afskrivning, Brevveksling, Reiser o. dsl.“ Og allerede ved mødet den 20. december 1841 kunde Paludan-Müller meddele, at der var indkommet tilstrækkeligt materiale til en ny samling. – Fra marts 1842 frasagde dr. Kalkar sig arbejdet i komitéen; han var nogle maaneder paa en rejse i udlandet for at studere. Hans venner gættede paa, hvad hans fremtidsplaner var. „Hvad Kalkar vil og stræber efter, maa Himlen vide; mig forekommer det rimeligst, at saasnt han kommer hjem, gaaer *Saxtorph* af, og at K. da, nolens volens, thi stor Lyst troer jeg ikke, han har, maa flytte hen i Rectorboligen, hvis han ikke vil give Afkald paa enhver Forfremmelse. Præst bliver han ikke, og hvad ellers?“ skriver Paludan-Müller til Rohmann, ³⁰/₁₀ 1842. Men i marts 1843 har han løsningsen paa gaaden: „En Nyhed kan jeg fortælle Dem; vor Ven Kalkar forlader Odense. Igaar meldte Dronningen ham, at han er kaldet til Gladsaxe; altsaa kom han dog ind i den geistlige Stand.“⁵²⁾

Naar dr. Kalkar mange aar senere skriver om, at de sidste aar i Odense var *lidelsesaar*, „for hvilke jeg kun fik nogen Lise ved min lange Udenlandsrejse“, tænker han i første række paa alt det besvær, skolegerningen voldte ham, men usandsynligt er det ikke, at ogsaa bryderierne i det litterære selskab har kastet skygger i hans sind.⁵³⁾

Følgeskrivelse med Actstykker, 1841.

Fra 1842 var Paludan-Müller og Rohmann saaledes alene om arbejdet med at udgive aktstykkerne.

Denne tomandskomiteé aflagde under 1° 1842 sin beretning til selskabet. Den var skrevet af Rohmann. Der var gennemgaaet og registreret 451 numre i Odense Frøkenklosters manuskriptsamling; taget afskrifter eller udtog af 121 dokumenter fra raadstuearkiverne

i *Faaborg og Rudkøbing*, fra smede- og skrædderlauget i *Odense* og fra herresædet *Steensgaard*; desuden vilde ogsaa stifts- og bispekontorerne i *Odense* kunne yde adskillige bidrag, saa der var uden tvivl tilstrækkeligt materiale til en ny samling aktstykker af samme størrelse som den første, der blev modtaget saa gunstigt af publikum. Det vil især blive landets indre forhold i det 16. og 17. aarhundrede, det nye bind belyser. Da de nødvendige penge maa være tilstede, indstiller komitéen til selskabet, at der tages bestemmelse om at udgive en ny samling aktstykker, at der udnævnes en komité paa 3 medlemmer og 3 suppleanter til at besørg alt i forbindelse med dokumenternes ordning, trykning og udgivelse, men at denne komité først ved udgangen af 1843 gaar i gang med trykningen, fordi Videnskabernes Selskabs register over trykte aktstykker sandsynligvis vil udkomme til den tid.⁵⁴⁾

Et lille kig bag kulisserne giver Paludan-Müllers breve til Rohmann os. I september 1841 foretog Rohmann efter Paludan-Müllers opfordring, og efter at komitéen havde faaet udbetalt de omtalte 50 rdlr. til løbende udgifter, en rejse til Rudkøbing for at undersøge raadstuearkivet dør. Paludan-Müller takker, 26/9 1841, for beretningen om Langelandsrejsen og fortæller om selskabets møde 21. september, hvor der kun mødte 5 medlemmer.

„Det lit. Selskabs Møde blev til Vand, fordi Vedkommende havde lagt det til en Dag, hvor han meget vel maatte vide, at kun Faa kunde komme. Endskjøndt jeg ikke forsømmer noget Møde, maatte jeg dog den Gang blive hjemme; men jeg har hørt, at megen Uvillie har yttret sig over Bestyrelsens Adfærd blandt de Provster og Andre, som vare tilstede. Dette er ret godt; thi saa kan der maaskee blive Noget at gjøre for at raade Bod paa den Kræftskade, hvoraf det arme Selskab lider. Der blev blandt Andet yttret, at *Faber* med Forsæt vilde lade Selskabet falde, fordi det skulde hedde, at det var faldet over de nye Love!!! Er dette hans noble Absigt, ville vi først slaaes derom.“⁵⁵⁾

I oktober 1841 takker Paludan-Müller for Rohmanns brev, hvori han havde fortalt om sin samtale med kongen – „med vor gamle litteraire Præses, høilovlige Ihukommelse“ og fortsætter: „Det var godt og ret, at De sagde ham de Ord om Selskabets Skranten. Lad

ham kun vide det, saa kan han spørge sig for om Grunden. Det kan vistnok ikke være ham ligegyldigt om et Selskab, han har anstrengt sig for at holde Liv i, nu under hans kjære Søns Præsidium saa hurtigt skulde lægge sig til at sove den lange Søvn." 56)

Paludan-Müller og Rohmann er aabenbart enige om, at *biskop Faber*, vel især efter at kronprins *Frederik* er blevet præses, i vrede over de nye love indkalder til møder paa dage og tider, da det er vanskeligt for medlemmerne at komme for at kunne klage over den ringe interesse under de nye forhold. Denne underminering er det Paludan-Müller nu vil „slaas om“.

Forhandlingsprotokollen melder fra mødet 16. november 1842, at selskabet besluttede at udsætte udgivelsen af en ny samling aktstykker et aar.

I et brev, *pastor Rohmann* sendte *dr. Kalkar* i foraaet 1844, fortæller han bl. a. om, hvordan det gik med det arbejde, *Kalkar* selv havde været med i. Om et møde, der var holdt i selskabet i efteraaet 1843. skriver han:

„I samme møde kom det ogsaa til en endelig Beslutning om *Fortsættelsen af Aktstykkerne* og som en gammel *Collega* i vor Committee, maa jeg dog ved denne Leilighed fortælle Dem, hvorledes det gik til. De ved, at dette Foretagende altid har været *Vicepræsens en Brand i Næsen*, og derfor blev Sagen ideligen udsat fra det ene Møde til det andet. Nu besluttede *Müller* og jeg, at vi vilde engang have Ende derpaa eller udmelde os af Committeeen. Vi bragte altsaa Sagen paa Bane og erklærede, at vi ikke længere kunde beholde de fremmede Dokumenter, der vare i vort Værge; de maatte nu afleveres, og mange vare endnu ikke afskrevne. V. P. meente, vi kunde gjerne vedblive Afskrivningen; med Udgivelsen havde det ingen Hast. Men vi erklærede, at vi ikke fandt os foranledigede til at fortsætte Afskriverarbeidet, naar vi ikke vidste, at det var Selskabets Alvor at ville udgive Dokumenterne. Saaledes fik vi da omsider en definitiv Beslutning, at et Hefte paa omtrent 12 Ark skal udgives iaar, et dito næste Aar. Men nu kom det paa Tale, at Committeeen ved Deres Udtrædelse var bleven defect. *Sick* skulde da som *Suppleant* træde ind. Dog mødte her 1 *curios* Omstændighed. De har vel læst om *Piberoptrinnet* i Theatret; her var *Ove Thomsen* paa en Maade traadt op imod *Piberne*, og dette illiberale Tegn paa *Thomsens Sindelag* fandt *Sick* saa horribelt, at han fandt det indignerende for sig at være Medlem af noget Selskab tilligemed O. T. Paa Grund heraf udmeldte han sig af Selskabet samme Dag. Lysten syntes ikke at være stor hos Nogen til at give sig af med dette Arbeide, og

saa blev Resultatet da tilsidst, at Müller og jeg soli vedblive at udgjøre den hele Committee." 57)

Paludan-Müller og Robmann lod under 16. november 1843 atter høre fra sig. *Paludan-Müller* skrev til selskabet, at kun 1. bind, der gik til 1397, af Videnskabernes Selskabs register var udkommet; skulde man vente indtil registret naaede det 16.-17. aarhundrede, vilde udgivelsen af den nye samling aktstykker udskydes paa ubestemt tid, saa den i virkeligheden maatte betragtes som opgivet. Da den paatænkte samling kun indeholdt aktstykker fra Fyns historie, er det usandsynligt, at nogle af dem skulde være trykt i andre samlinger, saa komitéen ønsker bemyndigelse til „at træffe fornøden Overenskomst med bogtrykkeren og da at paabegynde Trykningen af Aktstykkernes anden Samling, saasnaart vi have Haandskriftet i trykkelig Stand." 58)

Først ved mødet 8. marts 1844 kom denne sag til behandling. Selskabet overlod komitéen at træffe aftale med bogtrykker og at faa aktstykkerne udgivet, men bestemte tillige, at næste bind paa grund af den betydelige bekostning skulde deles i *to hefter*, saa kun det første hefte blev udsendt i 1844.

Ved selskabets møde den 12. december 1844 forelaa 1. hefte af 2. samling aktstykker færdigtrykt og kunde uddeles til medlemmerne. Det blev bestemt, at 2. hefte skulde udgives i løbet af 1845. Paa samme tid, i december 1844, meddeler *Paludan-Müller*, at komitéen har tilstrækkeligt materiale til 2. binds 2. hefte, men at den, inden den træffer aftale med bogtrykker, maa have oplysning om, hvor stor en sum selskabet har disponibel til dette formaal i 1845. Komitéen foreslaar, at 2. samling bliver af samme størrelse som 1., c. 26 ark, altsaa hvert hefte paa 13 ark, men at den jo ikke kan indestaa for, om denne grænse vil blive overskredet med et par blade. 59)

Under 22. november 1845 aflagde komitéen sin sidste beretning. 2. binds 2. hefte forelaa da færdigtrykt. *Paludan-Müller* opridser kort, hvad selskabet siden 1839 har foretaget sig for at bringe den

foreliggende samling aktstykker frem i trykken. Efter hans forslag, dateret 31. maj 1839, overdrog selskabet en komité „bestaaende af dav. Overlærer Dr. Kalkar, Pastor Rohmann og mig“ at indsamle dokumenter og undersøge muligheden af at udgive en samling fynske aktstykker. Efter denne komité's indstilling besluttede selskabet sig den 30. januar 1840 til udgivelsen, og ved selskabets møde i januar 1841 kunde den første samling forelægges færdigtrykt; samtidigt fik komitéen den opgave: inden udgangen af 1842 at undersøge muligheden af at udsende et 2. bind. Da Kalkar i 1842 var paa udenlandsrejse og i 1843 blev sognepræst i Gladsaxe, var Paludan-Müller og Rohmann alene om denne undersøgelse og indstillede under 12. september 1842, at der skulde udgives en ny samling, men at sagen burde udsættes et aars tid for at se, om Videnskabernes Selskabs register over trykte aktstykker imidlertid udkom i trykken. Det viste sig dog at trække ud, saa selskabet besluttede sig til at udsende den nye samling i to hefter; i november 1844 forelaa første hefte færdigtrykt, og nu i november 1845 fremlægges det andet hefte. — Ogsaa om, hvad udgivelsen af de to foreliggende bind aktstykker har kostet, gør Paludan-Müller nogle bemærkninger. Til undersøgelse af Videnskabernes Selskabs register i København er der bevilget 60 rbdlr. og til bestridelse af komitéens løbende udgifter 2 gange 50 rbdlr. Trykningen af første samling kostede 349 rbdlr., og samme sum kan beregnes til anden samling. Dertil kommer bogbinderens regning og udgifter til porto m. m. Hele summen vil næppe *ret meget* overstige det beløb, selskabet i 1840 beregnede til dette foretagende; med de poster, der er anført, er udgiften blevet *c. 860 rbdlr.*; og de er taget af 7 aars *indtægter* og ikke som først bestemt af 4 aars.⁶⁰⁾

Saa stod der kun tilbage at faa 2. bind udsendt til dem, der havde modtaget det første.

Ved mødet 24. november 1845 fremlagde *Paludan-Müller* aktstykkernes 2. bind færdigt sammen med ovennævnte beretning. Rohmann var ikke til stede; under ³⁰/₁₁ fortæller Paludan-Müller

ham, hvordan det spændte af; „men tror De, vi fik saa meget som Tak for al vor Møie? Nei, snarere faldt der Ord fra Bispen om, at ikke 20 Mænd i hele Landet brød sig derom osv., hvorpaa jeg holdt det aldeles ufornuødent at svare. Andre Medlemmer deelte nu ikke dette Philisterie. – Men lad mig nu takke Dem, ærede Ven! for trofast Bistand i saa mange Aar. Samlingen skal nok hævde sin Plad[s], uagtet den rigtig nok ikke er en Bog for Fruentimmer eller Børn.“⁶¹⁾

Med udgivelsen af disse fynske aktstykker havde det litterære selskab virkelig øvet en værdifuld bedrift. Men det kan jo ikke skjules, at dette foretagende, der straks mødtes med varm tilslutning fra saa godt som alle medlemmers side, efterhaanden synes at have tabt de flestes interesse. Biskop Faber mente, at det slugte alt for mange af selskabets pengemidler. Og da indsamlingen af dokumenterne var foretaget, maatte jo nærmere undersøgelser og afskrivning overlades til 2–3 af selskabets medlemmer. *Kalkar*, *Paludan-Müller* og *Rohmann* maa dele æren for, at udgivelsen af aktstykkerne blev gennemført; ingen af dem sparede paa kræfter og tid til det. Men efterslægten bør ikke glemme, at baade planens fremførelse og dens gennemførelse først og fremmest skyldtes *Caspar Paludan-Müller*. – Men da den 1845 var gennemført, var der andre spørgsmaal, der optog sindene.

Det var i foraaet 1838, J. L. Rohmann, der 1834 havde vundet selskabets pris for skriftet om bibellæsning, blev udnævnt til *sognepræst i Rønninge*. I november 1838 blev han af *provst Bentzien* i Kerteminde anmeldt som ordentligt medlem i Fyens Stifts litterære selskab og optaget ved mødet 29. januar 1839. Det var netop ved dette møde, de ny love forelaa færdige; og ved det møde, *Paludan-Müller* holdt sit foredrag om, at selskabet burde samle sig om *fynske opgaver*. Og da forslaget fremkom om at udgive en samling aktstykker, blev Rohmann ved sommermødet 1839 valgt ind i den komité, der skulde indsamle dokumenter. Han ofrede megen tid

paa undersøgelse og afskrivning og gjorde en betydelig indsats i selskabets tjeneste. Ved et par møder i 1839 oplæste han stykker af sin: *Trykkefrihedens historie*.

Om det nære samarbejde, ja, man tør vel sige venskab, *Rohmann* kom til at staa i til *Paludan-Müller* vidner en lang række, over 100, *breve*, der nu er opbevaret i Landsarkivet i Odense – fra *Paludan-Müller til Rohmann*. De handler mest om deres historiske arbejder, men berører ofte tidens aktuelle spørgsmål. – Ogsaa med *Kalkar* kom Rohmann i nær forbindelse i det litterære selskab; selv efter at *Kalkar* var kommet til Gladsaxe, brevvekslede Rohmann med ham om begivenheder ved selskabets møder. – Den aldrende historiker, ejeren af *Elvedgaard*, *Vedel Simonsen*, stiftede *Rohmann* ogsaa bekendtskab med; følgende venlige og smukke brev fra den ældre til den yngre virksomme præst er opbevaret:

Elvedgaard, d. 22. Jan. 1842.

„Velærværdige Hr. Pastor Rohmann!

Deres Velærværdighed ville modtage min forbindtligste Taksigelse, ikke blot for Oversendelsen af Deres senest udgivne Skrift, men ogsaa for alle Deres foregaaende Afhandlinger, dem jeg i de forskellige Tidsskrifter, hvori de vare indrykkede, med Interesse har giennemlæst. Ieg glæder mig ret til, at D. V. er blevet Embedsmand paa min Fødeøe; maatte ogsaa dette lille Lands Historie tiltrække sig Deres Opmærksomhed, hvorpaa vi allerede i *Aktstykkernes Redaction* har seet en høist agtværdig Prøve; kun Skade, at det endnu kun er en Begyndelse, og der endnu staaer en stor Deel Archivens Revision her i Landet tilbage. Forresten kan jeg ved min inderlige Hengivenhed for Nationalhistorie (og Provincialhistorie er dog i Grunden Nationalhistoriens Moder) ikke andet end glæde mig ved enhver dens yngre og kraftfuldere Dyrkers heldige Fremskridt, idet ieg af Hiertet tilraaber Dem, som en af vore ældre Digtere omtrent en yngre:

Jeg daler i min Flugt – Du stiger; men dalende jeg har den Fryd at høre Dine Vingers Lyd, der hæve Dig mod Lysets Riger.

Jeg haaber for øvrigt, at D. V. har modtaget et Ex. af min *Hagenskov*, som ieg for et Par Uger siden tilstillede Dr. Pal: Müller for Dem. Det gjør mig ondt, at ieg ikke havde noget fuldkomnere at byde Dem, for hvem ieg med Høiagtelse undertegnes som Deres Velærværdigheds forbl. heng.

Vedel Simonsen.” 62)

Pastor Rohmann var i 1840'erne et meget interesseret og meget virksomt medlem af det fynske litterære selskab. Han oplæste flere

gange stykker af sine afhandlinger ved møderne; han blev valgt ind i flere komitéer. Meget vidt favnede han i sine interesser. Eftertiden lægger vel mest mærke til hans historiske arbejder; men jævnligt tog han del i den kirkelige debat ud fra clausenske synspunkter, han udgav flere *skildringer* af meget forskelligt indhold, ja, havde i sine unge aar udsendt en samling rimerier. Han var *skribent* og vilde gerne, at hans skriverier skulde bringe ham baade ære og penge. – Man kunde finde det paafaldende, at Rohmann der saa ivrigt havde givet de *Paludan-Müllerske* tanker om, at selskabet mere burde begrænse sig til at udforske Fyn, sin tilslutning, blev den, der fremkom med *forslag om at udsende et tidsskrift*; det var nu ikke blot udtryk for, at han og flere medlemmer længtes efter at se deres afhandlinger paa tryk; maaske gav han dem nogen ret, der fandt, at udgivelsen af aktstykker var en for begrænset opgave for selskabet. Et flertal af medlemmer havde jo andre interesser; men det var i opposition mod biskop Faber og efter aftale med Paludan-Müller og flere medlemmer, Rohmann fremførte sit forslag ved selskabets møde den 24. februar 1842 om at udgive et tidsskrift af *almenvidenskabeligt* indhold; men allerede i oktober 1847 kæmpede han for, at selskabet skulde høre op med at udgive det. –

Paludan-Müller havde paa den tid, efter et brev til Rohmann af 25/11 1841, sendt en del af det litterære selskabs medlemmer, bl. a. præsterne *Laub* i Ryslinge, *Heiberg* i Kerteminde og *Hald* i Lunde, et forslag om, hvordan der bedst kunde bringes nyt liv i selskabet. Nu skrev han til Rohmann, at han, saa snart det næste møde blev fastsat, ønskede at indbyde sine meningsfæller til en samtale en times tid før mødet. „Vi kunne da aftale det, vi ansee fornødent først at bringe for Selskabet, hvilket efter mit Skjøn bliver et Forslag til at *henlægge Møderne paa passende Dage til bequemme Tider*. Dernæst maa vi tale om *Fordelingen af det litteraire Arbeide* imellem os. – – Med Guds Hjelp skal det vel nok lykkes endnu engang at faae lidt Liv i det stakkels Selskab. Saasnart Vicepræs

averterer Mødet, hvilket efter Lovene, de kongelig confirmerede Love! jo skal skee endnu i dette Quartal, hører De nærmere fra mig.“⁶³)

I det følgende brev, dateret 17/12 1841, hedder det, at biskoppen jo nu har fastsat næste møde til den 20. december, saa at „rimeligviis ikke mange Medlemmer ville indfinde sig; imidlertid haaber jeg dog, at vi skulle blive nok til et fuldtalligt Møde“. Men han regner ikke med, at folk fra landet kan komme saa tidligt ind til byen, at der kan blive tid til at træffe nogen aftale før mødet. „Derfor har jeg overlagt med de to andre Herrer i Odense (*Kofoed Hansen og L. Helveg*), at vi ville opfordre Vicepræsens til at foranledige en Selskabsbeslutning, angaaende en *bequem Tid for Møderne*. Hansen, der i sin Stilling som Sekretair har meest Opfordring dertil, vil desangaaende indgive et Andragende til Vedkommende.“ Der skal dog, da spørgsmaalet mest vedrører „vore udenbys Allierede“ ikke fremsættes noget bestemt forslag, men kun gives anledning til en drøftelse, hvori Rohmann bør give sit indlæg. Selv mener Paludan-Müller, at det vilde være godt, om der af hensyn til de udenbys præster blev fastsat en „*bequem Ugedag, omtrent midt i hvert Quartal* (efter Lovens Ord) i *Maaneskinsveir og om Eftermiddagen*“ til selskabets møder. „Endvidere have Hansen, Helveg og jeg overlagt, hvad der vel var hensigtsmæssigt at gjøre med Hensyn til Forslaget om *det paatænkte Tidsskrift*. Herom have vi naturligviis heller ikke kunnet komme til nogen endelig Bestemmelse af Mangel paa Aftale med Dem, ærede Ven! og vore udenbys Commilitoner.“ At bringe forslaget frem ved det første møde i december kan Paludan-Müller ikke anbefale, „saa som dette Møde allerede kan blive varmt nok.“ Men han har med Hansen og Helveg overvejet, hvad der var det bedste; *enten* først at søge at faa de nødvendige penge bevilget; det burde saa ske ved mødet i januar 1842, hvor selskabets pekuniære status vilde komme paa tale; *eller* først at samle saa meget materiale, at der var nok

til en aargang. Paludan-Müller vilde gerne høre Rohmanns mening og haabede, de kunde faa lejlighed til at drøfte spørgsmaalet med de andre indviede *efter mødet den 20. december.*⁶⁴⁾

Hvor varmt selskabets møde den 20. december 1841 blev, giver forhandlingsprotokollen ikke noget klart indtryk af. Der var 20 medlemmer til stede; saa det var over al forventning. Kofoed-Hansen foreslog en forandring i mødetiden, og selskabet besluttede, at møderne herefter – undtagen det, som holdtes i forbindelse med landemødet om sommeren – skulde holdes om eftermiddagen kl. 4½ i maaneskinstiden. – Men at Paludan-Müllers *projekt* den dag blev drøftet mellem de indviede, og at Kofoed-Hansen lovede at sende Rohmann nogle oplysninger fra forhandlingsprotokollen fremgaar af følgende brev:

„Jeg kommer til at bede Ds. Velærværdighed skrive det den urolige Juletid paa Regning, naar det tvertimod mit Løfte har været meget længe, inden jeg har tilstillet Dem Svar paa de Spørgsmaal, der hænger sammen med vort Projekt *det litterære Selskab angaaende*. Naar De sammenholder dette Faktum med et ubesvaret Brev fra i Sommer, kunde De maaskee fristes til at troe, at jeg er en meget uefterrettelig Person, og jeg beder Dem derfor snart at give mig Leilighed igjen til at vise mig som det Modsatte.

Det var iøvrigt endnu samme Aften, som Mødet var, 20de 1841, at jeg saae efter i Protokollen og fandt, at rigtignok Aar 1837 et Forslag var gjort af Biskoppen, der kunde ligne det *meget*, som er i Gjæring nu, skjøndt det dog fra andre Sider er meget forskjelligt derfra. Besynderligt nok iøvrigt, – jeg kan ei Andet end udraabe: absit omen! – var det samme Forslag, der fremkaldte *hiin berømte Strid*, der rystede Selskabet i dets Grundvold og forarsagede, at vi fik nye Love. – Hiint Forslag gik ud paa, at der skulde leveres Anmeldelser af alle i Udlandet udkommende theologiske og kirkelige Skrifter. *Etatsraad Reimuth* fik det forandret derhen, at det ikke alene skulde være theologiske og kirkelige, men alle videnskabelige Skrifter. Der blev nedsat en Komitee, i hvilken ved en forunderlig Skjæbnens Ironie ogsaa *Dr. Paludan-Müller* var, og denne kom til det Resultat, at den hele Plans Udførelse vilde overstige Selskabets *pekuniære* Kræfter. – Da nu imidlertid dog det Forslag, der er omtalt mellem os, er af en ganske anden Kaliber end hiint, seer jeg for min Deel ikke, at dette kan lægge mindste Hindring iveien for, at vort skulde gaae igjennem, ligesom det vel ikke er nødvendigt ved at fremkomme med dette at bringe dem i Forbindelse med hinanden. – Efter saaledes, som jeg troer, at have givet Dem fornøden Oplysning forbliver jeg med Høiagtelse venskab:

Kofoed Hansen.”⁶⁵⁾

Odense, d. 28de Decbr. 1841.

Rohmanns forslag var imidlertid allerede indsendt, da han modtog dette brev. Ja, han maa straks efter mødet den 20. december have sendt det til Paludan-Müller, der under 23. december sender det tilbage til Rohmann med sine bemærkninger. I det væsentlige kan han bifalde forslaget. Videre hedder det: „Bispen har jeg søgt forgjæves i hans Rede, saa at jeg endnu ikke veed, hvad vi kunne vente af ham“. Han vil gentage sit besøg snarest; men uden hensyn til det, bør Rohmann indsende sit forslag; biskoppen skal ikke have indtryk af, at de sammen vil trodse ham, hvis han viser sig vrangvillig. Og er han stemt for sagen, skader det jo ikke, at den forelægges ham baade skriftligt og mundtligt. „Saa snart jeg har talt med ham, hører De fra mig“. ⁶⁶⁾

Under samme dato, 23. december 1841, afsendte Rohmann sit forslag til biskop Faber; forslaget findes ikke mere i selskabets arkiv, men følgeskrivelsen lød saaledes:

„Da det sidste Møde i det litteraire Selskab syntes at vidne om Mueligheden af, at der endnu paa en eller anden Maade kan bringes et fornyet Liv i Selskabet, naar *alle Medlemmerne* om ikke alle nærværende, saa dog fraværende, kunde sættes istand til at *tage Deel i Selskabets Forhandlinger*, hvorom et Par Ord leilighedsviis blev yttret af mig under de sidste Forhandlinger, har jeg nærmere overveiet denne Tanke og er dermed kommen paa den Formodning, at et af Selskabet udgivet *Tidsskrift* muligen vilde være det hensigtsmæssigste Middel til at vække fornyet Interesse og Sammenhold, hvilke en Tid lang synes at have været paa Veie til at tabes. Ved at yttre mig herom for nogle af de ældre Medlemmer efter sidste Møde, kom jeg til Kundskab om, at Deres Høiærværdighed engang selv skal have havt den Plan, at Selskabet skulde udgive et Tidsskrift, men at denne Plan, jeg ved ikke af hvad Aarsag, standsede i Fødselen. Det forekommer mig, at det maaskee nu var et beleiligt Tidspunkt at optage denne Idée igjen, og har jeg til den Ende opsat et *Forslag til Selskabet i den Anledning*. Men vistnok vilde Projectet have en ønskeligere Fremgang, dersom Deres Høiærværdighed vilde stille Dem i Spidsen derfor og gjøre det til Deres eget. I saa Fald skulde *høsfølgende Forslag* blot tjene til at angive mine Tanker om, hvorledes jeg formener, at Planen kunde iværksættes. Fra først af maatte nu Selskabet rigtignok anvende nogle af sine Midler til Foretagendets Fremme, og det første Aar vilde maaskee endog kræve nogen Opoffrelse fra Selskabets Side; men jeg tør dog troe, at Tabet efter den Tid ikke vil worde stort, ja, muligen Intet. Thi vor Litteratur mangler saa ganske ei alene et almindeligt videnskabeligt Tidsskrift, men endog en Litteraturtidende, at det vistnok med Tiden, naar Honoraret bliver anstændigt, vil kunne

gjøre Regning baade paa dygtige Medarbeidere og paa et klækkeligt Antal Subskribenter, saavel i som udenfor Stiftet. Dersom altsaa Forslaget maatte have Deres Høiærværdigheds Bifald, var det mit Ønske, at De i Deres Navn vilde fremsætte det for Selskabet i næste Møde; eller dersom De hellere skulde ønske, at en Anden fremstaaer som Proponent, er jeg villig til at fremtræde med Forslaget i mit Navn; i saa Fald tør jeg vel bede om, at et Par Ord i Indkaldelsen til næste Møde maatte gjøre Medlemmerne bekendt dermed. Det vedlagte Forslag kunde da ogsaa forelægges Selskabet i sin nærværende Form.

Rønninge, den 23. Decbr. 1841.

Ærbødigst Rohmann.⁶⁷⁾

Mellem jul og nytaar var baade Paludan-Müller og Rohmann meget spændt paa, hvordan biskop Faber vilde stille sig til deres *project*. Paludan-Müller sendte under 30. december sin beretning om, hvordan besøget hos biskoppen var forløbet. Det giver et tydeligt indtryk af de brydninger, der prægede det litterære selskab paa den tid.

„Forleden Dag traf jeg endelig Bispem og fik talt med ham om vort *Project*. Han sagde mig, at De vel havde tilskrevet ham derom, men ingen egentlig Proposition indsendt. Tillad mig at minde Dem herom; thi ved en Sag af den Betydelighed var det dog bedst ingen Formalitet at forsømme for ikke at skabe sig Vanskeligheder. Jeg fandt Vicepræsens godt stemt for Sagen i sig selv; men vi ville uden Tvivl finde ham som vor Modstander med Hensyn til Planens hurtigst mulige Realisation; thi efter hans Mening bør Selskabet først samle Kræfter igjen fra det svære Udlæg, det har havt og endnu vil faae til Aktstykkerne; det er da med andre Ord, at det bør sove endnu et Aar eller to. Paa denne Modstand maae vi være beredte; i øvrigt meente han, at det ikke kom an paa, om Entreprisen vilde kunne betale sig for Selskabet; thi den maatte kunne virke saa gavnligt paa at vække Medlemmernes litteraire Sands, at et Hundrede Daler mere eller mindre ikke maatte komme i Betragtning. Saa vidt jeg kunde mærke, havde han heller Intet at indvende imod Sagens enkelte Puncter, f. E. Skriftets Periodicitet, Honoraret, Redacteursens Fuldmagt osv., hvilke jeg udviklede for ham i Overensstemmelse med vore tidligere Aftaler. Som sagt kun Pengenes Tilveiebringelse vil blive Knuden. Ved denne Leilighed kom det ellers ret klart frem, hvad jeg allerede længe har ahnet, at han i sit Hjerte er meget vred over vore syndige *Aktstykker*; det er et „Luxus-skrift“, som kan være godt nok til at foræres bort over al Verden, men som ødelægger Selskabets Evne til at virke til Understøttelse af dets Medlemmers Arbejder, og saaledes en Hovedaarsag til den Mangel paa Liv i Selskabet, der kjendelig har været at spore i den senere Tid. Det Ord *Forføngelighed* undslap ham endog i Talens Løb. Om dette nu blot var for at sige den ulykkelige Fader til dette vanføre og fordærvelige Barn en Douceur, kan jeg ikke vide,

men vist er det, at han i sin Misfornøielse med det og alt, hvad det har kostet, vil være meget tilbøielig til at staae stivt imod nye Penges Udgivelse til Tidsskriftet. – Deraf ville vi nu ikke lade os holde tilbage; det maa gjælde et Forsøg. Mer godt var det, om vi kunde faae Feldtoget aftalt i forveien”.

Paludan-Müller skriver videre om, at der i forslaget om tidsskriftet burde være en artikel om udbetaling af honorarer; men det vilde være uklogt at nævne noget om at angribe selskabets kapital, da vicepræsens saa kunde faa præsens til at nedlægge veto mod hele foretagendet. „Nu i Guds Navn, gjør Propositionen, som De bedst veed og kan, og lad saa Sagen seile sin Kaas”.⁶⁸⁾

Nytaarsdagene var begivenhedsrige i Rønninge præstegaard. Biskop Fabers brev, dateret 31. december 1841, i anledning af forslaget, der jo virkelig var indsendt, gav grundig besked om biskoppens syn paa selskabet i det hele og paa planen om et nyt tidsskrift. Det lyder saaledes:

Velærværdige Hr. Pastor Rohmann, Rønninge.

„Jeg har modtaget Deres Velærværdigheds Ærede af 23. Decbr. d. A. og skal tillade mig engang at udtale mig uforbeholdent angaaende Livet i det litterære Selskab. Jeg har allerede tidligere følt, at Selskabets Virken skulde udspringe af en indre intensiv Kraft, der kunde give det Iver og Lyst til Sammenkomster, selv da naar det savnede en Præsens, der havde Lyst til at kalde eller holde det sammen. Men de Ideer, som dengang bevægede min Sjæl, kom ikke til Gjennembrud, fordi *en ond Genius* brugte Selskabets for faa Aar siden redigerede Love til en Kampplads, hvor i det Mindste Flere saae snarere et Skuespil opføres end en virkelig Livsactus; at af Adskillige en Seir troedes vunden, der maaskee ikke altid var fri for Insolents og Yttringer i denne Retning, maatte Ingen føle dybere end jeg; og for at det kunde undgaaes, at Selskabets Tarv selv skulde lide, fordi de Miner, som anlagdes mod dets Lovgivning, dog egentligen syntes at gjælde dets Vicepræsens, saa valgte jeg helst *med al Resignation at trække min egen Person tilbage* og forlangte dengang af Præsens 2 Gange at maatte fratræde min Post og havde den sidste Gang ordnet Alt til Archivets *øieblikkelige* Aflevering, da jeg havde udbedet mig Fratrædelsen som en *Kongel. Naade*. – Det nægtedes mig at fratræde, og Omstændighederne vilde nu føre en endog retfærdig Miskjendelse med sig, om jeg tænkte mere herpaa; men – at jeg efter de Erfaringer og Tankernes Manifestation, som hiin Periode fremstillede – ikke mere kan være for Selskabet det, som der maatte ønskes af en Formand, det føler jeg. Der er en glad, en freidig Lyst og Kraft, som forenet med Andres og oplivet af disse formaaer at udrette en Deel, men seer den sig skjævt bedømt, og hvor det

gjælder, forladt af dem, paa hvis Understøttelse den nærmest havde regnet og havde havt Ret til at regne, saa trækker den sig tilbage, og efter de gjorte Erfaringer vilde den ansee sig for *en Daare*, om den med fordums glad Friidighed traadte ind paa den tidligere Bane. Ligesom jeg derfor strax har anmeldt mig ved de nye Loves Sanction til de *overordentlige Medlemmers Klasse*, hvem det ikke paaligger at præstere noget Litterært, saaledes føler jeg godt, at der kunde ventes noget Andet af Vicepræsens; men Grunden hertil kan nu ikke være skjult for Deres Velærværdighed. De vil ogsaa deraf see, at jeg nok skal afholde mig fra at fremkomme med et Forslag fra mig selv til Selskabet; det af Deres Velærværdighed gjorte Forslag vil derfor blive indgivet som Deres Eget. – Jeg skulde tillade mig at mene, at Deres Forslag for en Deel gaar ud paa at drage Selskabet tilbage til dets egentlige *oprindelige Øiemed*, og fra hvilket det især i senere Tid alt for meget er afvejet. Selskabet har opoffret uhyre Summer paa Udgivelsen af 2 Skrifter, hvor hele Selskabets Masse saae ørkesløs til medens 2 a 3 arbeidede, hvorved hele Selskabets egentlige Øiemed total er kuldkastet, og dets Existents rystet i dets Inderste. Enkelte Pragt-Præstationer kunne skaffe Selskabet et Navn i en større Kreds og saaledes blive for det af extensiv Betydning, men slige Foretagender ruinerer dets intensive Kraft, svække Almeenlysten hos Medlemmerne, levere ingen pecuniær Kraft til disses Opmuntring og underminere saaledes Selskabets Øiemed og Tendents. – Heri ligger en stor Grund til Hensyning for den, der vil see.

Kunde man nu komme saavidt, at de Arbejder vare tilendebragte, som – i det Mindste efter min ringe private Formeening – *overstige Selskabets pecuniære Kraft, modstride dets Tendents og underminere dets Medlemmers litterære Iver* i videre Udstrækning, – da skulde jeg troe, at Deres Forslag kunde give Selskabets Virksomhed en ny Retning mere passende i alle Henseender. Men skulde vore Møder herved faae Liv og virkelig Betydning, da mener jeg, at følgende Punkter fortjente at komme i Overveielse:

1. Litterære Bidrag til Tidsskriftet burde *ikke tilstedes* af Fremmede og Ikke-Medlemmer, før der fra disse selv (maa være: medlemmerne) savnedes Bidrag.

2. Naar Bidrag indgaves, burde de strax underkastes Dom af en Committee; dens Dom burde meddeles til Efterrettelse(?), om de vilde rette, omarbeide Eet eller Andet. Derpaa skulde det Indleverede *oplæses* i Møderne; de Tilstedeværende skulde da efter at have hørt Oplæsningen, strax paa en Seddel skrive en Dom, f. Ex.: *bør optages, bør trykkes under Selskabets Ansvar, bør trykkes, men kun under Forfatterens Navn*. Redactions-Comitteen med Vicepræsens kunde da strax efter Mødet aabne Sedlerne og uddrage Dommen, der da – hvis den var afslaaende – blot tilkjendegaves Vedkommende selv underhaanden i en Skrivelse fra Vicepræsens.

Herved vilde *Oplæsningen* af Opsatser faae en stor Betydning; Møderne vilde vist blive talrige; Tilsiikkrelsen af et godt Honorar vilde nok fremkalde Opsatser; det vanskelige Hverv: at optage eller forkaste var lagt, ikke i Enkeltes, men i Selskabets Haand etc.

Dog hermed nok; De see, at jeg dog er bleven vidtløftigere, end jeg burde, blot for at kalde Dem tilbage til det, som jeg anseer som en Betingelse for Selskabets Liv, nemlig Opmuntringen, Oplivelsen af *dets egen intensive Kraft*.

Men min Skrivelse er blot at ansee som en *privat* Ekpectoration, som bedes tilintetgjort, naar De har læst den, en Expectoration, der med al Resignation trækker sig tilbage og kaster sig med det gamle Aar i Lethes Strøm.

Odense Bispegaard, d. 31. Decbr. 1841.

Forbindtligst

N. Faber." 69)

Af dette brev fremgaar, at biskoppen betragtede det krav, der 1837 blev fremsat, om en revision af selskabets love som en direkte misbilligelse af sin optræden som vicepræs. Han lægger jo heller ikke skjul paa, at han anser det arbejde, som Rohmann selv ivrigt deltog i, med at indsamle og udgive aktstykker for alt for kostbart for selskabet, ja, for ligefrem skadeligt for dets trivsel. Saaledes havde Paludan-Müller og Rohmann faaet samme redegørelse. Men hvem var *den onde genius*, biskoppen omtaler. Han kan vel næppe mene nogen anden end *dr. Kalkar*, der jo var den, der stærkest gik ind for, at lovene burde revideres.

Det svar, pastor Rohmann sendte biskop Faber i begyndelsen af januari 1842 er ikke opbevaret, men det maa have berørt den kritik, der i bispens brev var øvet mod arbejdet med at indsamle og udgive aktstykker. Rohmann modtog nemlig nogle dage efter følgende brev:

Deres Velærværdighed ville tillade mig med Hensyn paa Deres Ærede af 4. ds. udtrykkeligen at afvise fra mig den Opinion, at jeg ikke med sand Agtelse skulde paaskjønne den opoffrende Anstrengelse, som de Mænd have underkastet sig, der have bragt det litterære Selskabs sidste Skrifter istand; hvilken Agtelse meget godt lader sig forene med den Anskuelse, at pecuniære Offre af den Størrelse, som saadanne Arbejder have fordret og fremdeles fordre, ere til Hindring for Selskabets Fremvekt i den eller de Retninger, som nærmest stemme overens med Selskabets hele Natur. Jeg seer heller ikke rettere end, at Deres Forslag i Grunden giver denne Mening Bifald; thi kun ved at byde Forfattere et godt Sallair kunne vi fremkalde Arbejder til Publication; men skal dette Sallair gives, maa der gives slip paa Arbejder, som medtage paa eengang: 3, 4, 500 rd., ja, derover; begge disse Retninger kunne ikke bestaae ved Siden af hinanden; den ene ophæver den anden. Jeg tænker, at Provst *Heibergs Palladius* og Deres Velærværdigheds seneste Skrifter vare blevne udgivne under Selskabets Ægide, hvis der havde været Penge til at yde et passende Honorar; at Skrifter, hvoraf flere Afsnit vare oplæste i Selskabet og have vundet meget Bifald, begave sig paa Reisen ud i den litterære Verden

uden engang at faae en Reisepenge med paa Veien, har gjort mig ondt; det var just Arbeider, som Selskabet, hvis dets pecuniære Midler ei havde været optagne, burde og kunde have understøttet paa en for Forfatterne convenende og for andre Selskabets Medlemmer opmuntrende Maade. – Dog, maaskee tager jeg feil og trækker mig med fuld Resignation tilbage.

Odense Bispegaard, d. 9. Ian. 1842.

Med Agtelse

N. Faber.“⁷⁰⁾

Allerede nytårsdag 1842 havde Rohmann i et brev fortalt Paludan-Müller, at han virkelig havde sendt biskop Faber sit forslag om tidsskriftet. Det blev Paludan-Müller meget forundret over; himlen maa vide, hvad biskoppen egentlig mener, skriver han til Rohmann, $\frac{1}{4}$ 1842; til ham havde bispen jo fortalt, at han havde faaet en fortrolig meddelelse om, at der ved næste møde vilde blive forelagt et forslag; vilde han maaske gøre Rohmanns forslag til sit eget og *tilstudse* og *tilskære* det efter sit eget hoved, og dermed forkvakle hele sagen, saa den blev afhængig af aktstykkernes fuldendelse. De maatte være paa deres post. „Men lad os gaa saa lempe ligt frem som muligt; thi gjøre vi ham vred, har han Midler nok alligevel til at hindre Planens Udførelse.“

I en efterskrift aander Paludan-Müller beroliget op. „I dette Øieblik faaer jeg Deres af 4de Ian. (3: meddelelsen om biskoppens lange brev af $3\frac{1}{2}$ 4I). Nu vide vi da, hvad Mandens egentlige Mening om vore Entrepriser er. – Jeg skulde nu næsten være af den Mening, at det var bedst at bringe Aktstykkernes Fortsættelse under Overveielse i næste Møde; men i hvilken Form har jeg endnu ikke betænkt. Paa Søndag mere. P. M.“

Sidst i januar udtaler Paludan-Müller sin forundring over, at biskoppen endnu ikke har indkaldt til møde, og i et brev af 20. februar 1842 hedder det: „Paa Torsdag sees vi altsaa, og ikke sandt, De kommer til Middag hos mig.“⁷¹⁾

Saa blev Rohmanns forslag om et tidsskrift fremført ved mødet den 24. februar 1842; der blev samme dag nedsat en komité til at undersøge forslaget nøjere, og den kom til at bestaa af: *Paludan-*

Müller, Abrahamson og dr. Kalkar med Kofoed Hansen som suppleant. —

Et udateret *udkast til en subscriptionsplan*, skrevet af Paludan-Müller, er sandsynligvis fra foråret 1842 og giver oplysning om, hvad tidsskriftet skulde indeholde. Ganske vist er der ikke mangel paa tidsskrifter, hedder det; men der savnes dog et, der staar aabent for alle videnskabsgrene og bringer anmeldelser ogsaa af de skrifter, der udkommer i provinserne. Det sidste forsømmer nemlig hovedstadens tidsskrifter og blade ofte. „Dette Savn ønskede Fyens Stifts litteraire Selskab at afhjælpe, saavidt dets Kræfter ville tillade, tillige i det Haab hermed at kunne forbinde Opfyldelsen af et blandt dets Medlemmer længe næret Ønske om Offentliggjørelse af de betydeligere blandt de Arbeider, som meddeles i Selskabets Møder. Der vil da ogsaa aabnes Leilighed til en mere levende Forbindelse imellem Publicum og Selskabet end den, der nu finder Sted. Det er derfor Selskabets Hensigt at begynde, hvis Omstændighederne ville tillade det, Udgivelsen af et Tidsskrift, som skal udgaae hvert Fjerdingaar og optage I. *Afhandlinger* saa vel af Selskabets egne Medlemmer som af andre Forfattere, naar kun Arbeidernes Indhold og Form tilstrækkeligen godtgjøre, at de ere fremgaaede af en videnskabelig Erkjendelse og de ikke behandle saa specielle Æmner, at ikkun enkelte Mænd af Faget kunne antages at ville interessere sig for dem. II. Dernæst skal Tidsskriftet give *korte Anmeldelser* af de i Danmark, men især i Provindserne udkommende Skrifter; endeligen III. vil det ogsaa indeholde *stadige Meddelelser* om Selskabets Virksomhed, Status og Medlemmer.“⁷²⁾

Fra forlæggere og trykkerier blev der indhentet tilbud paa udgivelsen af et tidsskrift med 300 abonnenter. Og ved mødet *den 4. april 1842* kunde komiteéns betænkning fremlægges. Den indstillede til selskabets beslutning, at et saadant tidsskrift skulde udsendes; et hefte paa 5–7 ark hvert fjerdingaar; der skulde betales 8 rdlr. pr. ark til dem, der skrev artiklerne og 2 rdlr. pr. ark til

redaktøren. Forlaget overdrages en boghandler; man haabede at faa 200 abonnenter, og abonnementsprisen skulde være 2 rdlr. aarligt. Blandt selskabets medlemmer skulde tidsskriftets *redaktør* vælges for et aar ad gangen ved skriftlig afstemning. Som hans medhjælper skulde 3 medlemmer vælges til *redaktionskomité*. Til boghandlere, tidsskrifter og dagblade skulde der udsendes en *subskriptionsindbydelse*; og ved aarets sidste møde skulde *arrangementskomitéen*, der kom til at bestaa af *Kalkar*, *Abrahamson* og *Kofoed-Hansen*, idet den sidstnævnte indtraadte i stedet for *Paludan-Müller*, fremlægge resultatet af sit arbejde og navnlig om, hvorvidt redaktøren til den tid havde samlet stof til at udfylde 3 kvartalshefter, og om der var tegnet de 200 abonnenter, der ansaas for at være nødvendige, for at tidsskriftet kunde svare regning. – Denne indstilling vedtog selskabet at følge. – Rohmann, der ikke havde deltaget i mødet, fik af Paludan-Müller, $\frac{7}{4}$ 1842, beretning om, hvad der var foregaaet. Den sluttede saaledes: „Saa vidt kom vi da; Vorherre hjælper vel Sagen videre, om den er ham til Behag.“ Det er ikke den store begejstring; snarere et noget mismodigt suk. – De vilde udsende et *eget organ for provinsen*, „at vi ikke altid skulde lade vore Meninger lave i Kjøbenhavn“; det er Paludan-Müllers tanke; og i samme brev, $\frac{22}{4}$ 1842, hedder det: „Jeg har nu, efter megen Tøven og Betænken, ladet mig sætte paa Listen over Redactionsandidaterne for vort Tidsskrift; thi naar De (o: Rohmann) ikke kan eller vil, seer jeg nok, at jeg ikke vil kunne slippe, hvis Entreprisen overhoved skal gaae. I Guds Navn da“.73) Som kandidat til redaktørposten var forøvrigt opstillet: adjunkt *Kofoed-Hansen*, cand. theol. *Helweg*, justitsraad *Jacobsen* og redaktør *O. Thomsen*. Paludan-Müller blev valgt. Naar Rohmann ikke vilde være redaktør er grunden utvivlsomt, at han paa den tid blev medlem af amtsraadet, der lagde beslag paa tid og kræfter i de følgende aar. – Der blev udsendt subskriptionsindbydelser og gjort akkord med boghandler *Milo*; selskabet skulde garantere ham

500 rdlr og 200 abonnenter. Paa en af sine smaa biletter, der gerne sluttede med: *i fuld galop, i hast, i flyvende fart* eller med: *raptim scripsi* takker Paludan-Müller, 1/5 1842, Rohmann for et forslag om forlægger til tidsskriftet, men tilføjer, at der er truffet aftale med Milo, som formodentlig vil lade trykningen udføre af redaktør Thomsen og udbryder :„Thomsen! Milo! I Sandhed! et behageligt Selskab at træde frem med for Kjøbenhavnerne, som rimeligvis ville slaae en uslukkelig Latter op, som de salige Guder fordem i Olympen. Men lad gaae! – Vi ville dog vove vor Trøie for Tidskriftet, inden det skal dø.“⁷⁴) Hele planen skulde saa efter disse forberedelser indsendes til *kronprins Frederiks* godkendelse sammen med en ansøgning til kongen om en aarlig understøttelse til foretagendet. – Paa den tid sendte Kofoed-Hansen følgende brev til Rohmann, og i det findes maaske forklaringen paa, hvorfor selve forslaget ikke mere findes i selskabets arkiv.

„Da Vicepræsens ved det litterære Selskab har indsendt Deres Forslag om *det videnskabelige Tidsskrift* – foruden Contrakten med Milo og andet Mere – til Præsens med Begjæring om snartlig Tilbagesendelse, men – saadan underdanigst Begjæring endnu ei er bleven opfyldt, og Hans Kgl. Høihed nu er i Udlandet, saa har Hs. Høiærværdighed anmodet mig om at bede Dem om muligt at erholde en Copie af Deres Forslag. Jeg maa tilstaae, at jeg kun har svagt Haab om, at De endnu besidder en Gjenpart af den; thi faa ere jo vist de, der som *Abramson* holde Copie over alt, hvad de underskriver, hvad enten det er en Linie eller en Side, endskjøndt det ikke er at nægte, at det jo vilde være en herlig Ting, naar enhver kunde overkomme det.

Efter de senere Oplysninger, jeg forleden Dag erholdt hos Milo, gaar det ikke synderlig godt med Subskriptionen. Men hvad udstædes der ikke Subskription paa i denne Tid. Verden har nu for at drukne sig ikke nødig at tage sin Tilflugt til Bøger og Papirer; den behøver kun at samle Subskriptionsplanerne. Under saadanne Omstændigheder kan man ikke undre sig saameget over, at Folk bliver kjede af at subskribere. Ikke destomindre vilde jeg slet ikke nære nogen Mistillid til vort Foretagendes Fremgang, naar vi kun kunne faae et Par Hefter for Lyset, der ere vel udstyrede. Man er bleven mistænksom og troer ikke længer paa Autoriteter, men vil see sig for. Anbefalende mig til Deres fremdeles Velvillie er jeg med Høiagtelse

Deres forbundne

Kofoed Hansen.“⁷⁵)

Odense, d. 18de Juni 1842.

Saaledes var forberedelserne nu i fuld gang. Men for Paludan-Müller rejste sig da det spørgsmaal, om han turde træffe aftale om indsendelse af artikler til tidsskriftet, saa længe der ikke var tegnet de krævede 200 abonnenter. Selskabets beslutning om at udsende tidsskriftet var jo gjort afhængig af, om der ved *aarets sidste møde* forelaa materiale til tre kvartalshefter og af, om der var tegnet mindst 200 abonnenter. I august drøftede han spørgsmaalet med Rohmann. Han vil ikke komme til at mangle materiale, skriver han. „Ieg har modtaget bestemt Løfte om navngivne Bidrag til bestemt Tid af Dem, min ærede Ven! af Cand. *Helweg*, Mag. *Becker* i Kjøng, Rector *Ingerslev* i Viborg, Pastor *Laub* i Ryslinge og Adj. *Hansen*. Selv har jeg vel ogsaa et og andet Brugeligt, og fra flere af mine Correspondenter venter jeg gunstigt Svar.“ Men saa længe han ikke har et fast tilsagn om, at tidsskriftet kan udsendes, kan han jo ikke træffe bestemte aftaler. Naar det første hefte udkom, vilde han sende det til vore store mænd og bede dem om bidrag. „*Mynster*, *Ørsted* og Fl. have dog af og til Noget at sige, og hvor ville de nu hen med det?“ –

Paludan-Müllers agt er da, betror han Rohmann, ved næste møde at henstille til selskabet, at det snarest tager endelig bestemmelse om at udsende tidsskriftet og paatager sig den økonomiske risiko, der er derved.

„Naar da Selskabet virkelig interesserer sig for Planen, og man saaledes viser det Muligheden af dens Udførelse, haaber jeg nok, at vi to endda skulle komme med Ære fra Sagen, eller i ethvert Fald kunne vaske vore Hænder i Uskyldighed. Lad mig nu høre Deres Mening om disse Sager. Endnu er ikke alle Dages Aften kommen for vort lit: Selskab. – Vanskeligst vil det blive mig at faae en Literaturartikel i stand. Giv mig et godt Raad desangaaende. Kan De gjøre Noget til, at vi *snart* faae et *talrigt* Møde i Selskabet, gjorde De ifølge det Ovenstaaende en god Gjerning; men godt var det, om vi havde *Abrahamson* her først. Staaer De i saa megen Forbindelse med ham, at De kunde skrive ham til, hvorledes Tingene forholder sig og spørge ham, naar vi kunne vente ham her i Odense? Han kunde være os til stor Nytte og har altid interesseret sig meget for Entreprisen.“⁷⁶⁾

I Paludan-Müllers næste brev, af $\frac{1}{9}$ 1842, til Rohmann hedder det: „Hvad Tidsskriftet angaaer, da haaber jeg nok, det vil gaae.“

Han takker for Rohmanns tilsagn om anmeldelser og fortæller, han har bedt *Kofoed Hansen* og *L. Helweg* om at hjælpe sig med at faa en oversigt over hvilke bøger, der skal anmeldes. —

„De skal see, kjære Ven! at vi dog skulle have *baade Tidsskriftet og Aktstykkerne* frem og saaledes vise de storsnudede Kjøbenhavnere, at der ogsaa ere Mennesker udenfor Vesterport. — De kommer ikke til Mødet d. 12. S.; det gjør mig ondt, endskjønt jeg ikke kan miskjende Rigtigheden af Deres Bemærkninger om de sidste Møder; men jeg beder Dem ikke at svigte Selskabet. Maaskee kommer der bedre Tider; maaskee lykkes det ogsaa efterhaanden at faae en bedre Tone ind i Møderne. Meget nødigt vilde jeg savne Dem næste Gang og beder Dem ikke lade Deres Beslutning være definitiv.“⁷⁷⁾

Under 8. september 1842 bad Paludan-Müller da selskabet om *snarest muligt* at træffe *definitiv beslutning* om at udgive tidsskriftet, saa snart der var samlet stof til 3 hefter, selvom der endnu ikke var tegnet 200 abonnenter. Han ansaa det for meget vigtigt, at første hefte udkom i begyndelsen af 1843; men skulde det naaes, maatte trykningen begynde de første dage i november 1842. Maaske kunde han nok faa tidligere medarbejdere af „det nu ophørte *Tidsskrift for Litteratur og Kritik*“ til at levere artikler til det ny; men saa længe han var uvis, kunde jo ingen aftaler træffes. „Endelig bør det ikke oversees, at de nærværende Forhold gjorde vort Tidsskrifts muligst hurtige Udgivelse i høi Grad ønskelig, fordi det nogenlunde antageligt *nu* vilde kunne udfylde et tomt Rumt i Fædrelandets Litteratur.“ Efter kongens tilsagn om en understøttelse paa 200 eller 150 rdlr. mener han ikke, der er nogen økonomisk risiko ved at begynde, selvom der kun bliver tegnet 100 abonnenter.⁷⁸⁾

Ved selskabets møde den 12. september 1842 blev Paludan-Müllers indstilling om tidsskriftet forelagt; men der blev ingen beslutning taget. „Til Tidsskriftet endnu kun 50 Subscribenter! Maadelige Udsigter! Vil Selskabet ikke lukke op for Pengeposen, gaaer vor skjønne Plan i Lyset. De maa endelig ikke svigte næste Møde,“ skriver han til Rohmann $1\frac{6}{10}$.⁷⁹⁾ Og otte dage senere kommer en ny indtrængende formaning om ikke at svigte, naar *deres fælles*

barns skæbne skal afgøres; det bliver maaske nødvendigt at angribe selskabets kapital. – I brevet $\frac{30}{100}$ er der kun en lille bemærkning om tidsskriftet: „Det skulde dog være reent forbandet, om det skulde gaae i sin Moder igjen.“⁸⁰⁾

Paludan-Müller er ikke lysseer; han stønner under alt sit besvær. – Men den 16. november 1842 blev den endelige beslutning taget; og saa var det om at faa det første hefte færdigt. I flyvende fart takker Paludan-Müller den 4. december Rohmann for det smukke og værdifulde bidrag, han har sendt til tidsskriftets 2. hefte med artiklen om *Ulfeld*. Men ellers venter han utaalmodigt paa, at første hefte kan blive færdigt fra trykkeriet; det lader til at skulle vare en evighed, sukker han 29. januar 1843; „jeg har kun faaet 4 Ark til Correctur; er det ikke til at springe i Flint over.“⁸¹⁾ Som Rohmann i amtsraadet, saadan maa han i det litterære selskab lade sin tid og sin kraft sønderbrydes og spaltes uden noget til anstrengelserne svarende udbytte. – Og saa sent som den 9. februar hedder det: „Jeg er nu i Forlegenhed med Titelen;“ redaktionskomitéen har stillet ham valget mellem: „*For Litteratur og Kritik. Et Tidsskrift udgivet af F. S. I. S. eller Tidsskrift for videnskabelige (eller uden dette Adjectiv) Afhandlinger og Anmeldelser*, udg. osv.“⁸²⁾ Paludan-Müller hælder mest til den første titel, men er ikke helt glad for den; han beder om Rohmanns raad.

I referatet af mødet 20. februar 1843 hedder det bl. a.: „Hr. Dr. Paludan-Müller fremlagde det 1ste Hefte af det af det litterære Selskab udgivne Quartalskrift betitlet: *For Litteratur og Kritik, et Fjerdingaarsskrift, udgivet af Fyens Stifts litterære Selskab, redigeret af Dr. Paludan-Müller.*“⁸³⁾

Fra 1839 til 1842 havde regensprovsten, professor *Fr. Chr. Petersen* redigeret: *Tidsskrift for Litteratur og Kritik*. Paludan-Müller havde jo antydet, at selskabets tidsskrift skulde udfylde den tomme plads, der blev ved, at professor Petersen ophørte med sit; derfor titlen: *For Litteratur og Kritik*; anden forbindelse synes der ikke at have været mellem de to tidsskrifter.

Saa var planen om at udgive et tidsskrift trods alt blevet gennemført; det var gaaet gennem mangfoldige bryderier og havde varet mere end eet aar. Baade Paludan-Müller og Rohmann havde sat noget ind paa at faa det i gang; men man kan ikke sige, at de med liv og sjæl var gaaet ind for tanken; de arbejdede jo ogsaa samtidigt i selskabets tjeneste med udgivelsen af aktstykkerne; men alt tyder paa, at de ansaa tidsskriftet for at være et sikkert middel til at sætte nyt liv i selskabet og til at vække medlemmernes interesse for hver paa sit felt at yde litterære bidrag.

Paludan-Müller var i foråret 1843 en tur i København; efter sin hjemkomst, $\frac{4}{5}$ 1843, skriver han til Rohmann: „Om vort Tidsskrift hørte jeg ret fordelagtige Domme. *Martensen* og *Madvig* mente, at det for den literære Ligevægts Skyld var ønskeligt, at det kunde holde sig. Hvorvidt nu det vil lykkes, maa Himlen vide.“ Han frygter for, han bliver narret for hovedartiklen til 3. hefte; et par afhandlinger og nogle anmeldelser har han faaet løfte om; „altsaa gaaer vel endnu tredie Hefte; men ville Folk ikke holde bedre Ord end hidtil, maa Himlen vide, hvorledes det herefter skal blive.“⁸⁴⁾ Og da han senere hen i maaneden, $\frac{1}{8}$ 1843, sender Rohmann tidsskriftets 2. hefte, giver han igen udtryk for sin bekymring; hvordan vil det gaa med næste hefte. „Den Ene efter den Anden svigter.“⁸⁵⁾

Ved sommermødet, 29. juni 1843, meddelte Paludan-Müller, at to hefter af tidsskriftet var udsendt, og at det tredie var i pressen; abonnenternes antal var steget til henved 200; samtidigt opfordrede han selskabets medlemmer til „i større Antal end hidtil“ at indsende anmeldelser eller afhandlinger.

I august kunde det tredie hefte udsendes. Allerede paa dette tidspunkt havde Paludan-Müller bestemt sig til at frasige sig redaktørposten. Under $\frac{3}{8}$ skriver han til Rønninge:

„Jeg har nu indsendt vor Committéindstilling til Vicepræsens, og for mig tillige en Promemoria for at minde om Valget af en ny Redacteur for Tidsskriftet, da min Tid er udløben, og jeg ikke kan modtage Gjenvalg. – Dersom

De ikke vil paatage Dem Posten, troer jeg, at vi ville være bedst tjente med *L. Helweg*, der desuden i Efteraaret gaaer til Kjøbenhavn, hvor det af flere Grunde er ønskeligt, at Redactionen opholder sig. Vil Selskabet overhoved fortsætte Entreprisen, hvis Abonnentantal er i Tiltagende, bør det efter min Overbeviisning forhøje Redactionshonoraret til i det Mindste 3 Rbdr. pr. Ark, og Honoraret for Anmeldelser til 10 Rbdr. pr. Ark, hvilket vel omtrent kan skee, dersom det vil vedblive at give den samme Understøttelse som iaar, nemlig 250 Rbdr. – Siig mig Deres Mening om disse Ting.“⁸⁶⁾

Ved mødet 20. september 1843 forelaa en skrivelse fra Paludan-Müller, hvori han meddelte, at han paa grund af embedsforretninger og studier *ikke kunde paatage sig redaktionen* af tidsskriftet for 1844; der maatte altsaa i tide vælges en anden redaktør. Der blev nævnt flere emner; pastor *Laub* og pastor *Rohmann* vilde ikke stilles til valg. I november meddeltes det, at der til redaktørposten var foretaget skriftligt valg mellem redaktør *Ove Thomsen* og cand. theol. *Helweg*; paa Thomsen faldt 10 stemmer, mens *Helweg* fik 20.

Den ny redaktør af selskabets tidsskrift var kun 25 aar gammel, søn af distriktskirurg *Helweg* i Odense. 1840 blev han cand. theol. og var 1843 *huslærer paa Margaard*, et par mil nordvest for Odense.⁸⁷⁾

I et brev til dr. Kalkar, dateret 4. oktober 1843, fortalte pastor *Rohmann* lidt nyt om selskabet og spurgte om, hvordan det gik under de nye forhold i Gladsaxe.

„Forresten frygter jeg, at Tidsskriftet nu synger paa det sidste Vers, da *Müller* har frasagt sig Redactionen. Jeg kan ikke overtage den, da jeg er noksom belemret med andre Sager. Kronprindsen har ellers i et videnskabeligt Anfald sat Selskabet i Bevægelse for at tilveiebringe en Undersøgelse om *Øxnebjerg*. Til foreløbig Committee har man valgt *Müller* og *Wegener* og mig; men jeg frygter, at Opgavens Løsning vil overstige Selskabets Kræfter. – Hvordan gaaer det Dem i Deres nye Præsteliv? Jeg gad dog nok hørt Lidt derom. Det glæder mig at høre af Deres Kone, at Alt gaaer efter Ønske, og det er visselig Meget i det første Aar; thi da pleier man at have mange Vederværdigheder at overvinde, baade i den ene og den anden Henseende. Jeg ønsker Dem nu ret Ro til Vinteren, at Deres Familie kan hjemme sig (sit venia v.). Det falder maaske lidt svært i Begyndelsen; thi Landet er stille og trist om Vinteren. – Saavidt kom jeg, da jeg fik et uventet Besøg af en

gammel Ven fra Deres Egn, jeg mener Cancellier. Murer fra Lyngby; han besøgte mig paa sin Reise hjemad." ⁸⁸⁾

Ved redaktørskiftet indsendte Paludan-Müller under 17/11 1843 en beretning om tidsskriftet. Det kan fortsættes, skriver han, i det kommende aar paa samme vilkaar som før; forlæggeren afholder alle udgifter mod, at han faar indtægten af abonnenterne og et tilskud paa 250 rdlr. Sidste aar var udgiften 616 rdlr.; indtægten af 216 abonnenter udgjorde sammen med tilskudet 595 rdlr. 4 sk., saa der var et underskud paa 20 rdlr. 2 sk. ⁸⁹⁾

Under 26/11 1843 kunde Paludan-Müller meddele Rohmann, at Helweg havde overtaget redaktionen af tidsskriftet. Hovedansvaret for tidsskriftet hvilede i de følgende aar paa *Helweg*, og Paludan-Müller og Rohmann tog sig af andre opgaver indenfor selskabet. De skulde til at udsende 2. bind af aktstykkerne; de var begge kommet i den nævnte Øxnebjergkomité, og de deltog ogsaa i bedømmelsen af *H. P. Mummess* skrift om *St. Knuds kirke*, der udsendtes af selskabet 1844. ⁹⁰⁾

Haabet om, at tidsskriftet skulde bringe nyt liv i det litterære selskab, gik ikke i opfyldelse; og brydningen mellem de forskellige synspunkter fortsatte. Paludan-Müller følte i hvert fald, at biskop Faber stadig var misfornøjet med det arbejde, han gjorde. „Bispen tænker nok at slaae det lit. Selskab ihjel iaar, eller at lade det døe af Tæring. Ieg blev nemlig varet ad, at der ingen Samling bliver indkaldt efter Loven til Dagen efter Landemodet under det Paaskud, at *Intet* er at forhandle! Dette synes mig dog gaaer over Skrævet; jeg har derfor sammensvoret mig med nogle Ligesindede om at melde Afhandlinger til Oplæsning saa mange som muligt.“ Rektor *Henrichsen* og adjunkt *Kofoed-Hansen* havde lovet bidrag; Paludan-Müller har selv en lille afhandling, og han beder Rohmann, 7/6 1844, om at læse noget af sit arbejde om Hans Gaas. „Saa jammerlig en Død er Selskabet dog endnu ikke moden til, i det Mindste ikke saa længe De og jeg træde paa fynsk Grund.“ ⁹¹⁾

Det følgende aar gentager det samme sig. „Hvad siger De til,

at Bispem uden at sige et eneste Ord derom, ligefrem undlod at sammenkalde det lovbestedte Møde i det literære Selskab Dagen efter Landemodet? Jeg er snart kjed af dette Selskab, hvis Bestyrelse synes forsætteligen at arbeide paa dets Undergang. Hvor mange gode Timer har jeg ikke spildt i dets Tjeneste," hedder det 29/10 1845 i brevvekslingen mellem Odense og Rønninge.⁹²⁾

Men om tidsskriftet endnu nogle bemærkninger. Ved selskabets efteraarsmøder i 1844, 1845 og 1846 blev det meddelt, at cand. theol. Helweg var villig til at fortsætte som redaktør, og selskabet vedtog at give tidsskriftet det sædvanlige tilskud. Da der i 1847 blev indkaldt til møde den 26. oktober om middagen kl. 12 i stiftsbibliothekets lokale ved St. Knuds kirke, hvor der blandt andet skulde forhandles om, hvordan selskabet bedst kunde udvide sin virksomhed i en eller anden retning, kom spørgsmaalet om tidsskriftet under debat. I *Fyens avis* af 23. oktober var der indrykket en anonym artikel; *I hvilken Retning bør det literære Selskab udvide sin Virksomhed*, hed den. Erslews forfatterleksikon anfører *Robmann* som forfatter. Han skriver der, at selskabets virksomhed de sidste aar har indskrænket sig til at skaffe de nødvendige penge for at kunne holde *Literatur og Kritik* i gang; siden udgivelsen af de historiske aktstykker og af *Mummes* bog om St. Knuds kirke „har Selskabet blot vegeteret, men slet ikke virket i nogen egentlig Retning“ hævder han. „Thi den Synderlighed finder Sted ved det fyenske literære Selskabs Tidsskrift, at Redacturen boer i Kjøbenhavn, og at de fleste Artikler ere leverede af Mænd, der enten slet ikke ere Medlemmer af Selskabet, eller i det mindste leve udenfor Stiftet. Det synes derfor netop at vidne om, at der ikke er noget egentligt, vi ville ikke sige „videnskabeligt“, men blot „literært“ Liv i Selskabet selv.“

Tidsskriftet bør derfor ikke fortsætte; planen var jo, at det skulde vær *et organ for selskabets almindelige virksomhed*, „et Foreningsbaand imellem Selskabets over hele Stiftet adspredte Medlemmer“; og det var det ogsaa i det første aar, da *Paludan-Müller* var dets

redaktør; men da det saa fik en redaktør, der boede i København, tabte det sin interesse som *selskabsskrift* og blev mere og mere et selskabet uvedkommende *københavnsk tidsskrift*, hvori kun de færreste artikler var skrevet af medlemmer. De penge, det koster at holde det i gang, bør anvendes paa en *hensigtsmæssigere* maade.

Selskabet bør heller ikke genoptage tanken om at *udsætte præmier* og fremkalde konkurrence, da det har vist sig, at det ikke kan vække levende og varig interesse. – Udgivelsen af aktstykker var ganske vist *et passende foretagende* og har skaffet selskabet et hæderligt navn i historieforskningen, men ogsaa det bør for tiden opgives paa grund af uovervindelige vanskeligheder. – Derimod burde selskabet henvende sin opmærksomhed paa „Udgivelsen af et aarligt Skrift, der saa vidt muligt indeholdt, hvad der var vigtigt og mærkværdigt for Fyens Stift, dels i det forløbne eller i de næstforegaaende Aar, dels fra ældre Tid. Hertil regne vi: historiske, biografiske, statistiske Meddelelser om ældre og nyere Forhold, Nekrologer over Selskabets Medlemmer eller andre mærkelige Personer, vigtige historiske Documenter osv. og endelig Efterretninger om Selskabets Møder og Forhandlinger.“ Saadan et aarskrift vilde have interesse for selskabets medlemmer, idet alle kunde sende bidrag til det, og det for efterslægten vilde blive „*et vigtigt Repertorium for Fyens Stift*“. Det maatte udkomme i Odense, og redaktøren skulde være medlem af selskabet og bo i stiftet; naar selskabet gav et rimeligt tilskud, kunde hvert medlem faa skriftet enten gratis eller til en saare billig pris.

Til den artikel følger redaktionen af Fyens Avis nogle bemærkninger om, at den selv havde tænkt sig at skrive noget om det fynske literære selskab, men nu har villet lade et æret medlem komme til orde først; den anser det for et aabent spørgsmaal; indsenderens synspunkter er *ingenlunde ugrundede*, men sagen kan dog ogsaa ses *fra en modsat side*. „Det var vel ikke umuligt, at Tidsskriftet kunde udvikle sig til at blive et almindeligt kritisk Organ, hvorpaa vor Literatur netop nu har en følelig Mangel.“⁹³)

Af mødet den 26. oktober har forhandlingsprotokollen et ret udførligt referat. *Vicepræsens* bragte spørgsmaalet om tidsskriftets ophør paa bane og hævdede, at det burde fortsætte endnu i aaret 1848; det var jo tydeligt, at det ikke kunde holdes i live ved medlemmernes litterære bidrag, men det maatte være tilstrækkeligt for selskabet, at det *underholdt* et kritisk tidsskrift. Afgørelsen om dets ophør burde udskydes et halvt aar. — Dr. *Paludan-Müller* udtalte, at tidsskriftet baade af hensyn til den kongelige understøttelse og af hensyn til redaktøren, der burde have sin opsigelse et aar, før tidsskriftet ophørte, maatte fortsætte 1848; men paa den betingelse, at det saa skulde ophøre, „hvis det ikke udviklede en ny og bedre Virksomhed ved Hjælp af Medlemmerne.“ Generalmajor *Levetzau* mente som biskoppen, at afgørelsen burde udskydes et halvt aar; professor *Henrichsen* og overlærer *Sick* ønskede oplyst, om kritikken af tidsskriftet var begrundet med, at der var for faa bidrag fra medlemmer, eller med at de indsendte afhandlinger var mindre lodige. Det svarede ingen paa; Rohmann synes ikke at have været til stede. „Det bestemtes, at Tidsskriftet skulde vedblive i 1848, at Selskabet beholder den nuværende Redactør, at Boghandler Milo tilstaaes en Forhøjelse for 1848 af 50 rdlr., saa den hele Understøttelse bliver 300 rdlr.“⁹⁴⁾

Fyens Avis bragte i sit nummer den 30. oktober referat af selskabets møde og den 5. november et indlæg af tidsskriftets redaktør *L. Helweg*, dateret *Kbhavn. d. 1. Novbr. 1847. Det literære Selskab og dets Tidsskrift*, hed det. Overfor tanken om at lade tidsskriftet ophøre vilde han som den nærmeste optræde til dets forsvar; *med glæde og interesse* har han haft med det at gøre, saalænge det har eksisteret, i det første aar som medarbejder, i fire aar som redaktør. Det kan være sandt nok, at dets egentlige bestemmelse: at være et organ for selskabets almindelige virksomhed, ikke er opnaaet, men lige saa sandt er det, at selskabets almindelige virksomhed ikke trænger til noget organ. Dets betydning i aarenes løb har især været at give mænd, der syslede med videnskabelige opgaver, „en velkom-

men Leilighed til at meddele Almeenheden Frugten af dens Arbeide." Dermed har det dog været i god samklang med selskabets formaal og opmuntret til *videnskabelig beskæftigelse i almindelighed*. Naar ikke faa med forfatteren af artiklen i *Fyens Avis* af 23. oktober mener, at selskabet burde samle sig om det, som er *vigtigt og mindeværdigt* for Fyens stift, maa man dog spørge, hvilke særlige historiske og statistiske oplysninger, det foreslaaede aarskrift skulde indeholde; historiske afhandlinger og nekrologer kunde jo lige saa godt udsendes i det nuværende tidsskrift. Tanken om at faa alle med som medarbejdere er uigennemførlig, saa længe selskabet ønsker artikler af videnskabelig lødighed. Og før det, som er i gang, opgives, maa selskabet dog være klar over, om det kan erstattes med noget bedre.⁹⁵)

Tidsskriftet holdtes i live i 1848. Men kongeskiftet, krigens udbrud og biskop Fabers død i forårsmaanederne 1848 sammen med den vaklende interesse indenfor selskabet gjorde det selvfølgelig, at det ikke kunde fortsættes. Det forelaa da ved udgangen af 1848 i 6 bind; for dem, der satte det i gang, Paludan-Müller og Rohmann, blev det en skuffelse. Vel fandt baade Paludan-Müller, Rohmann og ikke mindst L. Helweg i aarenes løb plads for afhandlinger i det, men dets fynske islæt svandt ind efterhaanden, og meningen havde ikke været at bekoste udgivelsen af et almindelig dansk tidsskrift, redigeret i København og skrevet hovedsageligt af folk udenfor Fyns stift. – Der var jo ogsaa andre opgaver, der nu krævede selskabets penge og arbejdssevne. –

I 1840'erne udsendte det litterære selskab *Aktstykkerne* i 2 bind; bekostet af selskabet gik tidsskriftet: *For Literatur og Kritik* i 6 aar, 1843–1848, og paa samme tid var der efter kronprinsens ønske, fremsat 20. september 1843, arbejdet med „en paa lokal Undersøgelse grundet *Fremstilling af Slaget ved Øxnebjerg*." Som tidligere nævnt var foruden *Paludan-Müller* og *Rohmann* ogsaa justitsraad *Wegener* medlem af Øxnebjerg-komiteén;⁹⁶) senere kom

generalmajor *Levetzau* med som militær sagkyndig. Der blev samlet stof baade fra trykte kilder og fra arkiver; *Paludan-Müller* satte sig i forbindelse med arkiverne i Breitenburg, i Lybeck og i Schwerin. Komitéen henvendte sig til præsten i Søby-Turup, hvor Øxnebjerg ligger, for hos ham, *Schaldemose* hed han, at faa oplysninger om valpladsen. Og Rohmann fik den opgave at spørge dr. Kalkar til raads. I et brev, af $16\frac{1}{3}$ 1844, skriver han blandt andet:

„Sagen er imidlertid den, at Prindsen har atter bragt det litteraire Selskab i en ganske uventet Bevægelse; i lang Tid slumrede det sødt og saligt; derpaa gav han det et Stød, saa det begyndte at gnide Øinene; et nyt Stød har omsider bragt det ganske til at vaagne, og da han formodentlig meente, at det efter den lange Dvale kunde trænge til lidt at styrke sig paa, gav han det ovenikjøbet et Maaltid Mad og Drikke foruden Løfte om Understøttelse til et vist Foretagende, hvis det ikke vilde slumre ind igjen. Vaagen er altsaa Selskabet for Øieblikket og jeg med som et af Lemmerne paa det ellers søvnagtige Legeme. – Jeg fortæller Dem nu dette lige i Begyndelsen, for at De kan vide, at hvad jeg nu vil handle med Dem om, hverken er en Drøm eller en Phantasia, men den vaagne Virkelighed og Alvor. Saa hør da nu! – I Efteraaret ifjor bragte Kronprindsen paa Bane, at Selskabet skulde interessere sig for at faae undersøgt, hvorledes det egentlig er gaaet til med det berømte Øxnebjergslag 1535. Til at gjøre Forslag til, hvorledes dette Foretagende bedst kunde iværksættes, og hvad dertil udfordredes, valgtes en Committee bestaaende af *Paludan Müller, Justitsr. Wegener og mig*. Vi fandt, at der maatte efterspores, om ingen nye historiske Kilder vare at opdage, da de gamle ere saa ufuldstændige og satte os til den Ende i Forbindelse med Folk i Kbhvn., Lybæk o. f. St. Efter at have fremlagt vor Plan, hvis Hovedindhold gaar ud paa en Undersøgelse af alle trykte og utrykte Kilder, og derpaa at lade en Militair undersøge Valpladsen, blev vort Commissorium forøget og udvidet til at foranstalte alt det historisk Fornødne; Kronprindsen paatog sig at sørge for en Krigsmand; og da Kassen ikke er synderlig ved Muffen, tilbød han til denne Sags Bekostning af sin egen Lomme et Tilskud af 100 rbd. aarlig i 5 Aar, om det behøves saa længe. Vi havde altsaa taget vore historiske Næser paa for om muligt at opsnuse et eller andet Sted Noget, der kan tjene til Sagens Fremme. Nu have vi seet af *Dahlmanns* Dmks. Historie 3. B., at han af de Oldenburgske Archiver har brugt Dokumenter vedkommende Grev *Christopher* og hans Feide, og *Dr. Decke* i Lybæk har givet os Vink om, at Dokumenter fra Lybæk skulde ved *Wullenweber* være komne til Carl V til Bryssel. Da De nu, saavidt jeg veed, har været begge Steder paa Deres sidste Reise, saa er det overdraget mig at bede Dem om at vise os den Godhed at meddele os de Oplysninger, der staae i Deres Magt: om De enten selv har erholdt eller seet slige Dokumenter; i første Tilfælde, om De da lige godhedsfuld vilde meddele os dem en kort Tid til Afbenyttelse; i sidste om De vil sige os Deres Mening om, hvorledes

vi vel bedst kunde faae fat paa dem. Jeg haaber, at De ikke vil afslaae os denne Begjæring, og at jeg tør haabe snart at see Brev fra Dem." 97)

Kalkars svar kendes ikke; men udbyttet af alle disse undersøgelser syntes at have været meget ringe. I april 1845 bad Paludan-Müller Rohmann skrive en beretning til selskabet om komitéens arbejde. Han vilde gerne hjælpe det, han kunde. „Det skulde dog gaae til med sære Kunster, om vi ikke skulde kunne brygge en Kande Øl sammen, der lod sig drikke. — Det var ret ønskeligt, om vi snart kunde faa Ende paa denne langhalede Historie." 98) Men Rohmann har overladt Paludan-Müller denne sag; og sidst i maj kom der fra arkivar *Lisch* i Schwerin en fortegnelse over papirer, der efter Paludan-Müllers skøn, vilde kaste nyt lys over grevefejden. Ved mødet, 24/11 1845, aflagde Øxnebjergkomitéen beretning og søgte en bevilling, saa én af komitéen kunde rejse til Schwerin. Arkivar *Lisch* frabad sig imidlertid besøg fra Odense, men tilbød at sende afskrifter. I marts 1847 havde komitéen endnu ikke faaet de ønskede afskrifter, og Paludan-Müller skriver til Rønninge, at der dog snart maa komme en ende paa „denne langhalede og kjedsommelige Sag". Endelig i oktober 1847 kom de, og til Paludan-Müllers glæde indeholdt de adskilligt nyt. „Til de meklenburgske Papirers *Udgivelse* i sin Tid faae vi vel ogsaa at bede om Penge af Selskabets Kasse; til Afskrifter og Omkostninger slaaer Prindsegaven nok til." Igen tilbyder han Rohmann arbejdet med denne sag, ellers maa han jo selv paatage sig det. 99)

Kong Christian VIII laa syg i januar 1848; Paludan-Müller skriver til Rohmann 14/1, at der er intet nyt om kongens sygdom. „Hvad skal der dog blive af, om Vorherre kalder ham." Med stor ængstelse saa han Danmarks fremtid i møde; maaske tænkte han ogsaa paa, at det litterære selskab saa vilde miste sin præses, idet kronprinsen forlod Odense. 100) Kongen døde den 20. januar. — Gennem længere tid havde *biskop Faber* været svagelig. Under 5/3 1848 skrev Paludan-Müller til sin ven i Rønninge, at han efter alvorlig overvejelse havde besluttet sig til at udsende: *Hvad er der nu at gjøre i Dan-*

mark? Tanker og Forslag, og tilføjede: „Biskop Faber lever endnu; hans Hoved er frit; men den venstre Side aldeles død; hvor længe han skal ligge i denne fortærende Døds kamp, veed Himlen.“¹⁰¹) – Biskoppen døde den 15. maj 1848. – Det litterære selskab var saaledes i foråret 1848 uden præses og vicepræses. Selskabets embedsmænd 3: sekretær og kasserer, indkaldte til møde den 15. juni. En ugestid i forvejen fortæller Paludan-Müller det til Rohmann.

„Ved samme Leilighed vil der blive tale om *Udgivelsen af de schweringiske Papirer*, hvis Bearbejdelse er saa vidt fremmet, at endelig Bestemmelse maa tages; vi tre herværende Comitémedlemmer enedes forleden Dag om at forlange af Selskabet 300 Rbdlr. i tre paa hinanden følgende Aar (900 Rbdlr.) til denne Sag, men tillige om muligt derfor at levere et fuldstændigt Diplomatarium af Trykt og Udtrykt til Grevefeidens Historie. Det er *Lisch*, der har raadet os dette. Jeg troer dog, at vi bør skille imellem det *Nødvendige*, d. e. *Udgivelsen af de schw. Papirer* og det *Ønskelige* det Hele; men vil Selskabet om og med Opoffrelse af noget af sin Capital gaae ind paa dette Sidste, saa var det jo rigtignok et smukt Foretagende. Som Prøve lader jeg i disse Dage trykke et Par Aktstykker til Fremlæggelse i Mødet og Omdeling blandt Medlemmerne; tillige skal jeg i Forveien skrive en motiveret Indstilling.“

Da der af kongens gave til undersøgelserne er c. 150 rdlr. tilbage, og „dersom Tidsskriftet efter Bestemmelsen ophører med dette Aar“, saa dets tilskud paa 150 rdlr. beholdes, bliver det ikke nogen uoverkommelig sum, selskabet skal give af egne midler. For at komitéen kan raadslaa en dag inden mødet, beder han Rohmann komme en tur til Odense. Gennem brevets sidste linjer faar man indtryk af den urolige tid. „Et Rygte gaaer her, at *Fyens Bispestol* slet ikke skal besættes, da der tænkes paa en Omorganisation af det hele Kirkevæsen. Mon Ministeren agter at forelægge Kirkeforsamlingen Udkast til en Synodalforfatning. Det kunde ikke være ilde, men quo jure det siges er mig ubekjendt.“¹⁰²) – Til mødet den 15. juni 1848 mødte kun 6 medlemmer, saa det eneste, de kunde gøre, var at bestemme, at der snarest skulde holdes et extramøde. Allerede den 26. juni blev det afholdt; kongen havde givet tilsagn om at være selskabets *protektor*, men det maatte vælge sig en *præsident* for et aar ad gangen til at lede møderne. De tilstede-

værende valgte Paludan-Müller til præsident for det kommende aar. Derefter blev Øxnebjergkomitéens forslag af 2% 1848 fremlagt og vedtaget. Der skulde da udsendes *et fuldstændigt diplomatarium* til grevens fejdes historie, idet selskabet indestod for et beløb af 1000 rbd. i løbet af tre aar og ansøgte kongen om at beholde det tidligere tilskud paa 150 rdlr., „efter at Tidsskriftet med 6te Bind er ophørt.“¹⁰³)

Fra kong Frederik VII modtog selskabet en takkeskrivelse for lykønskningen ved tronskiftet. Den blev oplæst ved mødet 28. september. „Præsidenten oplæste en Nekrolog over Selskabets forrige *Vicepræs*, afdøde Biskop *Dr. N. Faber*, hvortil var knyttet et Blik paa Selskabets nærværende Stilling,“ hedder det videre i protokollen.¹⁰⁴) Forgæves vil man søge efter Paludan-Müllers mindetale i selskabets arkiv; den er henlagt mellem Stiftsbibliotekets faa manuskripter. Der blev nok især lyttet til følgende bemærkninger:

„*Vort Selskabs* Anliggender bestyrede han allerede nogle Aar før *Plums* Død og senere som dets *Vicepræs*. I de første Aar tog han levende Deel i dets Forhandlinger og har udentvilt troet at kunne benytte det som et kraftigt Redskab til at fremme sine Idéer om Geistlighedens Virksomhed. Naar han i sine senere Aar holdt sig mere tilbage i denne Henseende, maa det vistnok tildeels tilskrives den Retning, Selskabet slog ind paa ved især at understøtte Foretagender, som laa fjernere fra det, der satte *hans* Sind i Bevægelse; men maaskee ogsaa nogle temmelig haarde Sammenstød, en nu forlængst overstaaet Krisis i Selskabet medførte. Dertil kom, at en tidligt indtrædende Svækkelse af hans Kræfter maatte gjøre ham det raadeligt at anvende dem, han endnu havde, paa Embedet og de Foretagender, han særligt interesserede sig for. – Af *Stiftsbiblioteket* har han store Fortjenester, da han ved at skaffe det bedre Lokale og tilsidst en egen Bygning har reddet det fra Undergang, som det ikke havde undgaaet, var det forblevet i den af ham forefundne Tilstand. Han gjenvakte Interessen for det, fik Bidragene til at flyde rigeligere og skaffede derved mangt værdifuldt Værk til Stiftet. – – –

Jeg kan ikke slutte disse Linier uden at kaste et Blik paa vort Selskabs Stilling, nu da *Kongen* er traadt ud af vor Kreds, og vor mangeaarige *Vicepræs* er bortkaldt af Døden. – Selskabet har haft en kraftig *Ungdom*, hvor den Tanke, der grundede det, var stærk nok til at samle Provindsens bedste Kræfter og sætte dem i livlig Virksomhed; derom vidner det ikke ringe Antal af Skrifter, som det da fremkaldte eller understøttede. Siden kom der en Periode, hvor *Kong Christians* personlige Interesse for Selskabet væsentlig bidrog til at vedligeholde det Liv, som endnu rørte sig i det og hjalp det ud

af vanskelige Forviklinger. Ogsaa *hans Efterfølgers opboiede Stilling* virkede gavnligt i en Tid, hvor Selskabets Stiftere og første Medlemmer efterhaanden traadte ud af dets Kred, medens det stærkere bevægede offentlige Liv drog Manges Opmærksomhed til andre Sider, og begge Selskabets *Vicepræsidenter* havde som Stiftets Biskopper den Indflydelse, høiere Embedsstilling hidtil altid gav her i Landet. *Nu er alt dette Anderledes*. Selskabet staaer nu paa et Overgangspunkt og skal forsøge, om det ogsaa uden disse udvortes Støtter kan bestaae i vor demokratiske Tid med Frihed og Lighed til sit Skjoldmærke; thi intet andet Hensyn end Overtydningen om, at Selskabet *kan* virke gavnligt, vil nu kunne holde Medlemmerne samlede. Det er at haabe, at denne Overtydning er tilstede eller kan vækkes dér, hvor den maaskee er begyndt at blive svagere; thi mere end een Betragtning maa fremkalde Ønsket om Selskabets fortsatte Virksomhed. Det har allerede en Historie, hvortil ikke uhæderlige Erindringer knytte sig; det har overstaaet sine Fatalia og bestaaer under en fast Forfatning som et anerkjendt Støttepunkt for literær Virksomhed; det besidder nogle Pengemidler, som kunne anvendes til det aandelige Livs Fremme. Derfor synes det mig tilraadeligt at holde paa det nu bestaaende Selskab. Vistnok er den stærkt bevægede Tid ikke gunstig for literær Virksomhed; men det var ikke godt, om Muserne ganske skulde forstumme under Krigens og politiske Debatters Bulder. Just da trænger man til engang imellem at høre fredeligere Røster. Vort Samfund kan blive et saadant Asyl; det kommer især an paa at give Møderne Liv og Interesse ved Meddelelser og Discussioner. Men dette kan kun skee ved, at Medlemmerne række Bestyrelsen Haanden og betænke den med Bidrag. Det er til Deres Velvillie jeg tillader mig at anbefale Selskabet og dets Møder."

I tidsskriftet *For Literatur og Kritik*, 3. hefte 1848, skrev sønnen, *adjunkt Faber* i Odense en længere artikel: *Nicolai Fabers Minde*; heri omtales dog biskoppens virke i det fyenske litterære selskab kun ganske kort. – Ved dette septembermøde androg Øxnebjergkomitéen om at faa 100 rdlr. stillet til raadighed til undersøgelser i gehejmearkivet.

Det er tydeligt, at den urolige tid med krigen og de hjemlige politiske brydninger optog sindene saa meget, at interessen for det litterære selskab gled i baggrunden. Alligevel blev dog aktstykkerne til grevens fejde trykt og udgivet i disse aar. Ved mødet 27. juni 1850 kunde nogle trykte ark af 1. bind forelægges og titlen bestemmes. *Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid. Af danske og fremmede Archiver. Samlede og udgivne af Fyens Stifts litterære Selskab ved C. Paludan-Müller*, skulde værket hedde. Protokollen fortæller fra samme møde: „Efter at Dr. Paludan-Mül-

ler havde frabedt sig Valget, hvis Nogen havde isinde at stemme paa ham, valgtes til Præsident H. H. Hr. *Biskop Dr. Gad* med 6 Stemmer af 8, og denne erklærede sig villig til at modtage Valget." ¹⁰⁵) Da biskop *Stenersen Gad* allerede døde i oktober 1851 og saaledes ikke fik nogen betydning for selskabet, blev Paludan-Müller atter præsident, indtil den nye biskop *Chr. T. Engelstoft* ved mødet 1. juli 1852 blev valgt. ¹⁰⁶)

I december 1850 var 1. bind af Aktstykkerne færdigtrykt og kunde averteres til salg. I april 1853 androg Paludan-Müller om en bevilling paa 600 rbdlr. til udgivelse af aktstykkernes 2. bind, selv om det skulde ske ved en realisation af selskabets aktiver. Det blev bevilget, og i december 1853 forelaa 2. bind færdigt. Men da havde Paludan-Müller allerede forladt Odense, idet han 16. august 1853 blev udnævnt til rektor ved kathedralskolen i Nykøbing F. —

En anden sag fra disse aar skal omtales ganske kort. Tanken om, at selskabet burde udsætte *prisopgaver*, dukkede igen op, fremført af biskop Faber. „Hvad Priisopgaven angaaer, da maa Himlen vide, om det bliver til Noget; jeg troer næppe, at Bispnen kan indlade sig paa det Mindste, der giver lidt Ulejlighed; saa svag er han," fortæller Paludan-Müller 1846, ^{10/11}. ¹⁰⁷) Og et aars tid senere, 1847, ^{14/10}, beder han Rohmann om at komme ind og være med ved *den ny retnings fødsel og daab*. „Skal det hedde Biographi, synes mig, De har Ret i at ville have det kaldt fyensk Biographi," skriver han. ¹⁰⁸) — Imidlertid høres der i de følgende par aar intet om prisopgave; saa meget andet kom i første række. Men i foraaet 1850 var der endda tale om at udsætte *to prisopgaver*; nemlig 1. „Hvilke Forandringer i Almue- og Borgerskolevæsenet ere blevne nødvendige ved de forandrede Forhold i vort Fædreland, og paa hvilken Maade bør de iværksættes"; og 2. „En Udsigt over den danske Literaturs Tilstand og Fremgang i første Halvdel af dette Aarhundrede." Mødedeltagerne, 1850, ^{7/5}, blev dog enige om foreløbig kun at udsætte det første; præmien skulde være 200 rbdlr.,

og at afhandlingen blev trykt.¹⁰⁹) Der blev nedsat en komité paa 5 medlemmer til at modtage og bedømme besvarelserne. Den kom til at bestaa af: *provst Heiberg, klokker Jensen, I. L. Rohmann, Paludan-Müller og professor Henriksen*. – Der indkom 5 besvarelser. Under 1851, $\frac{2}{3}$, afgav komitéen sin betænkning; om den første hed det, den var overfladisk og ufuldstændig – i et maadeligt sprog; den *anden* havde ganske vist adskillige gode vink, men var forøvrigt eensidig og dens sprog knudret; den tredje: voluminøs og selvmodsigende; indvendingen mod den fjerde, der ellers var et agtværdigt og selvstændigt arbejde, var især dens slette sprog; af den femte citeres lange stykker; sprog og fremstilling er tilfredsstillende, forfatteren maa være „en virkelig sagkyndig og videnskabelig dannet Mand“; men da den tillige paa flere punkter er uklar og usikker i selve besvarelsen, kan den ikke tilkendes prisen; komitéen indstiller dog, at der gives forfatteren et klækkeligt bidrag til afhandlingens udgivelse.¹¹⁰) Det fremgaar ikke af selskabets protokol, hvem forfatteren var til besvarelse nr. fem, eller om hans arbejde blev udgivet. –

Biskop *Engelstoft* nævner i sin *udsig*t over selskabets virksomhed ogsaa fra disse aar flere forfattere, som fik understøttelse til at udgive deres skrifter, som kantor *Mumme* om spanierne paa Fyen 1808, provst *Heiberg* i Kerteminde om Kingo og pastor *Crone* i Herrested til en udgave af Jacob Madsen Weiles visitatsbog; men det skete jo ogsaa, at selskabet nægtede understøttelse, som da en afhandling af pastor *Krag* i Gelsted om sognets topografi blev afvist. –

Fra juli 1852 til sin død i januar 1889, næsten 37 aar, var biskop *Engelstoft* det litterære selskabs præsident. Store begivenheder, bevægelser af forskellig art og stærke aandstrømninger prægede disse aar. Det var vanskeligt at samle folk om litterære sager, og meget faa havde lyst og fornøden ro i sindet til at drive studier. Selskabets møder samlede kun faa, og kun de allerfærreste af med-

lemmerne ydede de *aandelige bidrag*, lovene foreskrev. Men biskop Engelstoft, der i sin fritid stadig var en ivrig og flittig historieforsker, holdt selskabet i gang. – Ved 50-aars jubilæet 1865 skrev biskoppen om, hvordan det nu stod til saaledes: „For Øieblikket samler sig den udadgaaende Virksomhed i vort historisk-topografiske Tidsskrift, der forhaabentlig ved sin Begrændsning og den almindelige Deeltagelse tør see en god Fremtid imøde; men Selskabet er ogsaa beredt paa at aabne den anden Række af et Tidsskrift af almindeligere Indhold, saasnart Medlemmernes Arbejder opfordre dertil.“¹¹¹⁾

Det litterære selskabs protokol fortæller fra mødet 27. januar 1858: „Formanden (Ϸ: biskoppen) henledte Opmærksomheden paa det Ønskelige i en Udgivelse af Afhandl. og Samlinger til Oplysning af fynske Forhold, hvortil Provst *Rohmann* kunde tilbyde anseelige Bidrag.“¹¹²⁾ Og da spørgsmaalet kom for ved sommermødet, 1858, 1/7, hedder det: „Selskabet antog, at der skulde søges udgivet saavel et *Hefteskrift* af det af Form. foreslaaede Indhold som et *Tidsskrift*, hvori de i Selskabet foredragne eller forelagte Afhdl. af Medlemmer kunde optages.“ Ved et senere møde, 1858, 3/11, bestemtes det, at honoraret for bidrag skulde være 12 rdlr. for *udarbejdelser* og 8 rdlr. for samlinger; to komitéer blev nedsat; én til at tage sig af bidragene til Fyens historie: professor *Henrichsen*, pastor *L. Helweg* og provst *Rohmann*; og en anden til at bedømme afhandlinger af andet indhold: professor *Henrichsen*, der altsaa var i begge komitéer, adjunkt *Faber* og overlærer *Sick*.¹¹³⁾

I januar 1859 fik den førstnævnte komité *bemyndigelse* til at udgive 1. hefte af samlingerne til Fyens historie. Bag i dette hefte paa 94 sider var der en *underretning* til læserne, dateret 1859, 2%; af de paatænkte 2 rækker hefteskrifter udsendes hermed begyndelsen af den historisk-topografiske række, hedder det, med en opfordring til at indsende bidrag. Ved selskabets møde 8. april 1859 kunde komitéen stille 500 eksemplarer af dette hefte til selskabets disposition. Af fire hefter dannedes *første bind*, hvis titelblad lyder

saaledes: *Samlinger til Fyens Historie og Topographie udgivne af Fyens Stifts litterære Selskab. Første Bind. Odense 1861.*¹¹⁴)

Mens den anden række hefteskrifter af almen-videnskabeligt indhold blev opgivet, vel især fordi medlemmerne ikke fremsendte bidrag, udkom i aarenes løb de fynske samlinger i 10 bind. Enkelte afhandlinger af ældre medlemmer er optaget; saaledes (i X, 57 f) en om udskiftning af *Vedel Simonsen*, der døde 1858, meddelt af *I. F. Boesen*; et par af provst *Rohmann* (I, 121. og VII, 209.); da han døde 1860, har han næppe set den første trykt i samlingen og slet ikke den anden om *Tvevad slot*. Af pastor *Crone* i Herrested findes flere artikler, ligesom af pastor *Strøm* i Marslev. Ogsaa rektor *Henrichsen* og stiftsprovst *Damgaard* var bidragydere, men de to flittigste var uden tvivl biskop *Engelstoft* og dr. *H. F. Rørdam*, der fra 1876–1883 var sognepræst i Brændekilde-Bellinge. –

Uden at tage tidens og dagens spørgsmaal op til debat var det litterære selskab efterhaanden blevet et samlingssted – især for dem, der syslede med Fyns historie, men ogsaa for en del, der brugte stiftsbibliotheket og nu og da ønskede at drøfte de emner, de gav sig af med, med andre. Der var ingen glans over selskabet som i guvernørernes tid, men der synes heller ikke at have været nogen indre brydninger som tidligere.

Biskop *Engelstoft* døde den 25. januar 1889. Det møde, der var fastsat til 30. januar, blev aflyst, og spørgsmaalet om selskabets fremtid optog sindene. Var der nogen mulighed for at føre det videre? De fleste var i tvivl om det; der var pengemidler nok til at fortsætte; men hvor fandtes den mand, der havde kræfter og evne til at tage arbejdet op og vække medlemmernes interesse. Stiftsprovst *Damgaard* og rektor *Petersen*, der maatte tage sig af tingene efter biskoppens død, indkaldte til møde den 21. maj. Her fremlagde de følgende brev fra H. F. Rørdam:

Til Fyns Stifts litterære Selskab!

Skjönt jeg ikke ser mig i Stand til personligt at overvære det litterære Selskabs forestaaende Møde, tillader jeg mig dog som mangeaarigt Medlem og

som den, der en Tid lang har haft adskilligt at gjøre med Selskabets Anliggender, at stille et Forslag, som jeg anbefaler til velvillig Overvejelse. – Det gaar ud paa, at den event. Beslutning om Selskabets Opløsning udskydes, indtil 10. Bind af „Saml. til Fyns Historie og Topographi“ er sluttet. De tre manglende Hefter af dette Bind tilbyder jeg mig at redigere (uden at jeg dog ønsker mit Navn fremhævet i denne Egenskab), saa at disse Hefter ganske kunne slutte sig til de tidligere. Blandt Emner, som jeg ønsker at behandle, skal jeg særlig nævne: En Fremstilling af den afdøde Præsens's, Biskop Engelstofts, Fortjenester af den historiske Literatur og hans Virksomhed for det litterære Selskab. Ligeledes vilde jeg meddele forskellige historiske Bidrag, hentede fra Odense Bispearkiv, som jeg i sin Tid har gennemgaaet nøjagtigere, end Tilfældet maaske er med nogen nulevende. – Det forekommer mig uheldigt, om Selskabets Virksomhed skulde sluttet, medens et Bind af dets Tidsskrift er ufuldendt, naar det faktisk hverken er Mangel paa literært Stof eller paa de fornødne Pengemidler til Udgivelsen, som det skorter paa. Som Betingelse for min antydede Virksomhed til Bindets Afslutning stiller jeg, at der lades mig fri Haand med H. t., hvad jeg kunde ønske optaget, og at der tilsikres mig og andre Medarbejdere det sædvanlige Honorar af 32 Kr. pr. trykt Ark. – Hvad angaar Valget af en ny Præsens skal jeg ikke udtale mig for eller imod. Men for det Tilfælde, at Selskabet skulde beslutte sig til *ikke* at vælge nogen saadan, skal jeg bemærke, at det vel nok alligevel lader sig gjøre at finde en Form, hvorunder Selskabet kan bestaa saa længe, til det paabegyndte Bind af dets Tidsskrift kan blive afsluttet, hvis nemlig de ærede Herrer, der have undertegnet Indbydelsen til Mødet, ville supplere sig med et 3die Medlem (jeg tillader mig at foreslaa Hr. *Etatsraad Lotze*) og danne en Komité ad hoc. – Imidlertid vil der hengaa 1–1½ Aar, og derefter vil den endelige Beslutning om Selskabets fortsatte Bestaaen eller Opløsning bedre kunne tages, end det formentlig nu kan ske.

Lyngby, 18. Maj 1889.

Ærbødigst

H. F. Rørdam.¹¹⁵⁾

Med tak tog selskabet mod Rørdams tilbud om at skrive en nekrolog over biskop Engelstoft og om at afslutte samlingernes 10. bind. Ved et følgende møde 21. juni skulde der saa tages bestemmelse om, hvorvidt selskabet skulde fortsætte eller ophøre. Stemningen var afgjort for opløsning; men alle medlemmer maatte spørges. Af selskabets 58 medlemmer stemte *kun 4* for at fortsætte, saa der var ingen tvivl. Efter lovens § 19 skulde selskabets formue ved opløsning overgaa til stiftsbiblioteket, saaledes at det fik raadighed over halvdelen af renterne, mens den anden halvdel skulde føjes til kapitalen. Og hvis „nogle Videnskabselskere oprettede et lignende Selskab med samme Øiemed“, skulde kapitalen med de

paaførte renter stilles til deres raadighed. – Det blev overdraget til rektor Petersen at spørge kultusministeriet, om der ikke kunde føjes en tidsbegrænsning paa ti aar til denne bestemmelse, da der jo ellers kunde rejses krav paa selskabets kapital i al fremtid. Kultusministeriet svarede, under 6/8 1889, at det ikke kunde forandre kongeligt approberede love, men at det, hvis spørgsmaalet dukkede op, vilde udtale sig om sagen.¹¹⁶⁾

Da 10. bind af de fynske samlinger var udkommet, afleverede det litterære selskabs kasserer, overlærer *Johnsen*, det reviderede regnskab for 1889 med kontrabogen „i Fyens Stifts Sparekasse 3 Afd. Konto 38669“, der sammen med selskabets forhandlingsprotokol blev oversendt til stiftsbibliothekets kurator, *biskop Stein*. – Og dermed – „anse vi det os af Selskabets Generalforsamling overdragne Hverv for afsluttet og Selskabets Virksomhed endt. Odense, den 21. april 1890. *A. Damgaard. J. Petersen.*“¹¹⁷⁾

Saadan blev døren lukket i. Det var forbi; det som saa straalende begyndte 17. maj 1815. –

Fyens Stifts litterære selskabs saga fortæller om, hvad fynboer har udrettet for at hævde deres hjemstavn i dansk litteraturhistorie.

I dets 75-aarige virke afspejler tidens aandstrømninger sig. Indtil 1848 var stiftets guvernører, *prins Christian Frederik* og *kronprins Frederik* selskabets præses, mens dets ledelse forøvrigt laa i de skiftende biskoppers hænder: *Plum*, *N. Faber*, *Stenersen Gad* og *Engelstoft*. Det samlede foruden de højeste embedsmænd i Odense: stiftsamtmænd, rektor, oberstløjtnant, regimentskirurg, ogsaa en del af de fynske herremænd; men de lærde skolers adjunkter og overlærere synes sammen med flere af stiftets præster at have øvet den største litterære indsats.

Aarene 1815 til 1835 var *prisopgavernes* tid; at bringe oplysning om og vejledning i de spørgsmaal, der dukkede op i statslivet som i kirke og skole var hovedsagen. – Fra 1835 til 1855 øvede selskabet *sin videnskabelige bedrift* ved udgivelsen af forskellige historiske *aktstykker*. I den periode er *Paludan-Müller* det store

navn; men ved siden af ham bør *Kalkars* og *Rohmanns* navne nævnes. – I de sidste aar blev det *hjemstavnshistorien*, der var hovedemnet; med flid blev den dyrket af den *studiekreds*, der samlede sig om biskoppen. Og 1890 var der i Odense ingen, der havde lyst og evne til at holde selskabet i live – under de helt forandrede forhold; men hvad Fyens stifts litterære selskab satte i gang, har levet videre siden under andre former.

NOTER OG HENVISNINGER

Forkortelser: *Fy. lit.* = Fyens Stifts litterære selskabs arkiv. – *Rohm.* = Rohmanns arkiv. – *D. B. L.* = Dansk biografisk leksikon. 2. udg. – *E. F. L.* = Th. H. Erslew: Almindelig Forfatter Lexikon. – *Wib.* = S. V. Wiberg: Almindelig dansk Præstehistorie.

1) Bemærkn. om selskabet findes i Engelstoft: Odense Byes Historie, s. 459; i Holbeck: Odense Bys Historie, s. 329; og i Saml. til Fyens Histor. og Topogr. X, s. 372. (H. F. Rørdam). – 2) Selskabets love findes trykt i *For Literatur og Kritik*, 1843, I, s. 223 ff. – 3) *Fy. lit.* protokollens første side; paranteserne under navnene er tilføjet nu ved optrykningen. N. V. = Navneværddi. – 4) Saml. til Fyens hist. og top. III, 253; jfr. om *Plum*: D. B. L. XVIII, 419 f. – 5) om *N. Faber*: jfr.: D. B. L., VI, 509. – 6) Rohm., 1832, 19%; om Suhr, jfr. Wib. III, 386. – 7) *Fy. lit.* 1832, 13% (prot.). – 8) *Fy. lit.* 1833, 23% (brev). – 9) *Fy. lit.* 1833, juni (prot.). – 10) *Fy. lit.* 1834, 29% (prot.). – 11) *Fy. lit.* 1833, 11/12 (breve). – 12) om J. L. Rohmann: D. B. L. XIX, 619 f. – 13) *Fy. lit.* 1834, 17% (prot.); *Iens Benzon*, D. B. L. II, 402. – 14) Rohm. 1834, oktober; om *H. N. Clausen*: D. B. L. V, 288 f. – 15) Rohm. 1834, efteraar. – 16) *Chr. Job. Bredsdorf*, jfr. Wib. II, 47 og E. F. L. I, 199. – 17) If. E. F. L. III, 476; *J. E. Wegener* udsendte 1826–1833 kateketisk Magazin. – 18) Lindberg: Den Nord. Kirke-Tid. 1834, nr. 20 f. – 19) Wib. III, 87. *Chr. H. Bredsdorf* blev 1834 præst i Vester-Skerninge, og Wib. I, 258: *Chr. Møller* blev 1834 præst i Nykirke-Give. – 20) Rohm. 1834, 20%. – 21) *Fy. lit.* juni 1835 (prot.). – 22) *Fy. lit.* 1836, 17% (breve). – 23) *Fy. lit.* 1836, 29% (prot.). – 24) *Fy. lit.* 1836, 29% (prot.). – 25) Rohm. 1836, 2%. – Om Kalkar: D. B. L. XII, 306, og *N. Bundgaard*: Dr. Chr. Kalkar. – Om *Wøldike*: Wib. III, 288. – 26) Fynske aarb. 1955, s. 387 ff. – 27) Mynster: Meddelelser af mit Levnet, s. 257. – 28) *Fy. lit.* 1837, januar (prot.). – 29) *Fy. lit.* marts 1837 (brev). – 30) *Fy. lit.* 1837, 20% (brev). – 31) *Fy. lit.* 1837, 23% (brev). – 32) *Abramhamson*, se D. B. L. I, 85 f. – gjaldt for at være bispens modstander; se Fynske aarb. 1955, s. 399. – 33) *Fy. lit.* 1837, 23% (brev). – 34) *Fy. lit.* 1837, 10% (brev). – 35) *Fy. lit.* 1837, 26% (prot.). – 36) *Fy. lit.* 1838, 9% (prot.). – 37) *Fy. lit.* 1838, 11% (prot.). – 38) Fynske aarb. 1955, s. 400. – 39) D. B. L. XVII, 607 ff. – 40) *Fy. lit.* 1839 (brev). Om *A. Humboldt*: jfr. Salm. Leks. XI, 853. – 41) *Fy. lit.* 1839 (brev). – 42) *Fy. lit.*

1839 (breve). - 43) Fy. lit. 1839 (breve). - 44) Fy. lit. 1839, 1840 (prot.). - 45) Fy. lit. 1840, $\frac{2}{3}$ (breve). - 46) Fy. lit. 1840, $\frac{2}{3}$ (breve). Om *H. Knudsen*, D. B. L. XII, 589. - 47) Fy. lit. 1840, $\frac{19}{7}$ (breve). - 48) Fy. lit. 1840, $\frac{30}{8}$ (breve). - 49) Fy. lit. 1841, $\frac{18}{1}$ (breve). - 50) Fy. lit. 1841, $\frac{26}{4}$ (breve). - 51) Følgeskriv. med vignet se Fy. lit. 1841 (breve). - 52) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{30}{10}$, og 1843, marts. - 53) N. Bundgaard: Dr. Chr. Kalkar, s. 39. - 54) Fy. lit. 1842, $\frac{12}{6}$ (breve). - 55) Rohm. P. M. til R. 1841, $\frac{26}{6}$. - 56) Rohm. P. M. til R. 1841, oktober. - 57) Rohmann til Kalkar 1844, $\frac{16}{6}$; Ny kgl. saml. 2426-4°; Sick meldte sig et par aar efter atter ind i selskabet; om piberoptrinet ved opførelsen af *Dyveke*, jfr. Fyens Stiftstid. 1843, $\frac{8}{12}$ og $\frac{9}{12}$. - 58) Fy. lit. 1843, $\frac{19}{11}$ (breve). - 59) Fy. lit. 1844, december (breve). - 60) Fy. lit. 1845, $\frac{22}{11}$ (breve). - 61) Rohm. P. M. til R. 1845, $\frac{39}{11}$. - 62) Rohm. V. S. til R. 1842, $\frac{22}{1}$. „Jeg daler“ - maaske *Wessel* til *Baggesen* i Samlede digte (Levin) - s. 236; om Vedel Simonson D. B. L. XXV, 232. - 63) Rohm. 1841, $\frac{25}{11}$, P. M. til R. - 64) Rohm. P. M. til R. 1841, $\frac{12}{2}$. - 65) Rohm. Kofoed-Hansen til R. 1841, $\frac{28}{12}$; om K.-H.: D. B. L. XIII, 95 f. - 66) Rohm. P. M. til R. 1841, $\frac{23}{12}$. - 67) Fy. lit. 1841, $\frac{23}{12}$ (breve). - 68) Rohm. P. M. til R. 1841, $\frac{39}{12}$. - 69) Rohm. Faber til R. 1841, $\frac{31}{12}$. - 70) Rohm. Faber til R. 1842, $\frac{9}{4}$. - 71) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{9}{4}$; jfr. Saml. Fyens hist. og top. III, 255. - 72) Fy. lit. 1842 (breve). 73) Rohm. P. M. til R. 1842, april. - 74) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{3}{6}$. - 75) Rohm. K.-H. til R. 1842, $\frac{18}{6}$. - 76) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{23}{6}$. - 77) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{1}{6}$. - 78) Fy. lit. 1842, $\frac{8}{6}$ (breve). - 79) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{19}{10}$. - 80) Rohm. P. M. til R. 1842, $\frac{30}{10}$. - 81) Rohm. P. M. til R. 1843, $\frac{29}{1}$. - 82) Rohm. P. M. til R. 1843, $\frac{9}{2}$. - 83) Fy. lit. 1843, $\frac{20}{2}$ (prot.). - 84) Rohm. P. M. til R. 1843, $\frac{4}{6}$. - 85) Rohm. P. M. til R. 1843, $\frac{18}{6}$. - 86) Rohm. P. M. til R. 1843, $\frac{31}{6}$. - 87) om L. Helweg jfr. D. B. L. X, 39 ff. - 88) Ny kgl. saml. 2426-4° - Rohmann til Kalkar 1843, $\frac{4}{10}$; om distriktslæge *T. b. Mürer* se Carøe: Den danske lægestand 1786-1838. - 89) Fy. lit. 1843, $\frac{17}{11}$ (breve). - 90) E. F. L. II, s. 421: H. P. Mumme: St. Knuds kirke i Odense. - 91) Rohm. P. M. til R. 1844, $\frac{7}{6}$. - 92) Rohm. P. M. til R. 1845, $\frac{29}{6}$. - 93) Fyens Avis (Milo), 1847, $\frac{23}{10}$, anonym artikel. - 94) Fy. lit. 1847, $\frac{29}{10}$ (prot.). - 95) Fyens Avis (Milo), 1847, $\frac{1}{11}$, artikel af L. Helweg. - 96) Rohm. K.-H. til R. 1843, $\frac{21}{6}$. - 97) Ny kgl. saml. 2426-4° - Rohmann til Kalkar, 1844, $\frac{16}{6}$; adr. til dr. Kalkar, Gladsaxe, at aflevere hos „Hr. Urtekræmmer Tryde, Hjørnet af Helliggeiststræde“; om justitsraad Wegener se Holbeck: Odense Bys historie, s. 408. - 98) Rohm. P. M. til R. 1845 i april. - 99) Rohm. P. M. til R. 1847, i oktober. - 100) Rohm. P. M. til R. 1848, $\frac{19}{1}$. - 101) Rohm. P. M. til R. 1848, $\frac{5}{3}$. - 102) Rohm. P. M. til R. 1848, $\frac{18}{6}$. - 103) Fy. lit. 1848, $\frac{20}{6}$ (prot.). - 104) Fy. lit. 1848, $\frac{28}{9}$ (prot.). - 105) Fy. lit. 1850, $\frac{27}{6}$ (prot.); om *Stenersen Gad* se D. B. L. VII, 557. - 106) om *Engelstoft* se D. B. L. VI, 337 f. - 107) Rohm. P. M. til R. 1846, $\frac{19}{11}$. - 108) Rohm. P. M. til R. 1847, $\frac{14}{10}$. - 109) Fy. lit. 1850, foraar (prot.). - 110) Fy. lit. 1851, $\frac{24}{3}$ (breve). - 111) Saml. til Fyens hist. og top. III, 256. - 112) Fy. lit. 1858, $\frac{27}{1}$ (prot.). - 113) Fy. lit. 1858, $\frac{1}{7}$ og $\frac{3}{11}$ (prot.). - 114) Se I. hefte af Saml. - efter s. 94. - 115) Fy. lit. 1889, $\frac{18}{6}$, løst i prot. - 116) Fy. lit. 1889 med rektor Petersens haand. - 117) Fy. lit. 1890, $\frac{21}{4}$ (prot.).